

PALVELUJÄRJESTELMÄN VANGIT

Asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta,
palvelujärjestelmästä ja vapauteen valmistavasta työstä

Elina Kangas

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Toukokuu 2020

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KANGAS, ELINA: Palvelujärjestelmän vangit – asunnottomien vankien kokemuksia palvelujärjestelmästä ja vapautteen valmistavasta työstä.

Pro gradu -tutkielma, 74 s., joista liitteitä 4 sivua

Sosiaalityö

Toukokuu 2020

Vankien asunnottomuus on yleisintä minkään muun väestöryhmän asunnottomuuteen verrattuna. Vapautuvat vangit ovat asunnottomista kaikkein huono-osaisimpia, ja asunnottomuus lisää huomattavasti uusintarikollisuuden riskiä. Vaikka asunnottomuuden vähentämiseksi on toteutettu useita toimenpideohjelmia, ei vankien asunnottomuutta ole onnistuttu vähentämään. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan tavoitteena on saada integroitua vangit takaisin yhteiskuntaan. Tavoitteen saavuttamiseksi on rikosseuraamusjärjestelmässä siirrytty kohti asteittaista ja suunnitelmallista vapautumista. Viranomaisyhteistyössä on kuitenkin usein puutteita, jolloin vankilassa aloitettu kuntoutuminen hukataan vapautumisvaiheessa.

Tutkin asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä ja vapautteen valmistavasta työstä rikollisuudesta irrottautumisen ja asunnottomuuden vähentämisen näkökulmista. Tutkimus on kvalitatiivinen ja aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Tutkimukseen osallistui kuusi ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittanutta vankia, joilla oli asunnottomuusjaksoja elämänsä aikana. Haastattelut olivat haastatteluhetkellä asiakkaina Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnassa. Analysoin aineistoa teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että vangeilla oli vaikeuksia saada asuntoa. Asunnottomuuden syiksi kuvattiin itsestä johtuvia tekijöitä, kuten maksamattomat vuokrat sekä hädät. Lisäksi ehdottomat vankeusrangaistukset johtivat siihen, ettei asuntoa voinut säilyttää tuomion aikana. Samat syyt, mitkä olivat johtaneet asunnottomuuteen, olivat esteenä saada uutta vuokra-asuntoa. Asumispalvelut eivät kohdanneet päihdekierteessä olevien vankien tarpeita, eikä palveluista aina tiedotettu tarpeeksi. Kunnan asuntotoimiston käytännöt vaikuttivat siihen, ettei korkean riskin ihmisiä haluta asuttaa. Yksityiset asuntomarkkinat ja välivuokratut asunnot olivat vankien ainoa väylä saada oma asunto.

Vankien kokemukset palvelujärjestelmästä olivat enimmäkseen negatiivisia. Heillä oli kokemuksia oman toimijuuden sivuuttamisesta, torjunnasta sekä poissulkemisesta. Kokemuksissa korostui asiantuntijalähtöisyys ja osattomuus. Vapautteen valmistelu vankilassa oli vähäistä, ja vapauduttuaan vangit kokivat jääneensä yksin.

Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnalla oli iso merkitys vankien elämään ja rikollisuudesta irrottautumiseen. Työntekijöiden kanssa vangeilla oli luottamuksellinen suhde, ja he tulivat nähdyiksi rikostensa takana. Samankaltaista toimintaa toivottiin enemmän eikä toiminnasta tiedotettu systemaattisesti kaikille vapautumassa oleville vangeille.

Asiasanat: vangit, asunnottomuus, asumispalvelut, sosiaalityö, rikollisuudesta irrottautuminen, vapautteen valmistaminen

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	ASUNNOTTOMUUS SUOMESSA	3
2.1	ASUNNOTTOMAT VANGIT	6
2.2	ASUNNOTTOMUUDEN VÄHENTÄMINEN	9
2.3	ASUNNOTTOMIEN PALVELUT.....	10
3	ASTEITTAINEN VAPAUTUMINEN JA RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN	14
3.1	VALVOTTU KOEVAPAUS.....	15
3.2	VAPAUTEEN VALMISTAVA TYÖ.....	16
4	TUTKIMUSASETELMA.....	19
4.1	AINEISTO.....	21
4.2	YKSILÖHAASTATELUJEN TOTEUTUS	22
4.3	AINEISTON ANALYYSI	23
4.4	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA HYVÄT TUTKIMUSKÄYTÄNNÖT.....	25
5	TULOKSET	27
5.1	ASUNNOTTOMUUSHISTORIA	27
5.1.1	Asunnottomuuden syyt ja haasteet asunnon saamisessa	27
5.1.2	Elämä asunnottomana	31
5.2	KOKEMUKSIA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ.....	33
5.2.1	Vapautuvien vankien asumispalvelut	34
5.2.2	Yritetään auttaa.....	37
5.2.3	Kun apua ei saa	40
5.3	KOKEMUKSIA VAPAUTEEN VALMISTAVASTA TYÖSTÄ	46
5.3.1	Vapauteen valmistautuminen vankilassa.....	47
5.3.2	Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan merkitys.....	53
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	58
	LÄHTEET	64
	LIITTEET	71
	LIITE 1: HAASTATELUKUTSU	71
	LIITE 2: SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN	72
	LIITE 3: TEEMAHAASTATELUN RUNKO	73

1 JOHDANTO

Vapautuvat vangit ovat asunnottomista kaikkein huono-osaisimpia, ja asunnottomuus lisää huomattavasti uusintarikollisuuden riskiä (Granfelt 2003, 3, 12). Rikostaustaisilla henkilöillä on myös todennäköisemmin suurempia hankaluuksia saada asuntoa tavallisilta asuntomarkkinoilta (Karjalainen & Viljanen 2009, 21; Mäki 2016, 67). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) selvityksen 3/2019 mukaan vuonna 2018 Suomessa oli lähes 5 500 asunnottomaa henkilöä. Vaikka asunnottomuutta on saatu vähennettyä 1980-luvulta saakka ja pitkäaikaisasunnottomuus on vähentynyt 10 peräkkäisen vuoden ajan, vankeusrangaistusta suorittavista yhä noin kolmannes vapautuu asunnottomana. Erityisesti nuoret ja lyhyitä tuomioita suorittavat vangit ovat riskiryhmää, sillä heidän tilanteisiinsa ei ehditä puuttumaan tuomioiden aikana. (ARA 2019, 3, 7, 11.) Vankien asunnottomuus onkin yleisintä minkään muun väestöryhmän asunnottomuuteen verrattuna (Karjalainen & Viljanen 2009, 24).

Asunto ja asuminen ovat ihmisten perustarpeita, jotka on turvattu perustuslailla. Perustuslain (731/1999) mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslaki turvaa kansalaisille kotirauhan ja yksityisyyden suojan, mitä tilapäismajoitus ei kata. Ihmisillä ei kuitenkaan perustuslainkaan puitteissa ole subjektiivista oikeutta saada asuntoa julkisen vallan kautta. Julkisen vallan tehtävänä on kuitenkin edistää jokaisen oikeutta asuntoon sekä tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

Asunnottomuuden taustalla voi olla monenlaisia psykososiaalisia haasteita, jolloin pelkkä asunnon saaminen ei ratkaise asunnottomuuden ongelmaa. Asunnottomuuden taustalla on usein päihteiden käyttöä, erotilanteita, taloudellisia ongelmia, häätöjä ja työttömyyttä. (Manninen & Tuori 2005, 10.) Asunnottomuus ymmärretään yksilön ominaisuuksien ja rakenteellisten tekijöiden dynaamisen vuorovaikutuksen tulokseksi (Busch-Geertsema & Edgar & O'Sullivan & Pleace 2010, 10–12). Asunnottomuus ymmärretään yleisesti inhimillisenä kärsimyksenä, johon yhteiskunnan pitää puuttua (Kettunen 2007, 387).

Vankien asumiseen liittyviä asioita tulisi selvittää jo vankeusaikana. Vankien yhteiskuntaan kiinnittymistä edistää yhteistyö kunnan toimijoiden kanssa vankeusaikana, jolloin vankilassa aloitettu kuntouttava työ jatkuu saumattomasti vapautumisen jälkeen (Kaurala & Kylämarttila 2011, 33). Myös vankien asumisen onnistumiseen vaikuttaa tiivis

yhteistyö eri toimijoiden kesken (Karppinen & Fredriksson 2016, 12). Kuitenkin vapautumisen valmistelu aloitetaan toisinaan niin myöhään, ettei vangin asunto- ja kuntoutusasioista ehditä todellisuudessa järjestämään ennen vapautumista. Asunto nähdään ihmisen perusoikeutena ja perusedellytyksenä muulle kuntoutumiselle (Nimi ovesa 2007, 13), eikä päihitteettömyyttä tulisi edellyttää asunnon saamiseksi ja säilyttämiseksi. Uusintarikollisuuden vähentämisen näkökulmasta, mahdollisesti jo vankilassa saavutettu kuntoutuminen hukataan, mikäli vanki vapautuu ilman asuntoa.

Tutkin pro gradu -tutkielmassani asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä sekä vapauteen valmistavasta työstä rikollisuudesta irrottautumisen ja asunnottomuuden vähentämisen näkökulmista. Haluan tutkimuksellani tuoda esille marginaalissa elävien kokemuksia heille tarjotuista palveluista sekä Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan palveluohjauksesta. Palveluiden käyttäjien kokemuksista saadaan arvokasta tietoa kehitettäessä palveluita asiakaslähtöisempään suuntaan. Palveluiden käyttäjien kokemuksia on tärkeä tutkia, sillä käyttäjien mielipiteet jäävät helposti käytännön työssä vähälle huomiolle (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 232). Etenkin lainrikkojien ääni palvelujärjestelmässä jää helposti marginaaliin, eikä sosiaalityön ihanne asiakkaiden osallisuudesta aina toteudu. Minua kiinnostaa erityisesti se, millä tavalla tutkimukseen osallistuneet vangit kokevat, että heitä voitaisiin parhaiten auttaa palvelujärjestelmän keinoin. Haluan osaltani olla myös lisäämässä vankien osallisuutta, mikäli heidän äänensä on jäänyt palvelujärjestelmässä kuulumattomiin.

2 ASUNNOTTOMUUS SUOMESSA

Asunnottomuuden muodot ja asunnottomuuteen liitetyt merkitykset ovat aikojen saatossa vaihdelleet. 1900-luvun alkupuolella asunnottomat olivat lähinnä vailla vakinaista asuntoa olevaa maaseudun köyhälistöä. Elinkeinorakenteen muutos teollistumisen myötä 1950-luvulla toi uudenlaista asunnottomuutta, kun muuttoliike kohdistui maaseuduilta kaupunkeihin. Tämä toi mukanaan uudenlaisia sosiaalisia ongelmia, kuten rikollisuutta. Tällöin asunnottomuus alkoi ensimmäistä kertaa keskittyä kaupunkeihin, ja asunnottomuus oli ensisijaisesti asuntopulasta johtuvaa. Asunnottomuuteen liitetyistä merkityksistä kertoo vuoteen 1987 asti voimassa ollut irtolaislaki, jolloin lain nimi muutettiin päihdehuoltolaiksi. (Lehtonen & Salonen 2008, 14–16.) Vuosi 1987 oli käännekohta myös siinä mielessä, että silloin vietettiin YK:n julistamaa kansainvälistä asunnottomuuden vuotta. Tällöin Suomen hallitus asetti ensimmäistä kertaa tavoitteekseen asunnottomuuden poistamisen Suomesta. (Karjalainen & Hänninen 2012, 105.) Asunnottomuus sai uusia muotoja 1990-luvulla, kun asunnottomaksi jäi lamavuosien korkotasojen vuoksi myös työssäkäyviä ihmisiä. Myös maahanmuuton lisääntyminen 1990-luvulla on tuonut uuden kasvavan asunnottomien ihmisryhmän. (Lehtonen & Salonen 2008, 14–16.)

Asunnottomuus on Suomessa vähentynyt tasaisesti 1980-luvulta lähtien ja pitkäaikaisasunnottomuus on laskenut viimeisen 10 vuoden aikana. Kuntien välinen vertailu asunnottomuuden määrästä on haastavaa, sillä mittaustavat kuntien välillä vaihtelevat. Myös saman kunnan eri vuosilta keräämät tiedot voivat vaihdella tarkkuudeltaan. Esimerkiksi Helsinki tarkensi asunnottomuustilastointiaan vuonna 2018, jolloin luvut eivät ole vertailukelpoisia aiempiin vuosiin. (ARA 2019, 3.)

ARA on tehnyt kunnille ohjeistuksen asunnottomien määrän tilastoinnista. Asunnottomaksi määritellään henkilöt, joilla ei ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa, ja jotka asuvat ulkona, porraskäytävissä tai ensisuojoissa, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, asu-mispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa, tai tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona asunnon puuttumisen vuoksi. Tietoa asunnottomien määrästä kerätään kunnissa muun muassa sosiaalitoimen asiakastiedoista ja kunnan asuntotoimen vuokra-asunnonhakijatiedoista. Kunnat hyödyntävät tilastoinnissa myös eri henkilötunnuksiin perustuvia rekistereitä, kuten Kelan tietokantoja. Yhtenäistä

kuvaa asunnottomien määrästä ei kuitenkaan ole kuntien erilaisten tilastointimenetelmien takia. (ARA 2019, 3, 14.) Tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona asuvat jäävät myös helpommin näkymättömiin. Tilastot koskevat lähinnä palveluiden käyttäjiä, jolloin palveluiden ulkopuolella olevat yksilöt jäävät myös tilastojen ulkopuolelle (Lehtonen & Salonen 2008, 18).

Tilastot asunnottomien määrästä ovatkin vain suuntaa antavia. Koska kunnilla on omat vakiintuneet käytännöt laskea asunnottomuuden määrää ja tilastoinnin suorittavat pääsääntöisesti samat henkilöt, ei toimintamalleista ole kunnissa laadittu prosessikuvausta. Pitkäaikaisasunnottomuuden mittaamista pidetäänkin täsmällisempänä asunnottomuusilmiön mittaustapana, sillä silloin asunnottomien nopeastikin muuttuvat tilanteet eivät ole vääristämässä asunnottomuustilastoja. (Pitkänen 2010, 25–27.) Asunnottomuuden tai asunnon määritelmät eivät ole yksiselitteisiä, mikä luo oman hankaluutensa tilastoinnille (Kettunen 2007, 381).

Asunnottomuudessa on kyse äärimmäisestä huono-osaisuudesta ja sen kasautumisesta, etenkin pitkäaikaisasunnottomien kohdalla. Pitkäaikaisasunnottomuuden yksi määritelmä on, että asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä yli vuoden mittaiseksi terveydellisten tai sosiaalisten syiden vuoksi tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana. (ARA 2011.) Pitkäaikaisasunnottomuus voidaan määritellä myös ilman tarkkoja aikamääreitä, kun asunnottomuus on muuttunut pysyväksi tai uhkaa pitkittyä sen vuoksi, etteivät normaalit asumisratkaisut tämän ryhmän kohdalla toimi, eikä heille ole tarjota yksilön tarpeita vastaavia ratkaisuja. Riskit asunnottomuuden pitkittymiseen kasvavat, mikäli asunnottomuuteen liittyy asunnon puutteen lisäksi päihdeiden ongelmakäyttöä, mielenterveysongelmia, neurologisia vammoja, taipumusta rikollisuuteen, vankilasta vapautuminen tai velkaantuminen. Tämä asunnottomuuden ”kova ydin” tarvitsee asumisen lisäksi paljon palveluja, tukea ja valvontaa. (Nimi ovesa 2007, 6.)

Kun aikaisemmin asunnottomuustutkimuksessa painotettiin individualistisia selitysmalleja, 1980-luvulla rakenteelliset selitysmallit nousivat tutkimuksen keskiöön. Yksilöiden ominaisuudet, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmat, eivät olleet enää riittäviä selittämään asunnottomuuden kasvua. Tällöin asunnottomuus alettiin ymmärtää huono-osaisuutena ja rakenteellisiin olosuhteisiin, kuten asunto- ja työmarkkinoihin, sosiaali-

turvan tasoon ja perherakenteeseen, alettiin kiinnittää enemmän huomiota. (Busch-Geertsema ym. 2010, 12–13.)

Asunnottomat voidaan karkeasti jakaa ”helposti asutettaviin”, jolloin ongelmana on lähinnä vain kohtuuhintaisten asuntojen puute. ”Vaikeasti asutettavat” tarvitsevat tukea sekä asunnon hankinnassa että asumisen jatkumisessa. (Kettunen 2007, 388.) Yhteiskunnan syrjäyttäviä sosiaalisia rakenteita ovat muun muassa kohtuuhintaisten asuntojen ja riittävän tuen puute niitä tarvitseville sekä sosiaalinen eristäminen. Tämä johtaa kiristyneeseen kilpailuun asuntomarkkinoilla, jolloin ihmiset, joilla on sosiaalisia, fyysisiä tai psyykkisiä haasteita voivat syrjäytyä normaaleilta sekä yksityisiltä asuntomarkkinoilta. Taloudellinen huono-osaisuus voi johtaa heikommassa asemassa olevien asuttamiseen huonomaineisiin lähiöihin, ja riittämättömät yhteiskuntaan integroidut hoitomuodot asettavat suuren riskin asunnottomuudelle. (ks. Lehtonen & Salonen 2008, 29–30.)

Busch-Geertsema ym. (2010) erottelevat aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella neljä laajaa riskikategoriaa, mitkä lisäävät todennäköisyyttä joutua asunnottomaksi. Ensimmäiseen rakenteellisten tekijöiden kategoriaan kuuluvat taloudelliset prosessit, kuten köyhyys ja työttömyys, asuntomarkkinoiden toiminta, sosiaaliturva ja maahanmuutto. Toinen riskikategoria sisältää institutionaaliset tekijät, kuten riittämättömät palvelut ja niiden koordinointi palveluja tarvitseville, erilaisissa laitoksissa asuminen elämänselämän aikana (lastensuojelun sijaishuolto, vankilat, psykiatriset sairaalat) sekä institutionaaliset käytännöt eli instituutioihin sisäänotto ja kotiuttaminen. Kolmas kategoria sisältää ihmissuhteisiin ja perheeseen liittyviä tekijöitä, kuten perheväkivalta, ero tai sosiaalisten verkostojen puute. Viimeiseen riskikategoriaan kuuluu henkilöön liittyvät tekijät, kuten psyykkiset häiriöt, pitkäaikainen sairaus, matala koulutustaso sekä riippuvuudet. (Mt., 51–53.) Asunnottomuusilmiön taustalla ei siis ole vain asuntojen puute, vaan myös ongelmat yksilöiden asumistaidoissa.

Rakenteelliset tekijät eivät selitä sitä, miksi vain osa köyhyydessä tai sosiaaliturvan varassa elävistä ja psyykkisistä tai fyysisistä haasteista kärsivistä joutuvat asunnottomaksi. Asumisen onnistuminen ja asunnon säilyttäminen ovat keskeisessä osassa elämän kokonaisvaltaista hyvinvointia, sillä vaikeudet asumisessa johtavat helposti muihin ongelmiin. Asunnottomuus vaikuttaa elämäntapaan ja erilaiset elämäntapojen haasteet ovat usein asunnottomuuden taustalla. Asumisen ongelmat ovat yleisempiä

tietyillä marginaaliryhmillä ja syrjäytymisvaarassa olevilla, joilla on muutenkin kasautunutta huono-osaisuutta. (Lehtonen & Salonen 2008, 10.) Asuminen tulee ymmärtää perusedellytyksenä muulle elämiselle. Asuminen mahdollistaa työssäkäynnin, sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen ja päihdeongelmista irtaantumisen. Ongelmat näillä osaluilla voivat vaikuttaa asunnon menettämiseen. (Granfelt 2003, 30.)

On myös tutkimuksia siitä, lisääkö asunnottomuus itsessään päihteiden ongelmakäyttöä. Johnson ja Chamberlain (2008) tutkivat asunnottomien ongelmallista päihteiden käyttöä Australiassa. Jopa kahdella kolmesta päihteiden ongelmakäyttö alkoi vasta asunnottomuuden seurauksena. Päihteitä käytettiin apuna stressaavaan elämäntilanteeseen sopeutumisessa. Päihteiden käyttö on asunnottomien keskuudessa myös sosiaalisesti hyväksyttävämpää ja saatavuus on helpompaa. (Mt., 349–350.) Edellä mainitut riskitekijät myös kietoutuvat usein toisiinsa, ja tietyt tapahtumat voivat johtaa suoraan asunnottomuuteen.

2.1 ASUNNOTTOMAT VANGIT

Asuntomarkkinoiden syrjäyttävät rakenteet vaikeuttavat asuntojen saamista etenkin rikotaustaisilla henkilöillä (Karjalainen & Viljanen 2009, 21). Vapautuvien vankien ja päihdeongelmaisten asema asuntomarkkinoilla on erittäin heikko. Vangeilla nämä molemmat huono-osaisuuden piirteet yhdistyvät, sillä yli 70 prosentilla vangeista on päihdeongelma (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 3; Lehtonen & Salonen 2008, 11; Nimi ovesa 2007, 20.) Asunnottomana vapautuvien vankien asumisen onnistumisen edellytyksinä pidetään päihdekuntoutuksen toteutumista sekä vankeusaikana että sen jälkeen (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 3; Nimi ovesa 2007, 20), asteittaista vapautumista sekä sisäistä kontrollia (Granfelt 2003, 65).

Vapauttamissuunnitelmista saatujen tietojen mukaan vuonna 2014 vankilasta vapautui asunnottomana 792 henkilöä (26 prosenttia vapautuneista). Koska asuntotilannetta karotettiin vapauttamissuunnitelman kautta, ja suunnitelman asuntokenttä jäi tyhjäksi kolmasosalla vangeista, asunnottomana vapautuneiden vankien määrä on todellisuudessa suurempi. Tähän ryhmään, jotka jättivät asuntotilannetta koskevan kentän täyttämättä, kuuluu paljon lyhytaikais- ja sakkovankeja, joiden asumistilanne on usein muita huonompi. Asumistilanteeseen ei pystytä samalla tavalla puuttumaan lyhyillä tuomiolla.

Ne, joilla asuttaminen onnistui, edellytyksenä oli saumaton yhteistyö eri tahojen, kuten kunnan ja kolmannen sektorin, kanssa. (Karppinen & Fredriksson 2016, 11–12.)

Asumisen onnistumista arvioitaessa tulee ottaa huomioon, että rikollisesta elämäntavasta ja päihteistä irtaantuminen on monimutkainen ja pitkä prosessi (Granfelt 2005, 122; Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 9). Sekä vankien että toimijoiden tulee ymmärtää vankeinhoidon kuntouttavan toiminnan saumattoman jatkumisen siviilissä niin, että kuntoutukseen on todelliset mahdollisuudet sitoutua (Granfelt 2005, 121). Vangit, joilla on ollut asiakassuhde kunnallisiin päihdepalveluihin ennen vankilaan tuloaan, ovat yleensä sitoutuneempia jatkamaan päihdekuntoutusta myös vapauduttuaan (Antikainen 2008, 8). Puutteet viranomaisyhteistyössä vaikeuttavat vankilassa aloitetun päihdekuntoutuksen jatkumista siviilissä (Kaurala & Kylämarttila 2011, 33). Päihdeongelmaan kuuluu isona osana myös ongelman kieltäminen, ja vankien omat käsitykset hoidon tarpeesta eroavat suuresti työntekijöiden näkemyksistä (Karjalainen & Viljanen 2009, 36).

Yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta riskiryhmään kuuluvat nuoret ensikertalaisvangit, vankilakierteessä olevat ja pitkäaikaisvangit, joilla tuen tarve on kokonaisvaltaista: asumisen ongelmat, työllistyminen, sosiaaliset verkostot, taloudellinen tilanne ja päihteiden käyttö (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 35; Granfelt 2003, 12). Heiltä puuttuvat ne kansalaisuuteen kuuluvat resurssit, kuten osallisuus työ- ja asuntomarkkinoilla, jotka auttaisivat kiinnittymään yhteiskunnassa normaaliksi miellettyyn elämään (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 3). Yhteiskuntaan integroituminen edellyttää tukitoimia elämän eri osaluilla, etenkin vapautumisen alkuvaiheessa (Granfelt 2003, 11).

Asunnottomista kaikkein haavoittuvaisin ryhmä on huumeriippuvaiset vangit. Asunnottomana vapautuvilla vangeilla on useammin päihderiippuvuutta kuin vangeilla keskimäärin. Heidän kohdallaan taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien lisäksi huumeriippuvuus ja uskollisuus rikollista elämäntapaa kohtaan vaikeuttavat asunnon saamista ja asunnon säilyttämistä entisestään. Asunnottomuus onkin erityisesti päihde- ja rikoskierteessä olevien rikoksenuusijoiden ongelma. (Lehtonen & Salonen 2008, 33.) Osa asunnottomista turvautuu etenkin talvella rikoksiin saadakseen yöpaikan ja ruokaa. Jotkut talvella vapautuvista vangeista jäisivät mieluummin vankilaan suorittamaan niin sanottua jäännösrangaistustaan kuin pääsisivät ehdonalaan vapauteen, koska heillä ei ole tiedossa asuntoa mihin mennä. (Hypén 2004, 56.)

Rikostaustaiset henkilöt ovat usein myös jääneet palvelujärjestelmän ulkopuolelle (Valokivi 2002, 165; Valokivi 2008, 67). Muun muassa resurssipulan takia viranomaistahot ovat alkaneet valikoimaan asiakkaita, jolloin vapautuvat vangit tippuvat palveluiden piiristä. Vapautuvat vangit kuuluvat asiakasryhmään, joita ei haluta asiakkaaksi etenkin kunnallisessa sosiaalihuollossa. (Karjalainen & Viljanen 2009, 10; Kaurala & Kylämarttila 2011, 5.)

Karjalainen ja Viljanen (2009) ovat kuvanneet instituutioiden eri poiskäännyttämisen muotoja. Yleisin ja vaikeimmin havaittava poiskäännyttämisen muoto on erilaiset sulkeumat, mikä tarkoittaa esteitä, pidäkkeitä ja tilapäistä palveluiden tukkeutumista. Tämän tyyppinen poiskäännyttäminen on melko yleistä ja harmitonta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hieman vakavampi muoto on käännyttäminen. Käännyttämisessä on kyse toimintamallien ja jopa yksilöiden identiteettien muuttamisesta toivotunlaiseksi. Mikäli rikoksentekijä tai päihdeongelmainen ei muuta toimintatapojaan, laitoskierre jatkuu. Yksi yleisimmistä poiskäännyttämisen muodoista on luukuttaminen tai siirräntä, eli asiakkaan ja hänen asiansa pallottelu viranomaisten välillä. Siirräntää voi tapahtua eri organisaatioiden välillä, mutta myös kokonaan järjestelmän ulkopuolelle vapaaehtoisten, omaisten tai asiakkaan omalle vastuulle. Neljäs ja vakavin muoto on torjunta. Henkilö määritellään vastentahtoisesti käytännössä pysyvästi palveluiden tai työmarkkinoiden ulkopuolelle. Erityisesti lainrikkajia ja heidän erityisiä tarpeitaan saatetaan torjua kunnallisessa sosiaalihuollossa. (Mt., 10.)

Uuteen vankeuslakiin (767/2005) on kirjattu, että vankeuden täytäntöönpanolla lisätään vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, edistetään vangin elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista. Sosiaalista kuntoutusta koskevan säännöksen mukaan vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa, suhteiden ylläpitämisessä sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, etuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa. Lain muutoksen myötä jokaisen vapautuvan vangin kanssa yhteistyössä laaditaan rangaistusajan suunnitelma ja sen osana vapauttamissuunnitelma. Suunnitelman teon yhteydessä tulee Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen olla yhteistyössä tuomitun suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisiin. Vapauttamissuunnitelmaa ei käytännössä kuitenkaan tehdä kaikille ja yhteistyötä eri tahojen kanssa on todellisuudessa melko vähän (Karjalainen & Viljanen

2009, 14, 22). Vapautumisen jälkeen sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisestä vastaa vangin kotikunta (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Yhteiskuntaan sopeutuminen vapautumisen jälkeen riippuu yksilön kyvyistä ja taidoista sekä niistä olosuhteista, joihin hän vapautuu. Vapautuminen suljetusta vankilasta tuo mukanaan riskin retkahtaa päihteisiin ja uusiin rikoksiin, mikä lopulta johtaa takaisin vankilaan. Riski on suurempi, mikäli vapautuessa ei ole mitään kiinnipitävää olosuhdetta tai toimintaa, ja asioiden järjestely aloitetaan vasta vapautumisen hetkellä. (Mäki 2012, 190.) Asunnottomuus aiheuttaa erityisen suuren riskin syyllistyä uusintarikollisuuteen. Aiempien havaintojen mukaan vangeista noin kaksi kolmasosaa palaa vankilaan kolmen vuoden kuluttua vapautumisestaan (Hypén 2004; Tyni 2011).

2.2 ASUNNOTTOMUUDEN VÄHENTÄMINEN

Asunnottomuus ymmärretään sosiaalisesti ongelmaksi ja sen poistamiseksi on Suomessa pyritty erilaisin toimenpitein. Asunnottomuuden poistamisen perustelut ovat eettisiä, oikeudellisia sekä taloudellisia. Ympäristöministeriö on 2000-luvun aikana luonut useita asunnottomuuden vähentämiseen tähtäviä toimenpideohjelmaa. Ympäristöministeriö asetti vuonna 2007 työryhmän valmistelemaan pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisen toimenpideohjelmaa. ”Nimi ovesa” -työryhmän tavoitteena oli luoda toimenpideehdotuksia pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2015 mennessä. Vuosina 2008–2011 toteutettu PAAVO 1 ohjelma sai jatkoa PAAVO 2:sta eli Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmasta vuosille 2012–2015. PAAVO 2 ohjelma perustui valtioneuvoston vuonna 2011 antamaan periaatepäätökseen, jonka tavoitteena oli poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä, vähentää pitkäaikaisasunnottomuuden riskiä sosiaalisen vuokra-asuntokannan tehokkaamman käytön kautta, sekä tehostaa asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn suunnattuja toimenpiteitä. (Karppinen 2014, 4–5.)

Aivan tavoitteeseen ei ohjelmakausina päästy pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseksi, mutta pitkäaikaisasunnottomuutta saatiin laskettua 1 345 henkilöllä vuosien 2008–2015 välillä, mikä tarkoitti PAAVO ohjelmaan osallistuneissa kunnissa 35 prosentin laskua. Kuitenkaan maahanmuuttajataustaisten pitkäaikaisasunnottomuus ei muuttunut samaisena aikana. Vuonna 2015 useampi kuin joka neljännes pitkäaikaisasunnottomon oli

maahanmuuttajataustainen. Osana PAAVO 2 ohjelmaa vuosina 2012–2015 toteutettiin myös Oma koti -hanke, mikä oli suunnattu vailla asuntoa vapautuville vangeille ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaille. PAAVO 2 ohjelman aikana ei merkittävää asunnottomuuden vähentymistä tapahtunut asunnottomana vapautuvien vankien osalta, mikä kertoo kyseisen ihmisryhmän asumisen haasteista. (Karppinen & Fredriksson 2016, 11–12.)

Juha Sipilän hallitus teki uuden periaatepäätöksen (YM/2016/40) asunnottomuuden vähentämiseksi. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE) oli jatkoa aikaisemmille PAAVO -hankkeille (2008–2015), joiden aikana Asunto ensin -periaate otettiin entistä tiiviimmin osaksi asunnottomuustyötä (Ympäristöministeriö 2019b). Myös rikosseuraamuslaitos osallistui AUNE -hankkeeseen pyrkien turvaamaan vapautuville vangeille asunnon elämäntilanteesta riippumatta. (RISE 2019.) Samaan aikaan käsite asumissosiaalinen työ vakiinnutti paikkaansa. Sillä tarkoitetaan asunnottomien tai aiemmin asunnottomina olleiden parissa tehtävää työtä, missä otetaan huomioon asumista vaarantavat psykososiaaliset tekijät ja käytännön ongelmat. Asumissosiaalinen työ voidaan nähdä olevan tiiviisti yhteydessä Asunto ensin -periaatteeseen, sillä asumissosiaalisen työn tavoite on asunnottomuuden ennaltaehkäisy ja asumisen turvaaminen. Ihmisillä ajatellaan olevan oikeus asuntoon, ja oma asunto nähdään edellytyksenä toipumiselle psykososiaalisista haasteista. (Granfelt 2013, 222; Mäki 2016, 67.)

2.3 ASUNNOTTOMIEN PALVELUT

Sosiaalihuoltolain mukaan kunta on velvollinen järjestämään asumispalveluja henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua ja tukea asumisessaan tai asumisensa järjestämisessä. Asumispalveluja toteutetaan palveluasunnoissa sekä tukiasunnoissa. Palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat asunnon lisäksi hoitoa ja huolenpitoa. Tuetussa asumisessa henkilöä tuetaan itsenäisessä asumisessa tai siihen siirtymisessä sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla. Asumispalveluja toteuttaessa huolehditaan, että asukas saa tarvittavat kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Sosiaalihuollon asunnottomille suunnatut asumispalvelut pohjautuvat asteittaiseen tai porrasmalliajatteluun, mikä on laajalti käytössä Pohjoismaissa ja etenkin Ruotsissa.

Mallissa asunnoton asiakas osoittaa kykynsä siirtyä asumistasolta toiselle kohti itsenäistä asumista. Porrasmalli kytkeytyy kuntoutus- ja ansaintaideologiaan. Ensimmäisellä portaalla on asunto tai yhteismajoitus, toisella portaalla tukiasunto ja viimeisenä itsenäinen vuokra-asunto. (Granfelt 2003, 29.) Porrasmallin mukaan asunnon saamisen edellytyksenä on päihteettömyys. Päihteiden käytön aloittaminen uudelleen johtaa asunnon menettämiseen. Malli ei ole kuitenkaan ratkaissut pitkäaikaisasunnottomuuden ongelmaa, sillä suuri osa asunnottomista ei kykene sitoutumaan porrasmallin ehtoihin. (Ympäristöministeriö 2011, 8.) Useat epäonnistuvat ja päätyvät uudelleen asunnottomiksi. Tällöin asiakkaat leimataan vaikeasti asutettaviksi tai kuntoutuskielteisiksi. (Tsemberis 2010, 236.) Porrasmallin kritiikki kohdistuu myös mallin sisältämään ansaintaperiaatteeseen. Oma asunto ansaitaan sopeutumalla ensin valvottuihin ja usein heikotasoisiin asuntoloihin. (Granfelt 2003, 33.)

Granfeltin (2003) mukaan päihteettömyysvaatimus ei kuitenkaan voi olla asumisen edellytyksenä, vaan yhteiskunnan velvollisuutena on tarjota myös vakavasti päihdeongelmallisille sellaiset asuinolot, joista käsin voi odottaa lisääntyvää vastuunottoa omasta elämästään (Mt., 76). Erkkilä ja Stenius-Ayoade (2009) ovat tutkimustaan varten haastatelleet vastaanottokeskuksissa asuvia asunnottomia heidän tuen tarpeistaan. Asunnottomat henkilöt itse toivoivat sekä päihteiden käytön sallivia että päihteiden käytön kieltäviä asumispalveluja. Kuitenkin jonkinlainen kontrolli päihteiden käyttöön myös käytön sallivissa paikoissa koettiin hyvänä asiana. Vastaavasti päihteiden käytön kieltävissä asumispalveluissa toivottiin joustavuutta, jotta asumispaikkaa ei heti menettäisi retkahduksen myötä. (Mt., 117–118.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman peruseriaatteet määriteltiin Nimi ovesa -raportissa, jossa ensimmäistä kertaa määriteltiin suomalainen Asunto ensin -periaate. Sen mukaan asunnon järjestäminen ei tule olla kytkettynä sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ratkaisemiseen, vaan asunto on edellytys näiden ongelmien ratkaisemiseksi. Raportin yhtenä periaatteena on myös viranomaisten erityinen vastuu torjua asunnottomuutta, eikä ketään saa kotiuttaa laitoksesta asunnottomaksi. (Nimi ovesa 2007, 13.)

Asunto ensin -periaate pohjautuu Sam Tsemberiksen kehittämään *Pathways Housing First* -malliin (PHF). Aihetta on tutkittu runsaasti, ja mallilla on näyttöön perustuvat teoreettiset edellytykset (*evidence-based practice*) vähentää asunnottomuutta. Tsemberis loi Housing First -mallin vaihtoehtoisena ratkaisuna portaittaiselle mallille. Mallin

taustalla vaikuttavat periaatteet ovat kunnioitus ja myötätunto kaikkia asiakkaita kohtaan, sitoutuminen työskentelemään asiakkaiden kanssa niin pitkään kuin asiakkaat sitä tarvitsevat, hajasijoitetut ja itsenäiset asunnot, asumisen ja palvelujen erottaminen toisistaan, valinnan vapaus ja itsemääräämisoikeus sekä haittoja vähentävä orientaatio että kuntoutuminen. (Tsemberis 2010.)

Tsemberiksen mallin lähtökohtana on asiakkaiden valinnan vapaus. Lähes kaikki asunnottomat haluavat asua omassa vuokra-asunnossaan, ja myös vapautuneet vangit ilmaisevat toiveensa asua itsenäisesti (Granfelt 2003). Asunnon sijainnilla ja asunnon kunnolla on merkitystä asumisessa onnistumiseen. Oma vuokra-asunto antaa tunteen normaaliudesta, pysyvyydestä sekä autonomiasta. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että riittävän tuen saaminen omaan kotiin on auttanut pitkäaikaisasunnottomia sekä erittäin marginalisoituneita ihmisiä. Tuen saaminen omaan kotiin on myös huomattavasti halvempi vaihtoehto asuntola-asumiseen verrattuna. (Busch-Geertseman 2005, 217, 220–221.) Asunto ensin -periaatteen on todettu tutkimuksissa vähentävän kustannuksia ja lisäävän asumisen vakautta (ks. Padgett & Gulcur & Tsemberis 2006, 76).

Merkinnät vuokraveloista ja häiriöistä säilyvät kunnan tiedossa joskus pitkäänkin. Vaikka kuntakohtaisia eroja on, ehdottomia ollaan siitä, että vuokratulot tulee olla hoidettu ennen uuden vuokrasuhteen aloittamista. (Manninen & Tuori 2005, 11.) Kun asunnon vuokraus kunnan asuntokannasta on aikaisempien vuokrarästien takia mahdotonta, yhtenä mahdollisuutena on yksityissektorin kautta välivuokratut asunnot, joissa päävuokralainen voi olla muun muassa erilaiset järjestöt. Useimmiten tavoitteena on lopulta muuttaa vuokrasuhde vuokranantajan ja vuokralaisen väliseksi. (Karjalainen & Viljanen 2009, 28.) Tätä kautta luottotietonsa menettäneet ja monin tavoin leimatut lainrikkajat saavat mahdollisuuden sijoittua yksityisille vuokra-asuntomarkkinoille. Vuokralaisen asemassa olevat järjestöt ottavat vastuun mahdollisista vahingoista ja ovat korvausvastuussa. (Granfelt 2015, 25.)

Busch-Geertseman (2005) mukaan yksi merkittävin asumisen onnistumiseen vaikuttava tekijä on yksilöllisesti muokatut palvelut sekä ennen asunnon saamista että sen jälkeen. Asumispalveluja tulee tarjota tiiviisti yhdessä muiden palvelujen, kuten päihde- ja mielenterveyspalvelujen, sekä koulutautumista ja työllistymistä edistävien palvelujen kanssa. (Mt., 217.) Padgett (ym. 2006) tekevät eron saatavilla olevien palveluiden ja vaadittujen palvelujen välille. Housing first -mallissa asiakkailta on useita eri palveluita saatavilla, mutta heitä ei vaadita niitä käyttämään. Padgett'n ym. (2006) toteuttaman neljän

vuoden pitkittäistutkimuksen tuloksista käy ilmi, että ensisijaisesti päihdekuntoutukseen osallistuneet tutkittavat käyttivät saman verran tai jopa enemmän päihteitä Asunto ensin -asiakkaisiin verrattuna. Haittoja vähentävä orientaatio antaa mahdollisuuden iloita pienistäkin saavutuksista, kun täysraittiuteen ei edes pyritä. Haittoja vähentävä orientaatio vähentää myös päihteiden käyttöön liittyviä haitallisia toimintamalleja. Asiakkaat saavat itse päättää, kuinka tiivistä tukea he haluavat tai voivat kieltäytyä siitä kokonaan. (Mt., 80.)

Tuetusti itsenäinen asuminen mahdollistuu erityisesti vapautumisen alkuvaiheen intensiivisellä tuella sekä jo vankeusaikana aloitetulla vapautumisen suunnittelulla. Riittävän ajoissa ennen vapautumista aloitettu vapautumiseen valmistavalla työllä pyritään kehittämään yhteiskuntaan integroitumisen edellytyksiä. Vankilassa aloitettu ja vapautumisen jälkeen jatkuva kuntoutustoiminta voi vähentää huomattavasti uusintarikollisuutta ja asunnottomuutta, sillä asumisvalmiuksien lisääminen vähentää tarvetta erityisasumiselle sekä vähentää häätöjen riskiä. (Granfelt 2003, 70.)

3 ASTEITTAINEN VAPAUTUMINEN JA RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN

Suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä on otettu käyttöön asteittainen ja suunnitelmallinen vapautuminen. Tavoitteena on tulevaisuudessa, ettei yksikään vanki vapaudu suoraan suljetusta laitoksesta. (Granfelt 2015, 28.) Asteittaisen ja suunnitelmallisen vapautumisen tarkoituksena on luoda vangeille niin sanottu vapautumispolku kohti rikoksetonta elämää. Sen lisäksi, että tällä pyritään edistämään vankien sijoittumista takaisin yhteiskuntaan, sillä lisätään myös yhteiskunnan turvallisuutta. Kun rikoksentekijän vastuuta itsestään lisätään vähitellen ja valvontaa vähennetään samassa suhteessa, hänen valmiutensa rikoksettomaan elämään lisääntyvät. (HE 175/2008.)

Rikosseuraamusalan kuntouttavan toiminnan tavoitteena on desistanssin eli rikollisuudesta irrottautumisen tukeminen (Granfelt 2014, 255). Kiinnostus desistanssitutkimukseen on lisääntynyt viime vuosikymmeninä, ja se on tuonut uusia näkökulmia rikoksettoman elämän tukemiseen (ks. Kazemian 2007). (Re)Integroituminen takaisin yhteiskuntaan on sekä tapahtuma että prosessi. Yhteiskuntaan sijoittuminen voidaan kapeasti ymmärtää vangin vapautumishetkenä, mutta laajemmassa merkityksessä se alkaa jo vankilassa ollessa ja jatkuu pitkälle vapautumisen jälkeen. Kaiken toiminnan vankilassa tulisi tähdätä vangin onnistuneeseen vapautumiseen ja yhteiskuntaan integroitumiseen. (Maruna & Immarigeon & LeBel 2004, 5).

Tutkimuskirjallisuudessa desistanssin määritelmä vaihtelee, mutta yleisesti se on ymmärretty asteittaiseksi irrottautumisiksi rikollisuudesta. Desistanssi, toisin kuin rikosten tekemisen lopettaminen, pitää sisällään päätöksiä, yrityksiä, ambivalenssia, retkahduksia ja kompromisseja. Desistanssitutkimuksen vaikeus piilee siinä, että rikollisuudesta irrottautuminen käsitetään lopulliseksi. Jotkut tukijat ovat sitä mieltä, että aito desistanssi voidaan saavuttaa ainoastaan kuoleman kautta. Sen sijaan, että desistanssi ymmärretään päämääräksi, tulisi sitä tarkastella muutostyöskentelynä, jotta ymmärrettäisiin paremmin desistanssiin vaikuttavia tekijöitä. (Kazemian 2007, 8–10.)

Desistanssin lisääntymisen on todettu olevan yhteydessä elämänkulkuun ja aikuisuuteen liitettyihin siirtymiin, kuten työelämään kiinnittymiseen, avioliittoon tai kouluttautumiseen. Myös ikä on yhteydessä desistanssiin, ja etenkin katurikollisuus vähenee iän myötä. Nämä siirtymät eivät itsessään luo desistanssia, vaan henkilön niille antamat merkitykset. Henkilöillä, jotka eivät ole läpikäyneet näitä siirtymiä, ei ole yhtä paljon menetettävää jatkaessaan rikollisella polulla. Desistanssin saavuttaminen edellyttää myös

itsetuntemuksen ja identiteetin muutosta. Rikollisuus vaarantaa nämä muuttuneet ja sisäistetyt elämänarvot, jolloin entinen lainrikkoja pidättäytyy rikollisuudesta. Desistanssin tukemisessa ensisijaista on lainrikkojen oma aktiivisuus ja omistautuneisuus. Myös rikosseuraamusalan työntekijöiden osoittama kohtuullisuus ja kannustus on yhteydessä desistanssin tukemiseen. Tutkimuskirjallisuudessa on noussut esille työntekijöiden osoittaman tuen lisäksi vertaistuen merkitys, mikä on joissakin tapauksissa tuottanut parempia tuloksia ammatilliseen tukeen verrattuna. (McNeill 2006, 46–49.)

3.1 VALVOTTU KOEVAPAUS

Valvottu koevapaus on Suomessa melko uusi käytäntö ja siitä säädettiin uudistetussa vankeuslaissa (768/2005). Vangilla on mahdollisuus ehtojen täytyessä vapautua tuetusti ja valvotusti enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Valvotussa koevapaudessa olevan tulee sitoutua päihitteettömyyteen sekä hyväksyä koevapauteen kuuluva valvonta. Vaikka valvotussa koevapaudessa oleva henkilö on käytännössä vapaa, on hän kuitenkin asemaltaan vanki ja yhä kirjoilla vankilassa. Valvotulla koevapaudella pyritään edistämään vankeusrangaistusta suorittavien sopeutumista takaisin yhteiskuntaan tuen ja kontrollin yhdistämisen kautta. (Mäkipää 2010, 1.)

Rikoslaisissa (39/1889) määritellään edellytykset koevapauteen pääsemiseksi. Yksi keskeisin koevapauteen pääsemisen edellytys on, että se edistää rangaistustajan suunnitelman toteutumista. Koevapaus perustuu rangaistusajan suunnitelmaan, ja ensimmäisen kerran valvottuun koevapauteen pääsemistä arvioidaan suunnitelmaa laadittaessa. Koevapauden suunnittelu on yleensä viranomaislähtöistä, ja se alkaa rangaistusajan suunnitelman tarkastelulla. Vangin tulee olla edennyt suunnitelman tavoitteiden mukaisesti. Jotta vankilan henkilökunta voi aloittaa koevapauden valmistelun, tulee vangin vankila-aikainen toiminta ja käyttäytyminen olla koevapauden edellytysten mukaista. Ennen koevapauden valmistelua tulee myös arvioida vangin kykyä noudattaa hänelle asetettavia koevapauden aikaisia määräyksiä ja rajoituksia. (Mäkipää 2010, 20, 26.)

Lainsäädännössä koevapauden valmistelusta säädetään vähäsanaisesti. Koevapauden valmistelua viitoittaa Rikosseuraamusviraston laatima asiakirja (6/011/2008), jossa valmisteluprosessin eteneminen on kuvattu yksityiskohtaisesti. Valmisteluvaiheessa keskeistä on koevapauden aikaisen asumisen ja toiminnan järjestäminen sekä valvonnan

suunnittelu. Laissa ei ole mainintaa vankilaviranomaisen velvollisuudesta auttaa tai avustaa asunnon ja toimintapaikan etsimisessä. Vangin tulee ensisijaisesti itse järjestää itselle asunto sekä työ- tai opiskelupaikka. Rikosseuraamusviraston ohjeen mukaan vankilan tulee kuitenkin auttaa vankia tarvittaessa asunnon ja toimintavelvoitteiden järjestämisessä. Mikäli vanki on erityisen tuen tarpeessa, on vankilan vastuulla hoitaa valmistelut. (Mäkipää 2010, 20–22; Rikosseuraamusviraston menettelyohje 6/011/2008.)

Käytännössä vankilan henkilökunnan rooliin ja vangin omaan vastuuseen koevapauden valmistelussa vaikuttavat vangin henkilökohtaiset ominaisuudet. Mikäli vanki kykenee hoitamaan valmisteluun liittyvät asiat itsenäisesti, ei henkilökunnan tukea tarvita. Lähtökohtaisesti vankeja kannustetaan oma-aloitteisuuteen ja tuetaan tarvittaessa. Asioiden hoitaminen itsenäisesti kertoo vangin valmiuksista pärjätä koevapaudessa. (Mäkipää 2010, 64–65.)

Valvotun koevapauden tarkoituksena on tukea vankien hallittua sijoittumista takaisin yhteiskuntaan. Koevapaudessa vanki pääsee harjoittelemaan normaalia arkielämää kontrolloidusti. Valvottu koevapaus saattaa olla ensimmäinen kerta, kun vanki aikuisiällä elää tavallista, rikoksetonta ja päihteetöntä elämää. Koevapauden kautta vanki on saanut järjestettyä elämän perusasiat kuntoon: asunnon, työ- tai opiskelupaikan ja toimeentulon. Toimintavelvoite tuo päiviin aikatauluja ja yhteiskunnan normien mukaista arkea. Koevapaus voi toimia myös rikolliseen elämäntapaan palaamista estävänä tekijänä siihen liittyvän valvonnan avulla, ja se antaa mahdollisuuden luoda uusia sosiaalisia suhteita. Valvottua koevapautta voidaan pitää tärkeänä siitäkkin huolimatta, että koevapaudessa ollut päätyisi myöhemmin takaisin vankilaan. Vaikka koevapaus ei sinänsä vähentäisi uusintarikollisuutta, voi sillä olla vaikutuksia rikollisuuden lieventymiseen tai harvenemiseen. (Mäkipää 2010, 186–189.)

3.2 VAPAUTEEN VALMISTAVA TYÖ

Vapauteen valmistavalla työllä tarkoitetaan käytännön työskentelyä, kuten aikojen varamista, asunnon hankintaa, velkojen selvittämistä ja valvonnan järjestämistä yhdessä vangin kanssa. Tämä vaatii työntekijältä käytännön tietoa ja taitoa sekä verkostotyöskentelyä. Yhteistyö etenkin vankilan, Rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaalitoimen kesken on keskeistä. Vapautumistyöskentely tarkoittaa käytännön asioiden hoitamisen lisäksi

asiakkaan motivoimista työskentelyyn sekä psykososiaalista tukemista. (Antikainen 2008, 4.) Asiakkaat pyritään kiinnittämään palveluihin jo vankeusaikana. Vapauteen valmistava työ alkaa jo vankilassaoloaikana ja jatkuu vapautumisen jälkeen. Työskentely antaa mahdollisuuden järjestellä muun muassa työ- ja koulutuspaikkaa ennen vapautumista. (Granfelt 2015, 27.)

Vangin suostumuksella yhteistyötä tehdään vangin kotikunnan ja eri viranomaisten kanssa sekä kolmannen sektorin toimijoiden suuntaan, jotka voivat tarjota asiakkaalle hänen tarvitsemiaan palveluja vapautumisen jälkeen. Tiivistä yhteistyötä tehdään muun muassa asuntotoimistojen ja muiden vuokranvälittäjien kanssa, seurakuntien, sosiaali-toimistojen, lastensuojelun ja lastenvalvojien, velkaneuvojien ja ulosoton, työvoimatoimiston, erilaisten koulutuspaikkojen, mielenterveystyöntekijöiden, päihdekuntoutuslaitosten ja avopuolen päihdepalvelujen sekä kriminaalihuoltotyöntekijöiden kanssa. Toimiva yhteistyö vähentää päällekkäisen työn tekemistä sekä antaa toimijoille ja asiakkaalle itselleen paremman kuvan hänen tilanteestaan ja tarvittavista palveluista. Yhteistyö myös helpottaa vangin siirtymistä vapauteen sekä palveluihin sitoutumista. (Antikainen 2008, 9.)

Verkostoituminen niin vankilan sisä- kuin ulkopuolellakin vähentää asiakkaan asioiden pallottelua viranomaiselta toiselle. Verkostopalavereissa on myös se etu, ettei vangin tarvitse kertoa samoja asioita moneen kertaan. Tämä ehkäisee myös asiakkaiden toisi-naan harjoittama vilpillisyyttä ja useiden eri tarinoiden kertomista. (Antikainen 2008, 10.)

Usein vankilasta vapautuva tarvitsee tukihenkilön, jonka kanssa hän voi hoitaa esimerkiksi viranomaisasiointeja. Vapautuneen vangin odotetaan ensimmäisten siviilipäivien aikana käyvän useassa eri toimistossa hoitaakseen asiansa kuntoon. (Antikainen 2008, 10.) Heti vapauduttuaan vangin pitäisi täyttää erilaisia papereita, odotella vastaanotoilla ja liikkua eri viranomaiselta toiselle. Tukihenkilötoiminta ei kuitenkaan kuulu sosiaali-huollon peruspalveluihin, vaan perustuu useimmiten erilaisiin projekteihin. Tällainen käytännönläheinen tuki on tärkeää, sillä monilla vapautuvilta vangeilta uupuu käytännön tietoja ja taitoja, joita tarvitaan virastoissa asioimisessa. Taitojen puute voi nostaa häpeän tunteita, joita ei haluta tuoda esille viranomaisille, jolloin asiat saatetaan mieluummin jättää hoitamatta. (Antikainen 2008, 12.)

Vapautuminen ja oikeiden valintojen tekeminen vapautumispolulla voi näyttäytyä sekavana ja vaativana, etenkin pitkien vankilatuomioiden jälkeen. Vankilassa vangit toimivat ulkoapäin tulevien määräysten mukaan. Suljetuissa laitoksissa on tarkat päivärytmit, päihhteettömyyttä on helpompi ylläpitää ja viranomaisten puheille on päässyt helposti. (Granfelt 2015, 28.) Vankien kokemukset vankilasta voivat olla ristiriitaisia. Vankila voidaan kokea kodinomaiseksi ja turvalliseksi paikaksi, mikä on pelastanut heidän henkensä. Monet kokevat myös laitostuneensa muutaman vankilatuomion jälkeen. Osa vangeista kertoo kokevansa, ettei selviydy yhteiskunnassa tai edes tunne kuuluvansa sinne. (Tapio 2013, 50.) Laitostumisella tarkoitetaan vangin roolin sisäistämistä ja totutautumista suljetun laitoksen rutiineihin. Pahimmillaan vanki saattaa kokea vankilan paremmaksi paikaksi elää vapauteen verrattuna. Lievemmissä tapauksissa laitostumisen seurauksena yhteiskunnassa vaadittavat arjen taidot heikkenevät. (Lappi-Seppälä 2000, 111–112.) Laitostuminen voi johtaa vaikeuteen ottaa vastuuta omasta elämästään, ja vaihtoehdot saattavat tuntua vähäisiltä. Näköalattomuus sekä yksinäisyyden ja tarkoituksettomuuden tunteet voivat johtaa päihhteiden käyttöön ja rikollisuuteen. Vapautuminen suoraan suljetusta vankilasta on erityisen haastavaa ja riskialtista. (Granfelt 2015, 26.) Suljetuissa vankiloissa lyhyitä tuomioita suorittaville ja vankilakierteessä oleville rikoksenuusijoille harvemmin ehditään kuitenkin tekemään vapauttamissuunnitelmaa, eivätkä he lyhyiden tuomioiden takia ehdi osallistumaan vankeusaikana kuntouttavaan toimintaan. Heillä on usein moninaisia ongelmia ja suurin riski rikoksen uusimiseen ja vankilaan paluuseen. (Granfelt 2014, 262–263.)

Asteittainen vapautuminen ja siihen liittyvä vapauteen valmentava työ ennalta ehkäisee sekä uusintarikollisuutta että asunnottomuutta. Sen avulla pystytään vaikuttamaan niihin tekijöihin, jotka ovat aiemmin johtaneet asunnon menettämiseen sekä asunnottomuuden pitkittymiseen. (Granfelt 2015, 28.) Jo vankeusaikana voidaan vahvistaa asumisvalmiuksia asteittaisen vapauttamisen ja vapauteen valmistavan työn avulla. Vanki saa mahdollisuuden rangaistusajana sitoutua oman vapautumisensa suunnitteluun konkreettisesti sekä ottaa vastuuta siitä. Asunnon katsotaan toimivan yhtenä lähtökohtana toipumiselle ja muille toiminnoille. Turvattu asuminen luo pohjan uudelleen yrittämiselle esimerkiksi lyhyen vankeustuomion jälkeen siitä huolimatta, että elämä ei ole vapautumisen jälkeen mennytkään suunnitelmien mukaisesti. (Granfelt 2014, 271.) Vankien yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta jatkossa tulee entistä enemmän kiinnittää huomiota asuttamis-, velka-, perhe-, mielenterveys- sekä päihdeasioihin (Antikainen 2008, 14).

4 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimukseni tuottaa tietoa vankien kokemuksista asunnottomuudesta, heille tarjotuista palveluista sekä vapauteen valmistavan työstä. Koska haastateltavat ovat Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan asiakkaita, tarkastelen vapauteen valmistavaa työtä myös tämän toiminnan kontekstissa. Käytän tutkimukseni aineistona itse keräämiäni haastatteluja. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja tutkimukseni kohteena ovat haastateltavien kuvaukset kokemastaan todellisuudesta. Tavoitteena ei ole totuuden kuvaaminen tutkittavasta aiheesta, eikä tutkittavien kokemuksia pystytäkään todellisuudessa täysin ymmärtämään. (ks. Vilka 2005, 97–98.)

Vangit tarvitsevat laaja-alaista tukea asunnon hankinnassa sekä asunnon säilyttämisessä. Pelkästään kohtuuhintaiset asunnot eivät vastaa vankien tuen ja avun tarpeisiin. Tutkin vankien omia kokemuksia asunnottomuudesta ja siihen johtaneista syistä sekä haasteista asunnon hankinnassa. Haluan tutkia sitä, kuinka vangit itse kokevat, kuinka heidän asunnottomuuteensa pystytään parhaiten vastaamaan. Asunnottomien vankien kokemukset tuottavat tietoa myös siitä, kuinka palvelujärjestelmää voidaan kehittää vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan, jotta vankien asunnottomuutta saataisiin vähennettyä ja rikollisuudesta irrottautuminen olisi helpompaa. Entistä enemmän puhutaan asiakkaiden osallisuudesta palvelujen kehittämiseen. Palveluja tuotetaan yhä enemmän yhdessä asiakkaiden kanssa, ei asiakkaita varten. Palveluita käyttävien kokemusten hyödyntämistä palvelujen kehittämisessä perustellaan muun muassa sillä, että käyttäjillä on sellaista hyödyntämätöntä tietoa, mitä palveluja tuottavilla tai kehittäville ihmisillä ei ole. (Virtanen & Suoheimo & Lamminmäki & Ahonen & Suokas 2011, 36.)

Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminta on palveluohjausta alle 30-vuotiaille vankilasta vapautuville, yhdyskuntapalvelua suorittaville ja koevapaudessa oleville henkilöille. Palvelu on asiakaslähtöistä ja vapaaehtoista. Perusajatuksena on päihteen ja rikokseton elämäntapa, mikä vaatii myös asiakkaiden omaa motivaatiota elämänmuutokseen. (VS-Sininauha 2019.) Nyt käynnissä oleva Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminta on jatkoa aikaisemmalle samannimiselle projektille. Aktiivisia asiakkaita toiminnalla on tällä hetkellä noin 30. Vangit voivat hakeutua toiminnan asiakkaiksi joko itse tai Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilön kautta. Suurin osa asiakkaista on tullut toimintaan vankilan työntekijän kautta. Vain muutama asiakas on yh-

dyskuntapalveluksessa ja suurin osa on suoraan vankilasta vapautuneita tai valvotussa koevapaudessa. Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnalla on kolme työntekijää, jotka auttavat asiakkaita käytännön asioiden hoidossa ja ohjaavat heitä oikean avun piiriin. Asiakkaita tavataan keskimäärin pari kertaa viikossa, mutta tapaamisten määrä vaihtelee asiakkaiden tarpeiden mukaan. Asiakkuuden kriteerinä on ikä (alle 30-vuotiaat) sekä aikaisempi vankilatausta. Vastuullisesti vapauteen -hanke oli suunnattu ainoastaan miesasiakkaille, mutta toiminnan jatkuttua asiakaskunta on laajentunut koskemaan myös naisia. Lähes kaikilla asiakkailla on taustalla huumeidenkäyttöä ja suurella osalla on haasteita asumisensa kanssa. (Minski Niemi 26.10.2019.) Päädyin haastattelemaan Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan asiakkaita, sillä haluan saada tietoa myös matalan kynnyksen palveluohjauksesta ja sen merkityksistä vangeille.

Tutkimuksen painopiste oli haastateltavien kokemuksissa palvelujärjestelmästä. Kysyin myös haastateltavilta toiveita ja kehitysehdotuksia palveluille. Palveluiden käyttäjien voi olla vaikea kertoa negatiivisia asioita käyttämistään palveluista siinä pelossa, että kritiikki palvelujärjestelmää kohtaan voi vaikuttaa heidän saamiinsa palveluiden laatuun. Tutkittavat ovat asiakkaina Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnassa, ja yhtenä tutkimuskysymyksenä on kokemukset vapauteen valmistavasta työstä. Tutkimuksen myötä Varsinais-Suomen Sininauha ry saa ainutlaatuista tietoa toiminnan vaikutuksista ja merkityksistä. Vaikutusten esiin tuominen perustelee toiminnan jatkumista sekä toiminnan kehittämistä asiakaslähtöisesti.

Vastaan tutkimuksessani seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. *Minkälaisia asunnottomuuskokemuksia vangeilla on?*
2. *Minkälaisia kokemuksia asunnottomilla vangeilla on heille tarjotuista palveluksista?*
3. *Minkälaisia kokemuksia heillä on vapautumiseen valmistavasta työstä?*

4.1 AINEISTO

Vapaaehtoisia haastateltavia sain Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnan kautta. Rajasin tutkimukseeni haastateltaviksi asunnottomana suoraan vankilasta vapautuneet sekä valvottua koevapautta suorittavat. Yhdyskuntaseuramusta suorittavia on toiminnan asiakkaina vain muutama, ja se eroaa rangaistuksena vapauden menettämisestä, joten jätin heidät haastattelujen ulkopuolelle. Alun perin tarkoitukseni oli rajata myös koevapaudessa olevat pois tutkimuksestani. Asiakkaiden taustat ovat moninaisia, ja rangaistustuomioita sekä asunnottomuuskokemuksia oli asiakkailla elämänsä useita, joten en halunnut lähteä rajaamaan tutkittavia näin tarkasti. Vaikka valvotussa koevapaudessa oleville on tarjolla enemmän tukea ja koevapauden aikaisia toimintavelvoitteita, koskee asunnon saamisen haasteet myös heitä. Ennen koevapautteen pääsemistä, tulee vangin omatoimisesti hankkia itselleen asunto.

Keräsin aineiston teemahaastattelun avulla. Haastattelemalla saadaan kerättyä tietoa vaikeista ja aroista aiheista, jotka ovat vähän tutkittuja. Haastattelun avulla saadaan kuvaus tutkittavien kokemuksista, ajatuksista ja käsityksistä. Kun tutkimuksen kohteena ovat ihmisten kokemukset voidaan teemahaastattelua pitää perusteltuna aineistonkeruumenetelmänä. Tässä haastattelumenetelmässä ei käytetä yksityiskohtaisia kysymyksiä, vaan haastattelu etenee ennalta mietittyjen teemojen varassa, jolloin tutkittavien ääni pääsee paremmin kuuluviin. Teemahaastattelu on menetelmänä puolistrukturoitu, jossa kysymysten muotoilu ei ole yhtä tarkasti määritelty kuin muissa puolistrukturoiduissa menetelmissä, mutta haastattelun kulku ei kuitenkaan ole yhtä vapaa kuin syvähaastattelussa. Teemahaastattelussa painopiste on ihmisten tulkinnoissa ja heidän asioilleen antamisessa merkityksissä. Merkitysten antamisessa otetaan huomioon myös niiden syntyminen vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35, 41, 48.)

Suunnittelin teemahaastattelun rungon (liite 3) aikaisemman tutkimuksen pohjalta. Teemoiksi haastatteluun valikoin asunnottomuuden, vankeustuomion, vankilasta vapautumisen, palvelujärjestelmän sekä Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnan. Muotoilin jokaisen teeman alle muutaman tarkentavan apukysymyksen. Teemat käsittelivät tutkimuskysymysteni kannalta oleellisia aiheita.

4.2 YKSILÖHAASTATELUIJEN TOTEUTUS

Otin yhteyttä Varsinais-Suomen Sininauha ry:n Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnan palveluvastaavaan haastateltavien löytämiseksi. Palveluvastaava esitteli kohderyhmään kuuluville asiakkaille tutkimukseni aiheen ja kyseli heidän kiinnostustaan osallistua tutkimukseen. Olin tätä varten toimittanut palveluvastaavalle tekemäni haastattelukutsut (liite 1), joissa olin tarkemmin kertonut tutkimukseni tarkoituksesta ja toteutuksesta. Haastattelut toteutettiin sitä mukaan, kun palveluvastaava asiakkaita tapasi muissa asioissa ja sai tutkittavilta alustavan suostumuksen haastatteluun osallistumisesta. Suurin osa asiakkaista suostui heti osallistumaan haastatteluun. Muutaman asiakkaan kohdalla sovimme useamman haastatteluajankohdan, mitkä kuitenkin aina peruuntuivat.

Osallistuminen tutkimukseen perustuu vapaaehtoisuuteen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4). Kerroin tutkittaville osallistumisen vapaaehtoisuudesta, mahdollisuudesta keskeyttää tutkimus sekä omat yhteystietoni. Kaikki haastateltavat antoivat suostumuksensa haastattelujen nauhoittamiseen. Haastateltavat antoivat vielä kirjallisen suostumuksensa (liite 2) tutkimukseen osallistumisesta sekä haastattelujen nauhoittamisesta. Jotta tutkittavilla on riittävä tieto tutkimukseen osallistumisesta, kerroin tutkittaville tutkimuksen aiheen, aineiston keruumenetelmän ja siihen kuluvan ajan sekä kerättävän aineiston käyttötarkoituksen. Kerroin myös aineiston säilytyksestä asianmukaisesti sekä sen hävittämisestä tutkimuksen lopuksi.

Haastattelut toteutettiin Varsinais-Suomen Sininauha ry:n tiloissa sovittuina ajankohtina. Haastattelut etenivät haastattelurungon mukaan. Vaikka haastateltavat kertoivat elämästään ja kokemuksistaan avoimesti, etenivät haastattelut pitkälti esittämieni kysymysten pohjalta. Jotkut haastateltavista olivat melko niukkasanaisia, muutamalla omaehtoista kerrontaa kertyi enemmän. Haastattelut kestivät keskimäärin noin puoli tuntia. Keräsin tutkimustani varten kuusi haastattelua ja haastattelut toteutettiin ajalla 02.12.2019-20.01.2020.

Haastateltavista viisi on miestä ja yksi nainen, ja kahdella on maahanmuuttajatausta. Kaikilla haastateltavilla on asunnottomuuskokemuksia elämänkulussaan. Muutamalla asunnottomuus on ollut toistuvaa ja pitkäaikaista. Haastatteluhetkellä kuitenkin vain yksi etsi edelleen omaa asuntoa, vaikka asuikin väliaikaisesti seurustelukumppaninsa kanssa. Muilla haastateltavilla on oma vuokra-asunto joko yksityiseltä vuokranantajalta,

kaupungin vuokra-asuntokannasta tai opiskelija-asunto. Kaksi haastateltavaa asuu tuetun asumisen palveluissa välivuokratuissa asunnoissa.

Haastatteluun valikoitui asiakkaita, jotka ovat suorittaneet ehdottoman vankeusrangaistuksen. Haastattelujen ajankohtana kaksi haastateltavaa oli yhä valvotussa koevapaudessa ja muut vankeusrangaistuksensa jo suorittaneita. Kaksi haastateltavaa ovat ensikertalaisia, muilla on takanaan useampia tuomioita, keskimäärin viisi ehdotonta vankeusrangaistusta.

4.3 AINEISTON ANALYYSI

Litteroin keräämäni haastattelut lähes sanatarkasti, ja litteroitua tekstiä on 87 sivua rivivälillä 1. Käytän analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysissä pyritään tulkitsemaan aineistoa tiivistämisen kautta, menettämättä kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. Analyysin tarkoituksena on selkiyttää aineistoa, jonka perusteella siitä tehdään johtopäätöksiä. Aineistoa tarkastellaan erittelyn kautta, jossa etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä. Kuvauksia voidaan analysoida teemoittelun, käsitteellistämisen tai narratiivisen yleistämisen avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–79.) Havaintojen yhdistäminen ei kuitenkaan tarkoita yleistämistä tai tyyppitapauksen etsimistä, sillä myös eroilla on merkitystä laadullisessa tutkimuksessa. Eroavaisuudet auttavat ymmärtämään, mistä asiat johtuvat. Havaintojen perusteella tulkitaan tutkimuksen tuloksia. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa käsitellään kokonaisuutena. (Alasuutari 2011, 30–33.)

Laadullisessa analyysissä käytetty päättelyn logiikka määrittää onko kyseessä aineistolähtöinen, teorialähtöinen vai teoriaohjaava analyysi. Näissä eri analyysin muodoissa teorian merkitys vaihtelee analyysin kulussa. Aineistolähtöisessä analyysissä aikaisemmillä teorioilla ja tiedoilla ei ole merkitystä analyysin kulkuun. Analyysissä kategoriat eivät ole ennalta mietittyjä, vaan ne nousevat suoraan aineistosta. Aikaisempi teoria ohjaa ainoastaan analyysin metodologista toteuttamista. Kuitenkaan täysin puhdasta aineistolähtöistä analyysiä on lähes mahdotonta toteuttaa, sillä käytetyt käsitteet ja menetelmät ovat aina tutkijan asettamia ja vaikuttavat näin ollen myös tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80–81.)

Teorialähtöinen analyysi on perinteisempi analyysimalli etenkin luonnontieteissä. Analyysiä ohjaa jokin ennalta määritelty malli tai teoria. Tutkimuksessa kuvaillaan tämä

teoria, ja tutkittava ilmiö määritellään tämän mukaisesti. Usein analyysissä halutaan testata aikaisempaa tietoa uudessa kontekstissa. Tutkimuskysymysten avulla lähdetään hakemaan vastauksia suhteessa aikaisempaan tietoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81–82.)

Käytän omassa tutkimuksessani teoriaohjaavaa analyysiä. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii analyysin tukena ilman, että analyysi täysin pohjautuu aikaisempiin teorioihin. Kuten aineistolähtöisessä analyysissä, myös teoriaohjaavassa analyysissä kategoriat nostetaan aineistosta käsin, samalla kuitenkin tunnustaen aikaisemman tiedon vaikutus. Analyysissä ei ole kyse aikaisemman teorian testaamisesta, vaan aikaisempi tieto antaa parhaimmillaan uusia näkökulmia aineistoon. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä yhdistämään ajatteluprosessissaan aineistolähtöisyys sekä valmiit mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81.) Aikaisempi tutkimus ohjasi haastattelun teemojen valintaa ja vaikutti haastateltavilta kysytyihin kysymyksiin.

Aloitin aineiston työstämisen etsimällä aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia koskien asunnottomuus- ja palvelukokemuksia. Luokittelin aineistoa ensin hyvin ja huonojen kokemusten pohjalta. Jo litterointivaiheessa minulla oli ajatus siitä, minkä tyyppisiä teemoja aineistosta erottuu, sillä haastateltavilla oli samantyyppisiä kokemuksia. Liitin litteroiduista aineistosta tekstikatkelmia yhteen Word-tiedostoon eri teemojen alle. Karkean jaottelun jälkeen mietin, mikä aineiston päällimmäinen viesti on pitäen mielessä asettamani tutkimuskysymykset. Tutkimuskysymykseni liittyvät kokemuksiin palvelujärjestelmästä ja vapauteen valmistavasta työstä sekä asunnottomuuskokemuksiin.

Vankila-aikana haastateltavat osallistuivat erilaisiin kuntouttaviin ryhmämuotoisiin toimintaohjelmiin, suorittivat ammatillisen koulutuksen, kävivät yksilökeskusteluja muun muassa psykologin ja papin kanssa, tekivät töitä ja olivat päihteettömällä osastolla. Vankilan ulkopuolisista palveluista mainittiin Kela, työ- ja elinkeinotoimisto, kunnan sosiaalitoimi, erilaiset asumispalvelut, kunnan asunto-toimisto, seurakunta, järjestöt, päihdekuntoutuspaikat, katkaisuhuolto- ja korvaushoidon omahoitajakeskustelut ja vertaistukiryhmät.

Aineistosta erottelin kolme suurempaa yläteemaa: *asunnottomuushistoria*, *kokemuksia palvelujärjestelmästä* ja *kokemuksia vapauteen valmistavasta työstä*. Pääteemat mukailivat tutkimuskysymyksiäni. Asunnottomuushistorian alaotsikot ovat *asunnottomuuden*

syyt ja haasteet asunnon saamisessa sekä elämä asunnottomana. Kokemuksiin palvelujärjestelmästä alaotsikoiksi muotoutuivat *vapautuvien vankien asumispalvelut, yritetään auttaa ja kun apua ei saa.* Nämä otsikot kuvasivat kokemusten sisältöä siitä, onko palveluiden piiriin ylipäättään päästy, minkälaisia ovat olleet kohtaamiset organisaatioiden edustajien kanssa, ja miten haastateltavien toimijuus on ilmennyt kohtaamisissa. Halusin erotella asumispalvelut omaksi otsikokseen, sillä asunnottomuus teema ja siihen liittyvät palvelut ovat yksi keskeisimpiä tutkimuksessani. Kokemukset vapautteen valmistavasta työstä jaottelin *vapautteen valmistautuminen vankilassa* ja *Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnan merkitys.* Analyysissä viittaan eri tutkittavien haastatteluihin tunnistetuilla H1, H2, H3, H4, H5 ja H6.

4.4 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA HYVÄT TUTKIMUSKÄYTÄNNÖT

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on koonnut Hyvän tieteellisen käytännön (HTK) ohjeistukset, joille lainsäädäntö on asettanut rajat. Ohjeistukset on luotu tutkijayhteisöjen itsesääntelyn välineeksi. Mikäli tutkimus on toteutettu hyvien tieteellisten käytäntöjen edellyttämällä tavalla, voi tutkimus olla eettisesti luotettava, hyväksyttävä ja uskottava. Tutkimuksen teossa tulee noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa sekä tulosten arvioinnissa. Tutkimuksessa käytetään eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja muiden tutkijoiden työ ja saavutukset otetaan huomioon ja heidän julkaisuihinsa viitataan asianmukaisella tavalla. (TENK 2019.) Ennen aineiston keräämistä sain tutkimusluvan Varsinais-Suomen Sininauha ry:n toiminnanjohtajalta.

Keräsin aineiston tutkimusta varten haastattelemalla. Jotta aineisto on analysoitavassa muodossa, litteroin nauhoitetut haastattelut eli tuotin ne kirjalliseen muotoon tutkimuksen kannalta riittävän tarkasti. Poistin litteroidusta aineistosta yksilöivät tunnistetiedot tietosuojalain (1050/2018) mukaisesti. Tämän lisäksi karkeistin joitakin epäsuoria tunnistetietoja anonymiteetin turvaamiseksi. Tunnistetietojen säilyttämiselle ja keräämiselle tulee olla tutkimuksen teon kannalta perusteet. Jos aineistoa voidaan analysoida ilman tunnistetietoja eikä tietojen säilyttämiselle ole perusteita, tutkimustarpeisiin valmistellaan vain anonymi aineistoversio. Yksityisyyden suoja ja tutkijan vaitiolovelvollisuus

suojaavat tutkittavien kertomia arkaluonteisia asioita. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 8–9.)

5 TULOKSET

5.1 ASUNNOTTOMUUSHISTORIA

Tässä luvussa tarkastellaan haastateltavien aikaisempia kokemuksia asunnottomuudesta, asunnottomuuteen johtaneista syistä sekä asunnon saamisen haasteista. Jokaisella haastateltavalla on yksilöllinen asunnottomuushistoria. Heitä kaikkia kuitenkin yhdistää se, että asumisessa on aikaisemmin ollut haasteita, mikä on lopulta johtanut asunnon menettämiseen. Haastateltavien kertomuksissa asunnottomuudestaan tulee päälimmäisenä esille vahva usko tulevaan. Vaikka he ovat kokeneet asunnottomuutta, nykyinen tilanne vaikuttaa paremmalta. Asumisen halutaan tällä kertaa onnistuvan. Kertomuksissaan he kuvaavat itsensä aktiivisina toimijoina, mutta kertovat myös ympäristön tuomista haasteista asunnon saamisessa.

5.1.1 Asunnottomuuden syyt ja haasteet asunnon saamisessa

Toistuvat vankeusrangaistukset ovat yksi yleinen syy pitkittyneelle asunnottomuudelle. Vankilasta vapaudutaan asunnottomana, kunnes jälleen palataan uudelleen suorittamaan vankeusrangaistusta. Asuntoasiaa ei aina ehditä järjestämään etenkin lyhyillä vankeustuomioilla. Mikäli vapautuessaan on jo tiedossa uusia ehdottomia vankeustuomioita, ei asuntoa välttämättä edes yritetä hankkia. Haastatteluaineistosta ilmenee, että ehdottomat vankeustuomiot ovat yksi suurin syy asunnottomuudelle. Asumistukea maksetaan enintään kuuden kuukauden mittaisen tuomion ajan, eikä asunnon säilyttämistä varmisteta muillakaan keinoin (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 25). Tätä pidemmät tuomiot tarkoittavat sitä, että asuntoa ei pysty säilyttämään tuomion ajan. Yksi haastateltava kuvaa *'menettävänsä kaiken'* tiedossa olevan vankeustuomion takia. Asunnon menettäminen tarkoittaa kaiken uudelleen aloittamista.

"Sen takia, kun on tullut vankilatuomio. Ennen se oli neljä kuukautta, kun sossu makso vuokraa. Ne on ollut syyt." (H3)

Muita haastateltavien nimeämiä asunnottomuuden syitä ovat hädöt ja vuokratästit (ks. myös Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, 28). Haastateltavat ottavat vastuun omasta toi-

minnastaan ja kuvaavat asunnottomuuden syiksi itsestään johtuvia tekijöitä, kuten häiritsevän elämän ja maksamattomat vuokrat. He ovat omaksuneet yksilön vastuuta korostavan individualistisen diskurssin, jossa yksilö nähdään yksilöllisiä valintoja tekeväksi kuluttajaksi (Juhila 2002, 15). He eivät syytä asunnottomuudestaan yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita, vaan vastuuttavat tilanteestaan itseään. Haastateltava ei ole kertomansa mukaan maksanut vuokriaan kymmeneen vuoteen. Nyt hän on jälleen saanut uuden vuokra-asunnon, johon hän on tunnollisesti maksanut vuokrat. Hänen on täytynyt opetella uudella tavalla huolehtimaan taloudestaan, jotta asunnottomuus ei uhkaa uudestaan.

”En mä oo maksanut vuokraa varmaan viimeseen kymmeneen vuoteen. Tää on nyt ensimmäisii kertoi, kun mä oon nyt kolme kuukaut täs koht ollut niin, on nyt sitä vuokraa tullut maksettua.” (H2)

Suurella osalla vapautuvista vangeista on vaikeuksia asunnon saamisessa. Vaikeudet johtuvat usein luottotiedottomuudesta, vuokraveloista tai hädöistä, mitkä ovat seurausta asumisen haasteista, kuten häiritsevästä elämästä. Samat syyt, mitkä johtavat asunnottomuuteen, ovat myös uuden asunnon saamisen esteenä. Kunnallisten vuokra-asuntojen asukasvalintakriteerit vaihtelevat kunnittain: joissakin kunnissa aikaisempi vuokravelka estää asunnon saamisen, toisissa riittää osoitettu aikomus maksaa vuokravelka pois. Myös oikeuteen asti mennyt häätö voi estää asunnon saamisen. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 32.)

Kaikilla haastateltavilla on ollut vaikeuksia saada omaa vuokra-asuntoa vapautumisen jälkeen. Asunnon saamista kuvataan haastatteluissa vaikeaksi ja aikaa vieväksi. Asuntohakemuksia laitettiin yksityisille vuokranantajille, erilaisiin vuokra-asuntoyhtiöille, kunnan vuokra-asunnoille ja seurakunnille sekä laitettiin nettiin ilmoituksia halukkuudesta vuokrata asunto. Suurimmaksi esteeksi asunnon saamiselle koettiin luottotietojen puuttuminen. Asunnon vuokraamisen esteitä pidetään toisaalta ymmärrettävinä: luottotietojen puute ajateltiin itsestään selvästi vaikeuttavan asunnon saamista.

”Kyl se vaikeeta oli [saada asuntoa]. Hankalaa oli. Mut mä en yhtään ihmettele miks. Että sillä tavalla, että mä oon maksuhäiriöinen ihminen. Kun sä haet asuntoo, sun on vaikee saada heti. Et niinku. Kyl asunnon hankkiminen oli vähän vaikeaa.” (H1)

Vaikka useimmissa kunnissa vapautuneen vangin ainoa mahdollisuus asunnon saamiseen on kunnan vuokra-asunnot, on haastateltavilla päinvastaisia kokemuksia (vrt. Kau-

rala & Kylämarttila 2010, 32). Luottotietojen puute ja ulosottoon menneet maksamattomat vuokrat ovat jopa suurempi este saada asuntoa kunnan asuntokannasta kuin yksityisiltä asuntomarkkinoilta. Omalla ulkoisella habituksella ja käyttäytymisellä yksityisten vuokranantajien asunonäytössä pystyy vaikuttamaan mahdollisuuksiinsa saada asunto vuokrattua. Vaikka asunnon hakija saattaa paperilla näyttää huonolta luottotietojen puuttumisen takia, voi omalla toiminnallaan vaikuttaa mahdollisuuksiinsa. Haastateltava kuvailee aktiivisen toimijan, jolla on vaikutusmahdollisuuksia omassa tilanteessaan.

”Mut sekin totta kai riippuu, kun on ensin tapaaminen, et miten sä oot pukeutunut ja miten sä käyttäydyt. Et kaikki tällaset vaikuttaa siihen niin paljon. Et jos sä meet sinne räkä poskella niin et varmaan saa.”(H3)

Haastateltavilla ei ole maksamattomia vuokravelkoja suoraan kunnan vuokra-asunnoille. Myös muualla jääneet maksamattomat vuokravelat ovat esteenä kunnan vuokra-asunnon saamisessa. Maksamattomat vuokrat tulevat esille luottotiedoista, jotka asunnon hakijan tulee kunnan vuokra-asunnoille toimittaa. Luottotiedoissa olevan maksuhäiriömerkinnän ei pitäisi olla esteenä normaaleissa asukasvalinnoissa. Poikkeuksia voidaan tehdä, mikäli on syytä epäillä, että vuokranmaksun laiminlyönnin vaara on todellinen ja perusteltu, kuitenkin vasta sen jälkeen, kun vuokrasaatava on pyritty turvaamaan eri keinoin. (ks. Kaurala & Kylämarttila 2010, 32.) Vuokra-asuntoyhtiöiden linjaus asuntojen vuokrauksessa on kiristynyt samalla kun maksuhäiriöt ovat lisääntyneet (Ympäristöministeriö 2019a, 51). Kuten aineistosta huomaa, tämä on ajanut yksilöt kohtuuttomiin tilanteisiin.

Haastateltavat kertovat olleensa kunnan vuokra-asuntojonossa vuosia ilman ainoatakaan asuntotarjousta. Ainoastaan yksi asui haastatteluhetkellä kunnan vuokra-asunnossa. Asunnon vuokraamisen hankaluutta selitetään vangeille puuttuvilla luottotiedoilla ja pitkillä jonoilla. Haastateltavalla on aikaisempia huonoja kokemuksia kunnan vuokra-asuntotoimiston työntekijöistä, joten asuntoa ei edes viitsitty hakea sitä kautta. Haastateltava kuvaa, kuinka työntekijät *’melkeen nauraa päin naamaa’*. Hänet on leimattu epäonnistuneeksi menetettyään luottotiedot, eikä hän ole tämän takia enää asuttamiskelpoinen. Toiselle on sanottu suoraan, että asuntoa ei vuokrata hänen asumishistoriansa takia. Molemmat haastateltavat korostavat, ettei heillä ole aikaisemmin ollut kunnan vuokra-asuntoa.

”Sinne [kunnan vuokra-asuntojen toimistolle] kun menee niin ne melkeen nauraa päin naamaa. Se et sul ei oo luottotietoja kunnos ja tääl on niin pitkät jonot, et ei tuu onnistuu. Vaik mul ei oo koskaan sitä kaut ollut ees asuntoo.” (H3)

”Mä sit vein ne sinne [ulosottotiedot] ja totes et mun menneisyyden takia he ei voi vuokrata mulle asuntoa. Vaik mul ei oo ikinä heilt asuntoa ollut.” (H2)

”En tiedä mikä siel on, mut oon kunnan vuokra-asuntojen mustal listalla, et ainoastaan on ollut se yks asunto sen kuukauden. Mä en tiää miks. Asunto jäi kuitenkin nättiin kuntoon, siel oli kaikki huonekalut, kaikki paikallaan ja mä hoisin muuttajat sinne, et ne saa pois. Avaimet oli talles ja paikat oli ehjänä, vuokrat oli maksettu siltä kuukaudesta. En tiää et onks se vaan, et naamaluvulla pääsee sinne mustalle listalle.” (H6)

Kuten alimmasta sitaatista käy ilmi, haastateltava on omien sanojensa mukaan päätynyt *’mustalle listalle naamaluvun perusteella’*. Hän ei saanut selitystä sille, miksi hänelle ei vuokrata kunnan asuntokannasta uutta asuntoa. Haastateltava todistelee omaa vastuunkantaan luettelemalla, kuinka aikaisemmin kunnalta vuokrattu asunto oli jäänyt siistiin kuntoon vuokrat maksettuna ja avaimet palautettuna. Kun tätä kautta asunnon vuokraaminen ei onnistu, jää haastateltavalle ainoaksi vaihtoehdoksi yksityiset vuokranantajat. Aineisto-otteet osoittavat palvelujärjestelmän syrjiviä mekanismeja, jotka liittyvät vankeiden elämäntilanteisiin.

Oman rikostaustan vaikutus mainittiin yhtenä asunnon saamista hankaloittavana tekijänä. Yhteiskunnan normien vastainen toiminta tuottaa leimaamista ja stigmaa. Huumeongelmaisiin vankeihin kohdistuu myös pelkoa ja torjuntaa (Granfelt 2003, 28). Tällainen kielteinen leima voi kääntyä yksilön itselleen sisäistämäksi identiteetiksi ja osaksi kokemusta itsestä (Ks. Mäki 2016, 64; Valokivi 2002, 168). Haastateltavat ovat sisäistäneet tällaisen negatiivisen identiteetin ja tiedostivat sen vaikutuksen vuorovaikutuksessa muiden kansalaisten kanssa. Vangeilla on kokemus, että rikostausta estää asunnon vuokraamisen sekä kunnan asuntokannasta että yksityisiltä asuntomarkkinoilta. Rikostausta jää kunnan vuokra-asuntojen tietoihin, jolloin näin suuren riskin henkilöitä ei haluta asuttaa. Joissakin kunnissa on linjaus, että vapautuneen vangin on osoitettava asumiskelpoisuutensa, ennen kuin hänelle tarjotaan asuntoa. Laissa ei tällaista kriteeriä kuitenkaan ole. (Kaurala & Kylämarttila 2011, 33.) Yksityiset vuokranantajat saattavat etsiä tietoa tulevasta vuokralaisistaan netistä, jolloin heidän taustansa tulee esille. Myös oma ulkonäkö koettiin esteeksi asunnon saamiselle. Etenkin kun kyse on asioista, joita ei pysty piilottamaan, kuten tatuoinnit kasvoissa ja ulkomaalaistausta, mikä mahdollisesti tulee ilmi ihonväristä sekä nimestä. Vangit eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan he

ovat monien erojen läpäisemiä. Lainrikkojien marginaalisen aseman lisäksi heidän tilannettaan määrittävät etnisyys, sosiaalinen asema ja sukupuoli (esim. Grahn-Wilder 2016).

”Heti kun meet näyttöön ja ne kattoo, et jaa, naamassa tatuointeja, joku rikollinen et ei me tälle anneta sitä.” (H6)

”Ehkä sitä et mul on rikostausta eikä oo luottotietoja, ja sekin et mä olisin ehkä ulkomaalainen.” (H1)

”Kun mun nimen googlaa niin sielt tulee ensimmäisenä murhainfo. Niin, niin se ei kauheasti auta sitä asiaa mitenkään päin.” (H2)

Haastateltaville ei suoraan sanottu rikostaustan yhteyttä asunnon saamisen vaikeuteen, vaan he olettivat automaattisesti sen vaikuttavan heidän mahdollisuuksiinsa. Kategorisoimalla ihmisiä rikostaustan perusteella, heihin liitetään tietynlaisia ominaisuuksia (Juhila 2004, 23). Vankeihin liitetyt ominaisuudet eivät anna kuvaa luotettavasta vuokralaisesta. Haastateltavilla saattaa olla myös aikaisempia negatiivisia kokemuksia kohtaamisista ihmisten kanssa, mistä nämä olettamukset kumpuavat.

5.1.2 Elämä asunnottomana

Asunnottomuus on usein lyhytkestoista, mutta joillakin se voi muodostua pitkäaikaiseksi ja toistuvaksi. Usean haastateltavan elämänculussa on ollut toistuvia asunnottomuusjaksoja. Eräs haastateltava kertoo, ettei hänellä ole oikeastaan koskaan ollut omaa asuntoa.

”Mul ei oo koskaan ollut omaa asuntoa. Ei koskaan... Ei kun kerran mul on ollut, kuukauden. Et heti kun sai asunnon, niin sit lähettiinkin takas linnaan.” (H6)

Haastateltavat viettivät asunnottomana ollessaan öitään pääsääntöisesti ystävien ja tuttavien luona, sekä perheen kanssa, kun päihtymys ei sitä estänyt. Suurin osa asunnottomista viettääkin öitään tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona. Tällainen niin sanottu piiloasunnottomuus jää myös tilastojen ulkopuolelle (Lehtonen & Salonen 2008, 18). Mikäli yöpaikkaa ei kenenkään luota saanut, viettivät haastateltavat yönsä kaduilla, rappukäytävissä tai pyöräkellareissa. Tällainen totaalinen asunnottomuuden muoto on myös muille ihmisille näkyvintä.

”Mä oon käyttänyt kamaa ja pyörinyt yöt siellä täällä, et menee edes takasin. Käynyt perheen luona sillon, kun oon ollut selvinpäin ja joittenkin kavereitten luona ja näin. Oon mä ollu ulkona sitten. Kyl jotkut ihmiset sit ihmetteli, et miks toi ei oo kotona ja miks toi on hereillä.” (H1)

”No siis mä olin melkein puol vuotta nukkusin kavereitten luona ja rappukäytäväs tai pyöräkellaris tai mis millonkin ja... En mä muista kauheesti siit puolest vuodest oikeen mitään.” (H2)

Päihteiden käyttö liitetään usein mielikuvaan asunnottomista. Myös haastateltavilla se kuului kiinteänä osana elämään ilman asuntoa. Kun haastateltava on joutunut viettämään yönsä kadulla, hän on käyttänyt *’kamaa’*, minkä voimin hän on jaksanut pysyä hereillä. Hän on joutunut olemaan kadulla toisten ihmisten katseen kohteena. Omaa kotia pidetään itsestään selvänä asiana, jolloin kodittomuus on herättänyt muissa ihmisissä ihmetystä. Toisesta sitaatista käy ilmi, että haastateltavalla ei ole tarkkoja muistikuvia asunnottomuudestaan, sillä huumausaineiden käyttö on tuona aikana ollut niin runsasta. Huumausaineiden käyttö on yksi tapa paeta todellisuutta ja kaduilla elämisen stressaavuutta (esim. Thompson & Barczyk & Gomez & Dreyer & Popham 2010, 244). Haastatteluista heijastuu tyytyväisyys nykyiseen elämäntilanteeseen asumisen kannalta. Kaikilla on halu onnistua asumisessaan tällä kertaa. Vuokran maksu on turvattu suoramaksuna, ja omaan asuntoon ollaan tyytyväisiä. Haastatteluissa käytettiin sekä kodin että asunnon käsitettä kuvailtaessa omaa nykyistä asumistaan. Asunnolla kuvataan fyysisistä paikkaa, missä ihminen asuu ja viettää yönsä. Kodilla tarkoitetaan henkilökohtaista tilaa, minkä kokeminen on subjektiivista (Granfelt 2003, 45). Seuraavassa sitaatissa haastateltava erottelee asunnon ja kodin määritelmät toisistaan. Vaikka haastateltava etsii omaa asuntoa ja ajattelee seurustelusuhteesta huolimatta oman asunnon hyvänä asiana, kuvailee hän asumistaan naisystävän luona kodiksi. Kodin määrittelyssä ihmissuhteilla on myös suuri merkitys (Granfelt 2003, 43). Naisystävän luona asuminen tuntuu hyvältä ja tieto siitä, että tilanne on ainakin toistaiseksi jatkuva, on tehnyt paikasta haastateltavalle kodin.

”Ja kyl se oma asunto ois nytkin ihan hyvä, et. Mut kyl mä tuun tos naisen luon... siin on ihan hyvä asuu ja olla siinä. Tietää koko ajan et se on kuitenkin oma koti, oma koti mulle.” (H6)

Kotina voidaan pitää myös paikkaa, mitä ei normaalista mielletä kodiksi (Granfelt 2003, 42). Seuraavassa sitaatissa haastateltava kuvaa vankilaa omaksi kodiksi. Ulkomaailmassa ei haastateltavalla ollut mitään omaa paikkaa. Kodiksi käsitetään paikka, mikä on

tuttu ja turvallinen. Paikka, jossa voi rauhoittua. Haastateltava kuvailee, kuinka vankilassa on sänky ja lämmin ruoka, mitä hänellä ei siviilissä ole. Kun elämä siviilissä täynnä päihteiden käyttöä ja rikollisuutta, tuntuu helpottavalta mennä vankilaan rauhoittumaan (Lehtonen & Salonen 2008, 96).

”Et se linna on ollut tavallaan niin kun oma koti. Se on ollut se et. Kun siviilissä menee liian lujaa ja... ei oo mitää paikkaa, et kaikki niin kun, kaikki on mennyt päin vittuu. Et on ollut vaan se et läträtään huumeiden kaa tai sit tehnyt jotain muuta, et lähtenyt takasin sinne, tavallaan, kotiin. Et siel on sänky ja lämmin ruoka et... Se on vähän niin kuin lastenkodissa asuis. Se on niin kun tuttua puuroo siel asuminen.” (H6)

Haastateltava käyttää vertauskuvaa *’tuttua puuroo siel asuminen’*. Hän kuvaa vankilassa oloaan asumisena, ei pakon sanelemana rangaistuksena. Hänelle suljetussa laitoksessa asuminen on tuttua lapsuudesta lähtien, jolloin haastateltava on ollut sijoitettuna lastenkodissa. Koko elämänsä laitoksessa asuneelle voi vankila tuntua tuttuine rutiineineen paremmalta paikalta elää vapautteen verrattuna (Lappi-Seppälä 2000, 112).

5.2 KOKEMUKSIA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ

Kokemuksissa kerrotaan vankilan sisäisistä toiminnoista ja vankilan ulkopuolisia palveluista, sekä vankien saamista asumispalveluista. Vankilassa haastateltavat ovat päässeet osallistumaan erilaisiin kuntouttaviin toimintaohjelmiin sekä saaneet apua käytännön asioiden järjestämisessä ennen vapautumistaan. Kunnan maksamiin päihdekuntoutukseen haastateltavat eivät päässeet omasta motivaatiostaan huolimatta, ja yhteistyö kunnan sosiaalitoimen kanssa on vähäistä. Toisaalta haastateltavat toivovat enemmän apua ja tukea, vaikka apua kuitenkin saatiin, ja omaa aktiivisuuttaan ja pärjäämistään korostettiin. Muutama haastateltava on käyttänyt ja hyödyntänyt asunnottomille suunnattuja asumispalveluja. Kerronnassa tulee ilmi myös se, että tuetun asumisen mahdollisuutta pohdittiin yhtenä vaihtoehtona, mutta palvelua ei vangeille tarjottu. Yksi haastateltava on joutunut vaatimaan itselleen kyseistä palvelua, ennen kuin se hänelle myönnettiin.

Haastateltavien kokemukset palvelujärjestelmästä ovat kaksijakoisia. Haastateltavat tuovat esille sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Huonot kokemukset liittyvät haastateltavien ulossulkemiseen päihdehuollon palveluista sekä heidän toimijuuden ja asian-

tuntijuuden sivuuttamiseen kunnan työntekijöiden toimesta. Hyvissä kokemuksissa tulee esille kumppanuussuhteeseen perustuva vuorovaikutussuhde työntekijöiden kanssa, vaikka konkreettista apua haastateltavat eivät kokeneet saavansa. Kokemukset avusta vankilassa ollessaan ovat ristiriitaisia. Kohtaamisen laatu määrittää, koetaanko palvelu positiiviseksi vai negatiiviseksi. He kuvaavat myös osallisuuttaan tai osallistumattomuutta palveluihin – joko omasta tahdostaan tai pakotettuina.

5.2.1 Vapautuvien vankien asumispalvelut

Kunnan asumispalveluista ensisuoja asettuu niin sanotun porrasmallin ensimmäiselle askelmalle. Ensisuojan palveluita on käyttänyt kaksi haastateltavaa. Ensisuojassa on makuupaikkoja yhteistilassa, eikä päihteettömyysvaatimusta ole. Päihteiden käytön takia ensisuojan pääasiallisille asiakkaille ei ole mahdollisuutta saada pysyvämpää asuinpaikkaa asuntoloista. Porrasmallia noudattaen ensisuojassa on mahdollisuus edetä ensin ensisuojan puolikuivan puolen kautta päihteettömiin asuntoloihin. Vaikka ensisuoja on tarkoitettu väliaikaiseksi ratkaisuksi asunnottomuudelle, osalle asiakkaista ensisuojusta on tullut vakituinen paikka viettää öitään. Heille saattaa kertyä kuukausien asumisjaksoja ensisuojassa, kun päihteettömällä kaudella ollaan kuntoutuksessa tai asuntoloissa. (Suvanto 2009, 39–40.) Ensisuojissa pyritään asiakkaiden välttämättömien perustarpeiden, kuten ravinnon, terveyden ja yösijan turvaamiseen, sekä ohjaamaan asiakkaita hoitoon ja muihin palveluihin (Pitkänen 2010, 19). Ensisuojat ovat usein heikkotasoisia, eikä yhteismajoitus suo kuntoutumiselle tärkeää yksityisyyttä. Ensisuojassa ollessaan vangit kokevat, että *'pää alkaa sekoamaan'*, sillä ensisuojassa ei saanut nukkua rauhassa.

”Ja sitten tuo märkä puoli eli tuo ensisuoja oli semmonen että ei siellä saanut nukkua, siellä ihmiset ravas yötä pitkin ja oksenteli, paskanteli ja ihan mitä sattuu. Niin siellä itellä alko sekoamaan pää. Kun ei saanut nukkua.” (H3)

Palveluasuminen on ympärivuorokautista palvelua niille, jotka eivät ole laitoshoidon tarpeessa, mutta jotka tarvitsevat päivittäistä apua ja tukea. Päihdehuollon palveluasumisesta käytetään myös nimityksiä asuntola, hoitokoti tai palvelutalo. Päihdehuollon asuntoloiden tarkoituksena on asukkaan integroiminen takaisin yhteiskuntaan sekä jatko-hoidon onnistumismahdollisuuksien parantaminen. (Pitkänen 2010, 18–19.) Yksi

haastateltavista on asunut tämän tyyppisissä asuntoloissa. Tällaiset asumispalvelut ovat tarkoitettu vain tilapäisiksi asumisratkaisuiksi ennen kevyempiin asumispalveluihin siirtymistä. Eläkeikäisille päihdeongelmallisille asuntolat voivat tarjota pidempiaikaisen asumismuodon, mikäli yhteisasuminen soveltuu itsenäistä asumista paremmin. (Pitkänen 2010, 19.) Haastateltava on kertomansa mukaan asunut asuntoloissa lähes kymmenen vuotta ilman pääsyä kevyempiin asumisratkaisuihin. Hänen kohdallaan asuminen asuntoloissa on aina päättynyt päihteiden käyttöön.

”Mut asuntolois oon ollut. Asunut melkein kymmenen vuotta varmaan. Ihan kaikis. On joo [asumiset päättynyt päihteisiin]. Päihteisiin. Kun ei ne ymmärrä et se on sairaus. Eikä siihen sairauteen oo apuu se, et heitetään ihminen kadulle. - - No mä oon lentänyt asuntoloista pois, koska siellä on sillatti, et kolme kertaa kun näkyy joku positiivisena. Kun kolme kertaa käyttää kannabista, niin sä lennät pihalle. Niin niin sen takia se on ihan hirveää.” (H3)

Haastateltava kokee päihteettömyyden asumisen ehtona epärealistisena. Granfeltin (2014, 265) mukaan päihteettömyyttä edellyttävät asumisvaihtoehdot ovat riittämätön ja eettisesti kestävä ratkaisu vankien asunnottomuusongelmaan. Haastateltava tuottaa kerrottua päihdeongelmastaan sairautena. Hän tiedostaa sairaudenkuvan ja mahdollisuuden olla käyttämättä päihteitä ilman ulkopuolista apua. Hän ei kokenut saavansa apua päihdeongelmaansa. Asuntoloissa ei hänen mielestään ymmärretä päihdeongelmaa samalla tavalla. *’Kadulle heittäminen’* ei ole apu päihdeongelmaan, vaan todennäköisesti syventää päihderiippuvuutta. Asumisen päättäminen asumispalveluissa päihteiden käytön vuoksi tuottaa toistuvaa ja pitkittynyttä asunnottomuutta. Uloskirjaamiset voivat lopulta johtaa porttikieltoon, mikä on ulossulkemisen kaikkein vakavin muoto. (Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, 34, 37.)

Suuremmissa kunnissa on mahdollisuus asuttaa vangit tukiasuntoon tai välivuokrattuun asuntoon (Kaurala & Kylämarttila 2010, 32). Haastateltavista kaksi asui haastatteluhetkellä välivuokratessa tukiasunnossa. Välivuokrauksen hyötynä on, että asunnottomat pääsevät asumaan tavallisiin vuokratolokiinteistöihin, jolloin irrottautuminen syrjäytyneemmästä elämänvaiheesta on helpompaa (Ympäristöministeriö 2019a, 50).

Tukiasunnossa asuminen tarkoittaa, että tukiasunto-ohjaaja käy tapaamassa asiakkaita muutaman kerran viikossa. Tukiasumisen tavoitteena on asteittain lisätä asukkaiden itsenäistä pärjäämistä, jotta lopulta itsenäinen asuminen omassa vuokra-asunnossa onnistuisi. Tukiasunnossa asuminen tarkoittaa Asunto ensin -periaatetta, jolloin päihteiden käyttö ei ole este asunnon saamiselle tai säilyttämiselle. Asunto ensin -periaate mahdol-

listaa oman asunnon saamisen asiakasryhmille, jotka muuten eivät saisi itsenäisesti asuntoa. (Ympäristöministeriö 2019a, 61.)

Haastateltava kokee tukiasunto-ohjaajien tapaamiset jossain määrin hyödyllisiksi, mutta toivoisi jopa enemmän tukea, kuin mitä ohjaajat pystyvät tarjoamaan. Tukiasunto-ohjaajat tarkistavat, että asiakas on kunnossa. Asiakkaan psykososiaaliseen tukemiseen kuuluu myös keskusteleminen asiakkaan asioista. Haastateltavan mielestä keskustelut kuitenkin loppuvat ennen kuin ne edes pääsevät alkuun.

”Siel käy kaks-kolme kertaa viikos tommonen tukihenkilö kattomas et mä oon kunnos ja mitä ikinä. Vähän aikaa jutellaan ja sit ne taas lähtee niin, mikä on mun mielest yhtä tyhjänpäivästä. Koska heti kun mä pääsen juttuun kiinni, niin ne alkaa lähtee jo.” (H4)

Yllä oleva haastateltava kokee, että tukiasunto-ohjaajien kiire ja tapaamisille varattu aika on riittämätön keskusteluyhteyden luomiselle. Myös ympäristöministeriön (2019a, 62) tekemästä kyselytutkimuksesta käy ilmi, että Asunto ensin -periaatteen haastavimmaksi vaiheeksi koetaan tuen ja asumisen yhdistäminen. Vuokra-asuntoihin ei välttämättä saada tarpeeksi tukea eikä resursseja ole suunnattu etenkin hajasijoitetuissa asunnoissa asuvien tukeen (ks. myös Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, 30).

Tukiasunnon mahdollisuutta ei tuotu monenkaan kohdalla esille vankilassa. Tukiasunnosta haastateltavat ovat kuulleet muita reittejä pitkin, kuten kaverilta tai kolmannen sektorin toimijoilta. Haastateltavien on itse pitänyt olla tietoisia palvelujärjestelmän tarjoamista vaihtoehdoista. Lainrikkojien jo valmiiksi heikkoa asemaa heikentää entisestään se, että viranomaiset usein laiminlyövät tiedottamis- ja informointivelvollisuuttaan (Kaurala & Kylämarttila 2011, 4).

”Ei vankilasta [ehdotettu tuettua asumista]. Sininauha siit ainoastaan siit on sanonut, et täs ois niit tukiasuntoja. Et haluutko sellasen. Et ei oo niinkun väliä, kunhan saan jonkun asunnon, katon pään päälle.” (H6)

Kukaan haastateltava ei tuonut esille tuen tarvetta asumisessaan. Välivuokratut tukiasunnot nähdään ainoana mahdollisuutena saada minkäänlaista vuokra-asuntoa, kun asunnon saaminen kunnalta ja yksityisiltä vuokranantajilta ei onnistu. Avuntarpeen ja omien heikkouksien myöntäminen voi olla vaikeaa päihde- ja rikolliskulttuuriin kuuluvassa machokulttuurissa, missä korostetaan selviytymistä ja kovuutta (Granfelt 2005, 123). Sitaatista käy ilmi, että haastateltava ei pitäisi tukiasumista huonona vaihtoehtona,

kunhan saa *'katon pään päälle'*. Tuettua asumista voidaan pitää välttämättömänä pahan tilanteessa, jossa muita vaihtoehtoja ei ole. Tiedot asumisen häiriöistä, maksamattomat vuokravelat ja luottotietojen puuttuminen eivät jätä muuta mahdollisuutta, kuin asuttaa vangit sosiaalitoimen tukiasuntoon (Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, 32).

5.2.2 Yritetään auttaa

Aineistossa esiin tulleita hyviä palvelukokemuksia voisi kuvailla kumppanuussuhteeseen perustuneiksi. Haastateltavat kokevat tulleen kuulluksi kohtaamisissa vankilan henkilökunnan, kuten sosiaalityöntekijän ja päihdetyöntekijöiden kanssa. Heille on jäänyt kohtaamisista kokemus, että työntekijät tekivät parhaansa auttaakseen heitä. Kuitenkaan aina työntekijätkään eivät pystyneet organisaation reunaehtojen ja sisäisen hierarkian takia tekemään paljoakaan konkreettista. Palvelujärjestelmän käytännöt ja työyhteisön toimintatavat voivat luoda esteitä asiakkaiden osallisuudelle (Valokivi 2008, 63).

Kumppanuus on asiakkaan ja työntekijän yhdessä toimimista ja liittoutumista. Kumppanuutta kuvaa dialogisuus, vastavuoroinen kuuleminen sekä hyvä ja luottamuksellinen vuorovaikutus. Työntekijä ja asiakas käyttävät ääntään ja tulevat kuulluksi sekä ovat aktiivisia toimijoita rinnakkain. Kumppanuuteen perustuvassa asiakkaan ja työntekijän suhteessa asiakas voi esittää myös kehitysehdotuksia palvelujärjestelmälle. (Valokivi 2008, 64–65.) Yksilökohtaisessa työssä painottuu vuorovaikutuksen merkitys, missä ensisijaista ovat työntekijöiden neuvottelutaidot sekä kyky motivoida asiakasta muutosprosessiin (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 26).

Haastateltavat kokevat saaneensa työntekijöiltä apua ja kuvaavat työntekijöitä avuliaiksi. Heidän kokemukseensa avun saannista riittää tieto siitä, että työntekijät auttaisivat, jos voisivat. Haastateltaville on syntynyt työntekijöiden kanssa luottamuksellinen suhde ja tunne siitä, että työntekijät työskentelivät heidän kanssaan samansuuntaisesti (ks. Valokivi 2004, 116). Kuvauksesta ilmenee haastateltavien kokemus kuulluksi tulemisesta ja ymmärryksestä.

”Mut sit vankilan pääs noi sosiaalityöntekijät ja päihdetyöntekijät ja kaikki noi, ne on tosi ymmärtäväisiä ja ne auttaa tosi paljon, jos sä tarviit jotain. Jotakin apua tai jotakin.” (H6)

”Siel on sellanen sosiaalityöntekijä, se ois semmonen ihminen et se auttais, jos se pystyis auttamaan. Mut se ei voi kumminkaan mennä muitten ohi. Et se on hyvä sosiaalityöntekijä. Mä tykkään siitä.” (H3)

Aineistossa ei paljoa kuvailla palveluiden sisältöä. Yksi haastateltava kuvaa yksilökeskusteluja psykologin kanssa hyväksi asiaksi, kuitenkin kuvaamatta tarkemmin, *miksi* hän on kokenut keskustelut hyödyllisiksi. Sen sijaan hän kuvaa, kuinka on aina hyvä, jos ihmisiä halutaan auttaa.

”Mutta linnassa, vankilassa mä kävin psykiatrin ja psykologin juttusilla koko ajan. Kerran viikossa. Koin, totta kai [hyväksi asiaksi]. Kaikki on hyvä, kun ihmist yritetään auttaa.” (H3)

Positiivissa kohtaamisissa työntekijöiden kanssa kuvataan, kuinka työntekijät *yrittävät parhaansa*, he *yrittävät auttaa* ja kuinka he *auttaisivat, jos pystyisivät*. Haastateltavat ovat sisäistäneet sen, että auttaminen ei todennäköisesti johda mihinkään konkreettiseen apuun tai ettei heitä pystytä auttamaan tarjottujen palveluiden keinoin. Taustalla saattaa olla aikaisempia pettymyksiä, minkä takia luottamus hyvinvointivaltiojärjestelmään on menneet (Metteri 2003, 17).

”No sosiaalityöntekijät saattaa kysyä niitä asioita ja hän yrittää parhaansa mukaan, et ne sosiaalityöntekijät varmaan kyselee ja yrittää auttaa. Kyl mult kysyttiin ja pistettiin hakemuksii mut ei sielt kuulunut mitään.” (H1)

Sosiaalityöntekijä on auttanut haastateltavaa vankilassa asuntohakemusten tekemisessä. Sosiaalityöntekijä on ottanut haastateltavan mielipiteen huomioon ja kysellyt tältä hänen elämäänsä liittyvistä asioista. Asuntohakemusten täyttäminen ei kuitenkaan johtanut asunnon saamiseen.

Apua saa pyytämällä

Vankilan työntekijöille pystyy laittamaan tiedon eteenpäin, jos tarvitsi apua muun maussa asunnon hankinnassa ja muissa vapautumiseen liittyvissä asioissa. Avunpyytämisen esteenä voi olla halu näyttää pärjäävältä, tai haluttomuus hoitaa omia asioitaan joko näköalattomuuden tai välinpitämättömyyden takia. Vangeilla saattaa olla myös aikaisempia kokemuksia avuntarpeen sivuuttamisesta, jolloin apua ei haluta edes pyytää. Auttaminen vaatii auttajalta erityistä herkkyyttä asiakkaan kohtaamisessa. Asiak-

kaan kuunteleminen ja kannustaminen tuottavat olon autetuksi tulemisesta. Näin autettavalla olisi myöhemminkin rohkeutta ilmaista avuntarpeensa. (Näkki 2006, 148.)

Toisaalta vankilan sisällä tapahtuva vähäinen apu ja tuki koetaan tietyllä tavalla positiiviseksi asiaksi. Näin vangit oppivat hoitamaan asioitaan, jos siihen ei aikaisemmin ollut mahdollisuutta. Haastateltava kuvaa tällaisia vankeja *'uusavuttomiksi'*, jotka eivät osaa edes täyttää Kelan lomakkeita. Haastateltava kuvaa itsensä kyvykkäämmäksi ihmiseksi, jolta kyseiset asiat onnistuvat.

"Mm no mun mielest se oli ihan hyvä asia vaan, kun siel on sit niitä ihmisiä ketkä ei oikeesti osaa hoitaa niitä asioita, niin siellä viimeistään ne sitten oppii. Kun on olemassa sellasii uusavuttomii ihmisii ketkä ei oikeesti osaa mitään kelan pape-reita täyttää. Ja siis jos nyt tulee niin, et he ei osannu, niin siis totta kai sielt tuli joku. He vaan sano, niin joku sit autto heit siinä vaiheessa tekemään sen. Mut niinku periaattees sun pitää kaikki hoitaa ite." (H2)

Vangit ovat ensisijaisesti itse vastuussa asioidensa hoidosta ja eteenpäin viemisestä. Tällä pyritään lisäämään vankien oma-aloitteisuutta ja taitoja, joita vangit tarvitsevat siviilissä. Vankeja ei kuitenkaan jätetä pärjäämään yksin. Mikäli oman avuntarpeensa ilmaisee ääneen, saa vankilasta myös apua asioiden hoitoon (Näkki 2006, 148).

"Et kyl niin kun auttaa, kun sä laitat vaan lappua menemään niille ohjaajille ja työntekijöille, et mul olis tällanen ja tällanen. Et mul on vapautumiseen, et mä vapaudun kohta ja mä haluisin päästä tekemään näitä asioita. Kyl niitä pääsee tekemään." (H6)

Yhden haastateltavan mielestä vankilasta käsin saa hoidettua kaikki asiat, mitä ihminen elämässään tarvitsee. Vankilassa pääsee hoitamaan sekä käytännön asioita että saa henkistä tukea. Asioiden hoitaminen on henkilöstä itsestään kiinni. Kaikki eivät kuitenkaan syystä tai toisesta halua ottaa vastaan tarjottua apua.

"Kaikki mitä sul on mielessä sä voit hoitaa vankilassa. Siel on psykologit, siel on terapeutti, siel on kirkko, siel on kaikki mitä ihminen tarvii. Niin ku esimerkiks henkiseen hyvinvointiin. Tai hyvinvointiin tai työpaikka, niin kyl se onnistuu. Se on ihmisestä itsestään kiinni. Mutta kun kaikki ei halua, ei ota vastaan sitä mitä tarjotaan tai ei välttämättä halua ottaa vastaan. Että jokaisella on omat syynsä." (H5)

Aineistossa ei erityisemmin tule esille omien oikeuksien vaatimista. Vain yksi haastateltava kuvaa tilannetta, jossa hän on omalla sinnikkyydellään lopulta saanut itselleen tuetun asumisen palvelua. Se on kuitenkin vaatinut monia yhteydenottoja eri tahoihin ja aktiivista toimintaa palvelujärjestelmän esteiden ylittämiseksi. *Vaatiminen* tarkoittaa

sitä, että aktiiviset toimijat käyttävät vahvasti omaa ääntään kohtaamisissa palvelujärjestelmässä. Kohtaamistilanteissa työntekijöiden kanssa he esittävät vaatimuksia tai ehtoja omien mielipiteiden tai toiveiden läpiviemiseksi. Vaativat ja aktiiviset kansalaiset ovat tietoisia omista oikeuksistaan. He ovat oman tilanteensa asiantuntijoita ja tekevät valintoja oman harkintansa pohjalta. (Valokivi 2008, 63-64.)

”No mä ruikutin joka saatanan viikonpäivä tai arkipäivä sossulle, diakonille, kelaan niinku. Kaikki nää mitä täällä on näit yhdistyksii ja muita. Niin mä soittelin vuoron perään koko ajan kaikkial. Ja sit ku siin meni se muutama kuukaus et, ku kukaan ei osannut tehdä mitään, niin me sovittiin, et me lyödään viisaat päät yhteen: kela, sossu, työkkäri, diakoni, terveydenhuolto ja kaikki on yhdes juttusilla, et meil oli sellasii palaveri. Et miten me saadaan nää mun asiat järjestymään, et eihän siit tuu yhtään mitään, et joko mä joudun olee seksiorjana jossain tai sit mä elän tääl kadul ulkoruokinnassa.” (H4)

Syy sille, miksi omien oikeuksien vaatimista ei tule tämän enempää esille aineistossa, voi olla monia. Taustalla voi olla aikaisempia pettymyksiä ja kokemuksia siitä, että toivottua palvelua ei ole pyynnöistä huolimatta saatu. Aktiivinen toimijuus ja omien vaatimusten esittäminen ehkä useiden kieltäytymisten jälkeen vaatii henkisiä voimavaroja, mitä kaikilla ei välttämättä ole. Toistuva torjuminen voi johtaa luottamuksen menettämiseen palvelujärjestelmästä (Honkanen & Poikolainen & Karlsson 2018, 538).

5.2.3 Kun apua ei saa

Aineistossa on myös negatiivisia kokemuksia palveluista sekä työntekijöiden kohtaamisista. Haastateltavilla on usealla kokemus, että vankilassa he eivät saaneet minkäänlaista apua. Myös kokemukset kunnan sosiaalityöntekijöistä ovat negatiivisia. Asiakkaan ja työntekijän välinen suhde määrittää, minkälaiseksi kohtaaminen työntekijän kanssa koetaan. Valokivi (2008) määrittelee kansalaisuuden yksilön ja julkisen vallan välisenä suhteena. Asiakkaan kansalaisuus toteutuu ja tapahtuu asiakkaan ja työntekijän välisissä kohtaamisissa, mitä rajaavat aikaan, paikkaan ja tilanteeseen liittyvät tekijät. Kansalaisuuden rakentumiseen vaikuttavat osallisuutta tukevat ja estävät tekijät, ja kansalaisuus ilmenee yhteiskunnassa vallitsevien oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumisena. (Mt., 50–51.) Päälimmäisenä kohtaamisista on jäänyt tunne, että sosiaalityöntekijöitä ei kiinnosta asiakkaiden asiat, eikä heillä ole oikeaa halua auttaa asiakkaita (ks. myös Valokivi 2004, 169).

”Että mut ei meidän suhde koskaan toiminut [aikaisemman sosiaalityöntekijän kanssa]. Mut nyt mul on uusi sosiaalityöntekijä. Se vaikutti aluksi tosi kivalta, mutta nyt sen kaa on ollut tosi vaikeeta kaikki asiat. En oo tavannut kun kerran sitä. Kerran kuuden kuukauden aikana. Yhen kerran oon varmaan [puhuttu puhelimessa]. Ei niitä kiinnosta. Sen takia, jos joku oikeesti haluaa tehdä sellasta asiaa, et tota haluaa niinku auttaa ja tämmöstä niin totta kai mä suostun tämmösiin.” (H3)

Kunnan sosiaalityöntekijöitä myös tavataan harvakseltaan, mikä osaltaan vaikeuttaa luottamuksellisen suhteen luomista (ks. myös Salo & Rantonen & Aalto & Oksanen & Vahtera & Junnonen & Baldschun & Väisänen & Mönkkönen & Hämäläinen 2016, 31). Yksi haastateltava kuvaa, kuinka hän kysyy kunnan sosiaalityöntekijältä mitä tahansa, vastaus on aina ei. Haastateltava ei koe minkäänlaista neuvotteluvaraa. Vangin tilanteen määrittelijänä toimii sosiaalityöntekijä, eikä vangin omalle tavalle määrittää itsensä ja elämäntilanteensa jää tilaa (Juhila 2006, 96). Haastateltaville on jäänyt kokemus, että avun ulkopuolelle jääminen on johtunut yksinomaan työntekijöiden haluttomuudesta auttaa. Haastateltaville ei perustella, miksi apua tai palvelua ei saanut.

”Mut siviilissä, no sosiaalityöntekijät, ne on vähän sellasii kun. Joutuu soittaa, kun sä soitat, jos sä oot sossun asiakas ja soitat linnasta sinne, et joo, mä oon vankilas, et tällanen ja tällanen juttu, et miten pitäis toimii. Et pystyttekö te auttaa mua jotenkin. Rahallisesti jos ei oo mitään mist sais rahaa tai mitään muutakaan. Ja jos sul ei oo asuntoo, et pystyykö ne hoitaa sitä asuntoa, niin vastaus on aina ei. Jos soitat vankilasta, ihan sama mitä sä kysyt, niin vastaus on aina ei. - - Niillä on vähän niin kun hällä väliä. Sellanen olo ainakin mulle tuli, et sä pyysit tota, mut ei. Katotaan sit joskus. Koskaan ei sit kuulunut.” (H6)

Vangit mielsivät sosiaalityöntekijöiden velvollisuudeksi vankien asianajon ja heikomman puolelle asettumisen. Kun sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan toimineet heidän odotusten mukaan, vangit kokivat, että avun ulkopuolelle jääminen johtui työntekijöiden henkilökohtaisista asenteista avuntarvitsijaa kohtaa. Sosiaalityöntekijät vaikuttavat siihen, mitä palveluja ja etuuksia asiakkaat saavat. Sosiaalityöntekijät sortuvat toisinaan itsesensuuriin toteuttaen kuntien poliittishallinnollisia säästötavoitteita, eivätkä hyödynnä lain heille suomaa tilannekohtaista harkintaa. (Juhila 2006, 181–182.) Tämä voi vaikuttaa negatiivisesti työntekijän ja asiakkaan väliseen luottamussuhteeseen.

Kunnan sosiaalityöntekijöihin ollaan yhteydessä, kun haastateltavat tarvitsevat taloudellista avustusta tai pääsyä päihdekuntoutukseen. Kunnan sosiaalityöntekijöiden rooli eroaa vankilan sosiaalityöstä sillä, että kotikunta on ensisijaisesti vastuussa täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisestä. Kotikunnan vastuulla on myös järjestää

tarvittavat sosiaali- ja terveyspalvelut vapautuville vangeille. (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 34, 37.) Kunnan sosiaalityöntekijöitä voisi kutsua portinvartijoiksi, joiden ohi asiakkaiden on mentävä päästäkseen avun ja tuen piiriin (Valokivi 2008, 71).

”Sosiaalityöntekijät joutuu kuulemaan kaiken näköistä, kun niille soitetaan puheluita et tarvii rahaa nyt tähän ja tähän. Mutta niinku... Kunhan niinku tietää mitä tekee. Tällai. Ei joka asiaan todellakaan voi rahaa antaa, mut joskus on vaan oikeesti semmonen hätä et ihmist on pakko auttaa.” (H3)

Haastateltava ymmärtää, että mihin tahansa ei taloudellista avustusta voi antaa. Hän tiedostaa, että sosiaalityöntekijät joutuvat kuulemaan kaiken näköisiä perusteluja toimeentulotuen saamiseksi. Toisinaan asiakkaan hätä on kuitenkin todellinen, jolloin sosiaalityöntekijän velvollisuutena on myöntää harkinnanvaraista toimeentulotukea asiakkaalle. Haastateltava vetoaa oikeuksiinsa kansalaisena ja hyvinvointivaltion velvollisuuteen vastata tähän (Juhila 2006, 118).

Valokivi (2008) kuvaa väitöskirjassaan *alamaisuudeksi* sellaista kansalaisuutta ja asiakkuutta, missä asiakkaan oma toimijuus ja osallisuus on vähäistä. Suuremman sijan saa järjestelmän ja työntekijöiden ääni. Asiakas jää tällöin kohteeksi omissa asioissaan ja työntekijä ottaa aktiivisen roolin asiakkaan elämäntilanteen hoitamisessa ja järjestämisessä. Asiakkaan passiivinen rooli voi johtua toimintavajeista tai omasta valinnasta asetua järjestelmän vaatimiin ehtoihin. Asiakkaat joko eivät tietoisesti ota, eivät kykene ottamaan tai eivät saa ottaa aktiivista roolia omien ongelmien ja palvelutarpeensa määrittelyssä. (Valokivi 2008, 66.) Tätä voidaan kutsua myös kohdeasiakkuudeksi (Nii-rainen 2002, 67). Asiakkaiden osallisuutta ja toimintaa edistävät ja rajoittavat kohtaamisissa erilaiset yksilön ulkoiset ja sisäiset tekijät. Yksilön sisäisiä tekijöitä ovat muun muassa henkilökohtaiset ominaisuudet, kyky toimia ja omaksu asioita sekä sosiodemografiset tekijät. Ulkoisia tekijöitä ovat lait, normit ja palvelujärjestelmän käytännöt. (Valokivi 2008, 63.)

Haastateltavilla on kaikilla yhtä lukuun ottamatta ongelmallinen päihdetausta. Kaksi haastateltavista käyttää yhä aktiivisesti päihkeitä, loput kolme ovat selättäneet päihderiippuvuutensa eri reittejä pitkin. Yksi kunnan ostama palvelu päihderiippuvuuteen on päihdekuntoutus. Vangeilla on kuitenkin huonoja kokemuksia päihdekuntoutuksesta. Joko niin, että kuntoutuksesta ei koettu minkään laista hyötyä, ja käyttäminen on jatkunut lähes välittömästi kuntoutuksen päätyttyä. Toinen ongelma on päihdekuntoutukseen

pääseminen. Kunnan maksamiin päihdekuntoutuksiin on toisinaan vaikea päästä, eikä apu kohdistu aina sitä eniten tarvitseviin (Kaurala & Kylämarttila 2010, 17). Kunnat ovat myös kiristäneet ehtoja maksusitoumusten myöntämisessä päihdekuntoutuksiin, jolloin päihdehuoltolain kohta tarpeenmukaisesta hoidosta ei usein toteudu käytännössä (Kaurala & Kylämarttila 2011, 33).

Kotikunta ei suostunut maksamaan haastateltavien päihdekuntoutusta. Heillä on kokemus, että päihdekuntoutuksen välttämättömyydestä päättää kunnan edustaja eli sosiaalityöntekijä. Seuraavasta sitaatista tulee ilmi myös yksi sosiaalialalla yleinen ilmiö, eli työntekijöiden vaihtuvuus. Tässä tapauksessa kaikilla työntekijöillä on kuitenkin ollut tieto asiakkaan rankasta päihteiden käytöstä sekä rikkinäisestä lapsuudesta. Työntekijöiden vaihtuvuuden ei pitäisi olla palveluiden saamisen esteenä.

”Kun mun sosiaalityöntekijä... No, mun sossu vaihtu, monta kertaa oli eri sossu mut. Kaikki kuitenkin ties et mul on tosi paha huumetausta pienestä pitäen ja vanhemmillakin on ollut. Et niin kun, jos mä haluun ite apuu, et mä saisin apuu, mut sit sossu tyrmää sen et, et sä tarvii mitään, et ei me anneta sul huume kuntoutusta tai mitään muutakaan. Niin se on... se oli aika kova pala silleen et sossu ei suostu maksamaan. Sit mä olin et ei mitään, kyl tää menee sit tässäkin.” (H6)

Haastateltavien ei itse anneta määritellä omaa palveluntarvettaan, vaan sosiaalityöntekijä tekee sen haastateltavien puolesta. Hänellä ei ehkä ajatella olevan kykyä määritellä itse ongelmaansa eikä hänen annettu ottaa aktiivista roolia omien asioidensa suhteen. Haastateltava tyytyy kohtaloonsa palveluiden ulkopuolelle torjuttuna (Karjalainen ja Viljanen 2009, 10).

Mikäli ihminen näkee itsensä vain kohdeasiakkaana, hänen on vaikea ilmaista omia toiveitaan ja toimia aktiivisesti. Kaikilla ei myöskään ole voimavaroja tai autonomiaa osallistuakseen itseään koskevaan päätöksentekoon. (Niirainen 2002, 69–70.) *Ulkopuolisuudeksi* Valokivi (2008) kuvaa asiakkuutta tai kansalaisuutta, missä asiakkaan osallisuus on kaikkein vähäisintä. Erityisesti lainrikkajilla asiakkaana on kokemuksia palvelujärjestelmän ja koko yhteiskunnan ulkopuolelle asettamisesta. Kokemus ulkopuolisuudesta voi tulla myös kohtaamisissa, joissa asiakkaan oma ääntä ei kuulla ollenkaan ja asiakas jää työntekijän ja hänen edustamansa organisaation liittoumien ulkopuolelle. (Mt., 67.)

”Mut sossu sano vaan, että sä oot kerran ryssiny siel niin sul ei me enää makseta sitten. Jos kerran oli epäonnistunut niin sit ei. Sillai tiedät kumminkin sillatti et

päihdeongelmallisilla niin melkein 90 prosenttia tulee epäonnistumaan. Sillä silloin kun ihminen... se tulee vasta kolmenkymmen jälkeen. Kolmenkymmen jälkeen alkaa arvostaa elämää ja haluaa sellasen normielämän ja tällai näin. Sitä ennen se oli hauskaa. Nyt se ei oo enää ollut hauskaa pitkään aikaan.” (H3)

Päihdekuntoutus on jo kerran myönnetty yhdelle haastateltavista, mutta uutta mahdollisuutta ei anneta. Hän on itse hyvin tietoinen siitä, että päihderiippuvuudesta irrottautumiseen liittyy vahvasti retkahtamisen riski, ennen kuin päihteistä päästään lopullisesti eroon. Usein päihderiippuvaiset käyvät läpi usean kuntouttavan laitosjakson ennen lopullista raitistumista (esim. Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009). Sosiaalityöntekijä määrittää retkahtamisen epäonnistumiseksi, ei osaksi päihderiippuvuudesta kuntoutumista. Sosiaalityöntekijä määrittää vangin toivottomaksi tapaukseksi, joka ei pysty sitoutumaan hoitoon (Juhila 2006, 83). Hänet suljetaan palvelun ulkopuolelle.

Haastateltavilla on kokemuksia, että vankilassa ei auteta asunnon hankkimisessa. Vankien kanssa on tehty asuntohakemuksia, mutta muunlaista apua he eivät saaneet. Asumisasioiden järjestäminen koetaan yhdeksi tärkeimmäksi vapautumiseen vaikuttavaksi tekijäksi (Näkki 2006, 144). Haastateltava ei tarkenna, minkälaista apua olisi tilanteessa toivonut.

”Ei mua oikeestaan autettu, oikeestaan autettu yhtään. Ainoastaan asunto-lomakkeita täytettiin, sähköisesti tehtiin kunnalle ja yksityisille ja ympäri kaupunkii pistettiin sieltä vankilasta menemään.” (H6)

Vangeilla on yleisesti kokemuksia liian vähäisestä tuesta vankilan henkilökunnalta (Näkki 2006, 147–148). Haastateltavat kuvaavat, ettei vankilassa ollessaan päässyt edes lääkärille tai terveydenhoitajalle. Lääkärin puheille pääseminen ajateltiin jokaisen välttämättömäksi oikeudeksi. Mikäli edes omaan terveyteen liittyviä asioita ei pääse hoitamaan, ei voi ajatella saavansa muunkaan laista apua. Mikäli kuitenkin asioitaan sai hoidetuksi vankilassa, koettiin tämä niin hitaaksi prosessiksi, että on helpompi jättää yrittämättä.

”Sanotaan näin, että kun vankilassa mä en oo minkäläistä apua oo saanu.” (H1)

”Ei, sieltä ei saa, sieltä päin ei saa asioit ees järjestettyä. Siel ei pääse ees lääkärille.” (H2)

”Se on ihan yhtä vitun tyhjän kans. Niinku. Mä muistan silloin kun mä olin noitten vanhempien konkareitten, jotka on kakolan aikoina ollut joskus istumas, niin ne

just sano silleen, et jos sul on ripuli, et ne käytävät on niin pitkät, et parempi vaan jäädä selliin ja kärsii se ripuli. Et turha sun on sinne vitun terkkarille mennä, sä paskot housuus siin välissä. Enkä ole ensimmäinen ihminen, joka väittää tällast.” (H4)

Viimeisessä sitaatissa haastateltava kertoo, kuinka hän ei ole ainoa, joka ajattelee vankilassa asioiden hoitamisen hitaaksi ja vaivanloiseksi. Hän korostaa, että tulkinta ei ole ainoastaan hänen, vaan yleisesti kaikkien jakama yhteinen näkemys.

Itsenäinen pärjääminen

Itsenäisen pärjäämisen korostaminen on vankien keskuudessa yleistä. Lehtosen ja Salosen (2008) haastattelututkimuksessa tuetussa asumisessa olevat vangit kaikki korostivat, että apua saa, kun pyytää, mutta loppujen lopuksi kaikki on itsestä kiinni. Oma motivaatio ja tahto vaikuttavat eniten siihen, miten vapautumisen jälkeen tulee elämässään pärjäämään. Oma vaivannäkö ja tahto tehdä asioiden eteen jotain ratkaisevat sen, mitä elämässä tulee tapahtumaan. (Mt., 97.)

”Mä uskon et se ei oo, se ei oo siitä avusta kiinni. Se on itsestään kiinni. Ja omista valinnoista kiinni, että miten lähtee siviiliin.” (H6)

Aineistossa on jonkin verran kuvauksia itsenäisestä pärjäämisestä. Haastateltavat kokevat, että pärjääminen on omista valinnoista kiinni, eikä tukitoimilla tai muunlaisella avulla voida siihen vaikuttaa. He ovat omaksuneen aktiivisen kansalaisen roolin, ja heillä on yksilökeskeinen näkemys asioista. Individualismissa yritteliäisyyttä pidetään tavoiteltavana ominaisuutena. Ihmisillä ajatellaan olevan valmius ottaa vastuu toimintaansa liittyvistä riskeistä ja kykyä selviytyä itsenäisesti haastavista tilanteista. Yritteliäisyyden vastakohtana on riippuvainen ihminen, mikä ei sovi autonomisen ihmisen ominaisuudeksi. (Juhila 2006, 77.)

”Kyl siel pystyy edistämään asioita, mut sun pitää olla itse aktiivinen. Sun pitää itse takertua siihen. Muuten sun asiat ei etene. Jos sä laiskottelet etkä tee mitään, niin sit se on sun oma syy että.” (H5)

Vankila-aikana pystyy saamaan elämän perusasiat kuntoon, mikäli ottaa itse aktiivisen roolin asioidensa hoitamisessa. Aktiivisen toimijan vastakohtaksi haastateltava kuvaa laiskottelijan, joka ei tee mitään asioidensa eteen. Tällöin omasta tilanteestaan voi syyttää vain itseään. Sitaateissa vangit kuvaavat itseään oman elämänsä asiantuntijoina. He

tekevät päätöksiä ja valintoja oman harkintansa pohjalta. Toimijuus tulee esille myös palveluiden hyödyntämisenä. (Valokivi 2004, 118.) Vanki on käyttänyt vankeusaikansa hyödyksi edistääkseen asioitaan ja käyttänyt hänelle tarjottua apua asioidensa järjestämiseksi.

Aktiivinen toimija voi toimia myös palvelujärjestelmän odotusten vastaisesti. *Irtisanoutuminen* tarkoittaa aktiivista tekoa jättäytyä palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Irtisanoutumisen taustalla voi olla huonoja aikaisempia kokemuksia palveluista. Oma asiantuntijuus tilanteestaan ja sen haltuunotto liittyvät irtisanoutumiseen. (Valokivi 67–68.) Yksi haastateltava kuvaa, kuinka hän ei ole vuosiin ollut sosiaalityöntekijöiden kanssa tekemisissä omasta tahdostaan. Palveluiden piiriin hakeudutaan, kun asiakkuudesta koetaan olevan jotain hyötyä. Irtisanoutuminen tapahtuu, kun vuorovaikutus tai asiointi ei suju. (Valokivi 2004, 129.) Taustalla vaikuttavat haastateltavan aikaisemmat huonot kokemukset lastensuojelun ja vankilan sosiaalityöntekijöistä.

”Mä en kauheesti tykkää olla sossujen kanssa tekemisissä tai muutenkaan. Vähän silleen. Et mä en ees tiedä ketä mun oma sosiaalityöntekijä on. Niin, en mä oikein tiä. En mä koe oikein itelleni hyötyä sosiaalitoimesta just noitten lastenkotien ja vankiloitten ja kokemusten takia. Millasii ihmisii mulle ollaan oltu sieltä sossun päästä. Tottunut pärjäämään omillaan.” (H6)

Hän ei ole kokenut saaneensa sosiaalityöntekijöiltä apua aikaisemmin, joten hän pyrkii pärjäämään ilman apua jatkossakin (ks. myös Honkanen ym. 2018, 537). Vanki kuvaa olevansa tottunut pärjäämään yksin.

5.3 KOKEMUKSIA VAPAUTEEN VALMISTAVASTA TYÖSTÄ

Maquire ja Raynor (2006) ovat tutkineet vankien yhteiskuntaan integroitumista koskevaa kirjallisuutta. Heidän mukaansa keskeisessä osassa rikollisuudesta irrottautumista ja yhteiskuntaan asettumista on ymmärtää vankien yksilölliset lähtökohdat ja muutosvalmius. Käytännön ongelmissa avustaminen on tärkeää motivaation säilyttämiseksi. Tutkimusten mukaan vankilanaikaisten interventioiden vaikuttavuutta voidaan lisätä varhain aloitetulla vapautumisen valmistelulla ja suunnittelulla, läheisen ja luottamuksellisen suhteen luomisella tuomitun kanssa jo vankeusaikana sekä kuntoutustoimien saumattomalla jatkumisella vapautumisen jälkeen, kuten päihdekuntoutuksen järjestämisel-

lä mahdollisimman pian siviilissä. Yhteiskuntaan integroitumisen tukemisessa on kyse muustakin kuin vankien osattomuudesta palveluihin.

5.3.1 Vapauteen valmistautuminen vankilassa

Vankilan sisäisillä toimintaohjelmilla pyritään vähentämään rikollista toimintaa vaikuttamalla muun muassa vankien arvoihin ja asenteisiin, sekä lisäämällä ongelmanratkaisutaitoja, sosiaalisia taitoja ja itsekontrollia. Vankiloissa järjestetään päihdekuntoutusta erillisinä ohjelmina tai tiedotustilaisuuksina. Vankilassa on myös erikseen päihdeettömiä osastoja, mitkä tarjoavat päihdeettömän ympäristön lisäksi työntekoa sekä erilaisia vapaa-ajantoimintoja. (Jälkihuoltotyöryhmä 2006, 28.)

Haastateltavat ovat osallistuneet vankeusaikana kuntouttaviin ohjelmiin lähinnä tekemisen puutteen vuoksi. Vankien oma motivaatio osallistumiselle on vähäistä. Mikäli toimintaohjelmiin ei osallistu, joutuu päivänsä viettämään sellissä toimeettomana. Toimintaohjelmia ei välttämättä myöskään mielletä kuntouttavaksi toiminnaksi, eikä niistä koeta olevan konkreettista hyötyä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Mikäli toimintaohjelmien sisällöt eivät vastaa vankien tarpeita, osallistuttiin kursseille lähinnä pakon sanelemana. Työnteko ja toimintaohjelmiin osallistuminen toimii myös pakokeinona, jolloin vapauden menettämisen kestää paremmin. Kouluttautuminen vankilassa koetaan positiivisena asiana, mitä pystyy hyödyntämään myös siviilissä.

Kaikkiaan toimintaohjelmiin osallistuu vuosittain keskimäärin alle viidesosa vangeista (Kaurala & Kylämarttila 2010, 17), joten toimintaohjelmista saatava mahdollinen kuntouttava hyöty on vähäistä. Toimintoihin osallistumiseen vaikuttavat sekä vangista riippuvat että riippumattomat tekijät etenkin suljetuissa vankiloissa. Suljetuissa vankiloissa järjestetään vähemmän toimintaohjelmia muun muassa kurinpidollisista ja vankilaturvallisuuden liittyvistä syistä. Myös vankien heikko terveydentila voi olla esteenä toimintoihin osallistumiselle. Vain harvat vangit ovat täysin työkykyisiä. (Tyni & Blomster 2012, 624–625.) Kursseille on toisaalta pakko osallistua päästäkseen kevyempiin rangaistuslaitoksiin, kuten 'avotaloon' eli avovankilaan.

”En mä kokenut sitä millään lailla hyödylliseksi, koska mä tiesin omassa päässäni mihin mä ryhdyin. Ja et mä oon menossa tästä avovankilalle. Mä en koe tätä hyö-

dylliseksi. Mutta he halusivat vain varmistaa, että mä oon kelvollinen avotaloon. Että mä pärjään.” (H5)

Tällöin kurssien välttämättömyys ymmärretään osaksi prosessia. Haastateltava ajattelee retkahduskurssille osallistumisen yhtenä velvollisuutena, minkä hänen tulee täyttää saadakseen jotain vastineeksi. Kun oikeudet ja velvollisuudet ovat palvelujärjestelmässä tasapainossa, niistä ei tarvitse erikseen neuvotella. Velvollisuuksien hoitamisesta seuraa sopimuksen perusteella tiettyjä palkkioita tai oikeuksia. (Valokivi 2008, 71.) Haastateltava ilmaisee olevansa tietoinen omista toimintamalleistaan, eikä koe asioiden puimista kurssilla hyödylliseksi. Kuitenkin retkahduskurssille osallistuminen osoittaa vankilalle, että asiakas pärjää. Kurssi koetaan välttämättömänä pahana, mutta osallistuminen ei vaatinut haastateltavalta suuria ponnistuksia.

Useassa tutkimuksessa on todettu, että vaikuttavimmat kuntouttavat toiminnot uusintarikollisuuden näkökulmasta ovat intensiiviset kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat, joihin osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja omaan motivaatioon (Tyni & Blomster 2012, 624). Pakollinen osallistuminen on vankienkin mielestä esteenä asioiden sisäistämiseksi. Kun osallistuminen ei tapahdu omasta sisäisestä motivaatiosta, siitä ei opi mitään.

”Noo. En oikeestaan [kokenut kurseja hyödyllisiksi]. Koska ei niistä oo mihinkään. Koska kun he, kun he pakotta johonkin kurssiin, niin ei siitä välttämättä niinku, jos ne pakottaa, niin ei se, ei se, mä en opi siitä, koska se ei itsestäni lähtenyt, et mä haluaisin mennä siihen.”(H1)

Seuraavassa sitaatissa yksi haastateltava kuvaa päässeensä päihdeettömälle osastolle, mistä hänet kuitenkin uloskirjattiin riittämättömän ”avautumisen vuoksi”. Hänen mielestään on kohtuutonta odottaa oman elämänhistoriansa avaamista, vaikka luottamuksellista suhdetta työntekijöihin ei ole vielä syntynyt. Haastateltavan identiteettiä on koitettu muuttaa toivotunlaiseksi, jotta asiakkuuden ehdot täytyvät. Vangin tulee olla valmis kertomaan elämänsä tapahtuneista vaikeista asioista kaikkien kuulle, muuten hänet uloskirjataan palvelusta. Haastateltava ei kuitenkaan omaksunut asiakkuudelle määriteltyjä ehtoja. (esim. Juhila 2006.) Vankiloiden päihdekuntoutus on yleensä ryhmämuotoista kuntoutusta. Ryhmämuotoinen toiminta ei kuitenkaan sovi kaikille, etenkin jos kynnys osallistua päihdekuntoutukseen on muutenkin korkea. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 17.)

”Pääsin päihdeettömälle osastolle, mutta mä lensin sieltä pois. Syy oli se, että mä en kuulemma osaa avautua tarpeeksi. No mä en pysty kertomaan semmosesta asiasta, miltä tuntuu, kun mun äiti tapettiin ja tämmösiä asioita. Niin, se oli se syy. Miten vittuu mä voin kertoa, jos mä oon pari kuukautta ollut siellä osastolla. Mä just ja just hädin tuskin tunnen ne työntekijät. Miten mä voin kertoa kaikkein kiipeimpiä asioita elämästä. En mitenkään. Sit kun me puhutaan vielä koko porukan kuullen. Niini. Mä tykkäsin siellä päihdeettömällä, mut en mä voi sinne päästä.”
(H3)

Päihdeongelman laajuuteen verrattuna päihdeohjelmien ja -kuntoutuksen saatavuus vankiloissa on vähäistä. Kaikissa vankiloissa ei päihdekuntoutusta toteuteta lainkaan. Mikäli vanki on motivoitunut hoitamaan päihdeongelmaansa, tulisi hänen päästä tarpeenmukaiseen kuntoutukseen. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 17.) Yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta muutosprosessin tulisi olla vangin itsensä eteenpäin viemää. Ammattilaisten rooli on avustaa ja tukea rikollisuudesta irrottautumisen prosessissa, ei määrittellä tavoitteita asiakkaiden puolesta. Retkahdukset ovat odotettavia, eikä niitä tulisi ymmärtää epäonnistumisiksi. (ks. Lavikkala 2011, 116.)

Haastatellut vangit kuvasivat vapautumisen valmistavaa työtä vähäiseksi tai olemattomaksi. Kuitenkin kaikki ovat osallistuneet ainakin joihinkin kursseille ja ryhmiin vankilassa ollessaan. Arjen taitoja pääsee kehittämään erilaisille ryhmämuotoisille kursseille ja kuntouttaviin ohjelmiin osallistumalla. Toimintaohjelmien tarkoituksena on lisätä vankien vastuunottoa tulevaisuudestaan. Lisäksi vangeilla on mahdollisuus yksilökeskusteluihin muun muassa psykologin tai papin kanssa. Vapautumiseen valmistelussa painopiste on vankien oma-aloitteisuuden tukeminen työ- tai koulupaikan etsinnässä sekä asunnon hankinnassa. Myös vapauttamissuunnitelma on tärkeä yksi tärkeä väline vankien valmistelussa vapautumiseen. (Taali & Taruvuori & Karsikas 2010, 14.)

Kysyttäessä vain kolme haastateltavaa ilmoitti, että heille on tehty vapauttamissuunnitelma osana rangaistusajan suunnitelmaa. Yksi ei muistanut, onko kyseistä suunnitelmaa tehty. Vapauttamissuunnitelma tulisi tehdä kaikille vapautuville vangeille. Vuonna 2010 vapauttamissuunnitelma tehtiin vain vajaalle kahdelle kolmasosalle vangeista (Kaurala & Kylämarttila 2011, 34). Vaikka tilasto on 10 vuotta vanha, kuvastaa se edelleen nykypäivän tilannetta, jolloin osa vangeista vapautuu ilman suunnitelmaa tulevasta. Silloinkin, kun vapauttamissuunnitelma tehdään, saatetaan sen valmistelu aloittaa liian myöhään. Tällöin vangin toimeentulo-, asunto- ja kuntoutusasioita ei todellisuudessa ehditä järjestämään ennen vapautumisen ajankohtaa. Vankilakierteessä eläville ja lyhyi-

tä tuomioita suorittaville rikoksenuusijoille ei aina ehditä tehdä vapauttamissuunnitelmaa. Heillä myöskään harvemmin on mahdollisuuksia osallistua suunnitelmalliseen kuntoutukseen. (Granfelt 2014, 262.)

”Ei oo ollenkaan tehty [vapauttamissuunnitelmaa]. Mut on aina vaan potkittu pihalle.” (H6)

”Kyl mul oli rangaistusajansuunnitelma. Kaikki suunnitelmat oli tehty. [Suunnitelmaan oli kirjattu] se et kun mä vapaudun, et mul on joku koulupaikka tai työpaikka. Ja oma kämppä ja just kaikki tämmöset perusasiat mitä ihminen tarvii normaaliin elämiseen. Mä onnistuin kaikkes.” (H5)

Vapautuvien vankien yhteiskuntaan kiinnittymisen tärkeys tiedostetaan. Silti usein vankilan aikaiset saavutukset hukataan vapautumisvaiheessa, sillä yhteistyö kunnan toimijoiden kanssa on vähäistä. (Lavikkala 2011, 116.) Mikäli vapautuvalla vangilla ei ole tiedossa paikkaa mihin mennä tai ei ole mitään suunnitelmia tulevalle, palataan helposti totuttuihin tapoihin. Haastateltava oli *samanlainen* kuin aikaisemminkin. Hänellä ei ehkä ollut taitoja tai motivaatiota toimia toisin, sillä vankilan porteilla ei ollut vastassa kukaan. Myös mikäli uusi tuomio on jo odottamassa vapautuessa, yhteiskuntaan asettuminen on entistä hankalampaa (Granfelt 2014, 263). Haastateltava kertoo, että myöhemmillä vankilakerroilla vastassa oli tukihenkilö, jolloin hänen oli helpompi luopua haitallisista toimintamalleistaan:

”Niin, voi sanoa että mä vedän kamaa. Niin ei, ei se oo oikein. Mä olin samanlainen heti kun pääsin, mä poltan koska mä en käyttänyt muuta. Ja niin siinä kävi, et kun kukaan ei ollut vastassa silloin ensimmäisil kerroil. Mut sen jälkeen on niinku ollu, mul on ollu helpompi, et mä oon pystynyt luopumaan aika monest asiast.” (H1)

Vangit kuvaavat, kuinka vapautuessa ei saanut minkäänlaista tukea. Vapautuessaan haastateltavalle annetaan mukaansa vain vaatteet. Vangit käsittävät vapautteen valmistavan työn vapautumishetkellä tapahtuvana toimintana. Kukaan ei tule heitä vastaan eikä kukaan kysy, mitä he siitä eteenpäin tekevät. Vangeilla on kokemuksia, etteivät he saa riittävästi tukea vapautumiseensa tai siviilin tuomiin haasteisiin (Näkki 2006, 120). Haastateltava kertoo, kuinka on jokaisen tuomion jälkeen heittänyt mukanaan olleet vaatteensa pois, aivan kuin pyyhkien vankila-ajan mielestään ja aloittaen alusta. Kuvauksessa tulee selkeästi ilmi yksinäisyys, mitä vapautuva vanki kokee vapauduttuaan ilman suunnitelmaa tulevasta.

”Et ei siin, et ei mua oikeen oo valmisteltu siviiliin. Koskaan että. Se on niin kun sanottu vaan, et tos on sun kamat ja moro. Ja siit oon lähtenyt aina. Ja kaikki vaatteet ja kaikki mä oon aina heittänyt roskeen kun mä oon päässyt linnasta. Et lähin roskis juna-aseamalla tai bussiasemalla, et heittänyt siihen roskiksen viereen et siin on kaikki vaatteet, jos joku tarvii, hypännyt bussiin vaan.” (H6)

Yhtenä keinona lisätä vapautuvien vankien integroitumista yhteiskuntaan on hyödyntää asteittaista vapautumista. Haastateltavista kolme oli yhä tai oli ollut aikaisemmin valvotussa koevapaudessa. Koevapautta edeltää jakso avovankilassa. Koevapautteen pääsy edellyttää riskiarviointia, sitoutumista päihitteettömyyteen sekä koevapauden aikaisen valvonnan hyväksymistä. Ne, jotka ovat päässeet suorittamaan tuomiotaan valvotussa koevapaudessa, kokevat asteittaisen vapautumisen hyväksi asiaksi ja valvottuun koevapautteen pääsyn helpoksi. Suurempaan riskiryhmään kuuluvat haastateltavat eivät koskaan useiden vankilatuomioidensa aikana päässeet avovankilaan tai valvottuun koevapautteen.

”En kun mä koskaan päässyt [koevapautteen]. Koska riskit on liian suuret. Et koevapautes mä teen jotain ja sit takasin linnaan. Ja lomille mä en päässyt koskaan. En mitenkään, et oon niin riskialtis, riskialtis tapaus. Pelättiin sitä, et mä tuon huumeita vankilaan. Siin oli en suurimmat syyt miks mua ei päästetty koskaan vankilasta ulos. Ja oon istunut joka ikisen tuomion päivästä päivään sisällä.” (H6)

Lähtökohtaisesti jokaisella vangilla on mahdollisuus päästä valvottuun koevapautteen. Kuitenkin valvotun koevapauden arvioinnissa ja suunnittelussa tulee ottaa huomioon rikosten uusimisriksi. (Mäkipää 2010, 30.) Haastateltava on sisäistänyt, että häntä pidetään suuren riski vankina. Hänen epäillään tuovan huumeita vankilaan tai syyllistyvän uudelleen rikoksiin. Häntä ei ole koskaan päästetty kotilomille vankilasta. Kotilomat vankilasta koetaan kuitenkin tärkeänä osana siviiliin valmistautumista sekä muunlaisena tukena (Näkki 2006, 120). Haastateltava leimattiin epäonnistumaan ennen kuin hän oli saanut edes yrittää. Rikoskierteessä olevan on todella haastavaa sopeutua takaisin yhteiskuntaan, mikäli kosketusta ulkomaailmaan ei saa vankilassa ollessaan. Mikäli vanki ei ole koskaan päässyt kosketuksiin *’normaalin elämän’* kanssa, ei häneltä voida odottaa toisenlaisia toimintamalleja. Asteittainen vapautuminen sekä vapautumisen tukeminen edistävät siviilissä selviytymistä ilman rikoksia ja päihitteitä (Kaurala & Kylämarttila 2010, 19). Paradoksaalisesti korkean riskin vankien uusintarikollisuuden todennäköisyys kasvaa, mikäli heille ei anneta mahdollisuutta asteittaiseen vapautumiseen. Sama haastateltava kuvaa yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeuksia seuraavasti:

”Se kun ei oo koskaan elänyt normaali elämää. Aina on ollut rikollista tai ollut rikollisten kaa tekemisissä tai. Et ei oo nähnyt sitä toista puolta maailmasta. Sitä, niin kun tavallaan sivistynyttä elämää. Et mitä oikeesti yhteiskunta tavallaan vaatii sulta. Et sä menet yhteiskunnan sääntöjen mukaan. Se on ollut vaikeeta opetella. Mennä sen mukaan.” (H6)

Kun koko elämänsä on elänyt yhteiskunnan normien ja odotusten vastaisesti, yhteiskunnan sääntöjen mukaan eläminen voi tuntua vaikealta. Haastateltavalla on kuitenkin ollut tahto ja motivaatio alkaa elämään rikoksetonta elämää, vaikei se helppoa olekaan.

Haastateltavat tuovat esille, että rikollisuudesta ja päihteistä irrottautumisessa auttaisi, mikäli siviilissä heille olisi tiedossa jotain tekemistä tai harrastuksia. Vankilassa toimitaan tiukan päivärhythmin mukaan. Siviilissä arjen rakenteen puute voi johtaa tylsistymiseen ja yksinäisyyteen, jotka puolestaan altistavat rikollisuuteen ja päihteiden käyttöön (Granfelt 2014, 263). Mielekäs tekeminen auttaa pysymään poissa vanhoista toimintamalleista (Lehtonen & Salonen 2008, 97). Myös jonkinlaista keskusteluapua toivotaan päihdeongelman tueksi.

”Mitä mä itse niinku haluaisin, kun mä pääsen vapaaks, niin ehkä sitä et olis enemmän tekemistä, jotain harrastust. Tai joku semmonen. - - Niin semmost apua et ei tarvi aivopestä vaan, siis puhua, hyvää keskusteluu, että voi lopettaa huumeet tai jostain töistä keskusteluu tai jostain tarjoo apua.” (H1)

Kysymykseen, minkälaista apua haastateltavat toivoisivat, haastateltavat vastaavat toivovansa ensisijaisesti tukea vapautumishetkellä. He toivovat, että joku olisi porteilla vastassa ja olisi jokin paikka, mihin mennä. Vaikka vankilasta vapautuminen on usein odotettu, ja toiveita ja odotuksia herättävä tapahtuma, liittyy siihen myös ahdistusta ja epävarmuutta tulevasta (Granfelt 2014, 262).

”Sitä et tota mult ois kysytty, et onks sul yöpaikka tai onks sul vaatteita tai tiedäksä mitä sä teet, et onks mitään suunnitelmia. Mut ei mitään, ei mitään näistä kysymyksistä.” (H1)

”Mä toivoisin sitä et porteille joku tulis vastaan. Ja vietäis mut johonkin paikkaan missä mä voisin olla. Joku asuntola tai oma kämppä tai mikä vaan. Pikkuhiljaa ruvettais sitä laittaa.” (H3)

Toisessa sitaatissa haastateltava kuvaa, kuinka hän olisi toivonut, että hänet vietäisiin jonnekin – asuntolaan tai omaan asuntoon. Hän olisi toivonut jotain paikkaa, mitä alettaisiin hiljalleen laittamaan omaksi kodiksi. Hän olisi tarvinnut henkilön, joka olisi konkreettisesti auttanut hänet alkuun vapautumisen jälkeen.

5.3.2 Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan merkitys

Haastateltavat tulivat Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan asiakkaiksi vankilan sosiaalityöntekijän tai vankilan ulkopuolisten palveluiden kautta, tai saivat kuulla toiminnasta muuta kautta ja ottivat omatoimisesti yhteyttä toiminnan palveluvastaavaan. Haastateltavat kertovat, kuinka vapauteen valmistavan toiminnan kautta he ovat saaneet apua muun muassa asunnon hankinnassa ja valvottuun koevapauteen pääsemisessä. Toiminnan työntekijät toimivat vankien tukihenkilöinä, ja auttavat konkreettisesti heitä myös asioiden hoidossa, paperiasioissa sekä kodin ylläpidossa (ks. myös Valokivi 2002, 174). Vangit tapaavat toiminnan työntekijöitä kahden kesken ja osallistuvat joka viikkoiseen yhteiseen ruokailuhetkeen, jolloin heillä on mahdollisuus keskustella myös muiden toiminnan asiakkaiden kanssa. Konkreettista apua enemmän haastateltavat kuvaavat saaneensa toiminnasta sosiaalista tukea, hyväksyntää ja kokemuksen, että heitä halutaan auttaa.

Eniten Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnassa arvostetaan tuomitsemattomuutta sekä sitä, että ihminen nähdään rikosten takana. Haastateltavat kokevat yhteisöllisyyden tunnetta osallistuessaan vapauteen valmistavaan työhön. Heillä on aikaisempia huonoja kokemuksia kohtaamisista työntekijöiden kanssa, mutta toiminnan kohtaamispaikassa heissä nähdään myös hyviä puolia.

”Kun aika paljon mitä ihmiset tekee, mikä on väärin, niin kun katsoo ihmistä, niin perustelee ulkonäön perusteella. Vaikka mä oon tämmönen ihminen, niin ei se tarkoita et mä oon paha, koska kaikki ihmiset tekee virheit. Et on mussa hyvii puoliikin, myös huonoi puolii. Mutta kun ihmiset näkee vaan huonot puolet, niin sit se on kiva tulla tänne. Nää ihmiset, vaikka ne tietää, et mul on huonoi puolii, niin näkee paljon hyvii puoliikin.” (H1)

”Täällä ei leimata ketään, eikä mustamaalata eikä muutenkaan. Tää on vähän niin kun oma kommuuni. Sellanen missä sä oot just se oma ittes, mikä sun pitäsi olla tuol ulkomaailmassakin. Tääl ei kukaan ei kato sua pahasti tai mitenkään muutenkaan. Tääl sä oot just se ihminen ketä sä oot ollut ja ketään ei tuomitse sua sun teoistas. Se on iso asia.” (H6)

Haastateltavat on aikaisemmin kategorisoitu pahoiksi ihmisiksi tekojensa takia. He kuvaavat tehneensä virheitä, mutta toivovat, ettei heitä tuomittaisi ainoastaan näiden tekojen perusteella. Yhden määritelmän mukaan stigmalla tarkoitetaan yksilön tuomitsemista ja leimaamista erilaisuuden takia, jolloin yksilö joutuu sosiaalisen vuorovaikutuksen

ulkopuolelle ja jää ilman täyttä sosiaalista hyväksyntää. Kun ominaisuus, mihin leimaaminen kohdistuu, ei ole ulkoisesti havaittavissa, voi ihminen yrittää salata erilaisuutensa. Salaamisella pyritään välttämään leimaamisesta syntyvää häpeän tunnetta. (Furst & Evans 2015, 131.) Vangit eivät pysty toimimaan ulkomaailmassa omina itsenään, eivätkä he halua tuoda taustaansa esille leimaamisen pelossa. Oma todellinen identiteetti pyritään peittämään välttelyn avulla, jotta he eivät tulisi sosiaalisesti torjutuiksi. (Furst & Evans 2015, 137).

Toiminnan kohtaamispaikassa haastateltavat pystyvät olemaan aidosti sitä, mitä he ovat ilman pelkoa tuomitsemisesta. Haastateltavissa on paljon hyvääkin, mikä on tullut toiminnan työntekijöiden kautta huomioiduksi. Kaikilla ihmisillä on vahvuuksia, ja niiden tunnistaminen ja vahvistaminen auttavat oman elämänsä suunnan muuttamisessa ja uusien elämänmerkitysten etsimisessä. Vahvuuksien tunnistamisessa on kyse myös vanhojen valtautumisesta ja uusien mahdollisuuksien antamisesta. Valtautuminen edellyttää lisäksi vastaanottavaa yhteiskuntaa muun muassa riittävien palveluiden muodossa. Valtautumisella tarkoitetaan ihmisten mahdollisuuksia osallistua omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja toimintoihin. (Juhila 2006, 121–122.)

Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnasta saadaan myös vertaistukea. Samankaltaisissa elämäntilanteissa elävät jakavat samankaltaisia kokemuksia. Tämä tekee heistä vertaisia. (Juhila 2006, 130.) Ammattilaisten tuen lisäksi vertaistuki voi tarjota mielekästä tekemistä ja uusi sosiaalisia suhteita, joissa luotetaan muutoksen mahdollisuuteen (Granfelt 2014, 261). Vertaisuus synnyttää spontaania yhteydenpitoa ja se tuottaa sosiaalista pääomaa jäsenilleen. Yhteisöllisyyttä voidaan hyödyntää voimavarana. (Juhila 2006, 30.) Vangit kertovat, kuinka heidän tekojaan ei kauhistella, ja he kokevat tulevaisuutta ymmärretyksi toiminnan muiden asiakkaiden keskuudessa. He kokevat *'kuuluvansa joukkoon'*.

"Sininauhasta on ollut mulle tosi paljon apua. Tää on ollut oikeesti... Saa sitä tavallaan perimmäistä tukea, ja nää ihmiset tietää mistä ne puhuu. Osalla on kokemuksia ja tääl on samanlaisia ihmisiikin asiakkaina, et tääl sä kuulut joukkoon." (H6)

"No siis joo, on se kiva kun sul on joku ihminen ketä ymmärtää mitä sä oot käynyt läpi. Kun se joku tavallinen tallaja, kun sä sille selität, niin se on vaan "aaa kauheeta, vankilassa vai!" (H2)

Toiminnan työntekijöihin pystyy matalalla kynnyksellä ottamaan yhteyttä pienimmissäkin asioissa. Suhde työntekijöiden kanssa on luottamuksellinen. Haastateltavat pitävät työntekijöiden mielipiteitä suuressa arvossa ja kokevat, että työntekijät tietävät mistä puhuvat. Hyvään asiakas-työntekijä –suhteeseen kuuluu, että myös työntekijä voi sanoa mielipiteensä ääneen. Samalla haastateltavat tulevat itse kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Vuorovaikutus toiminnan työntekijöiden kanssa on vastavuoroista, mihin kuuluu kuulemista, rohkaisua ja tuen antamista. (Valokivi 2002, 175–176.)

”Kuitenkin kun mul itelläni on tosi paha luottamuspuola ollut ihmisiin, mut näihin ihmisiin, tuli saman tien sellanen olo, et näihin mä luotan. Näille mä pystyn puhumaan. Ne tietää mistä mä puhun, ja ne tietää mitä ne puhuu mulle. Ja mä ymmärrän niitä paremmin, kun ketään muuta.” (H6)

”Mulle on iso merkitys. Mulla on aina numerot mihin mä voin soittaa, jos on huono olo tai paska fiilis.” (H3)

Toiminnan kautta haastateltavat ovat saaneet merkityksellisiä ihmissuhteita. Elämä yhteiskunnan marginaalissa on voinut vähentää sosiaalisia verkostoja ja lisätä yksinäisyyden tunnetta. Ajan kuluessa luottamus muihin ihmisiin vähenee. (Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, 98.) Toiminnan työntekijät ovat joillekin haastateltavista ainoita henkilöitä, joihin he voivat luottaa. Haastateltavat kuvaavat, ettei heillä ole oikeita ystäviä. Kaveripiiri koostuu lähinnä huumeita käyttävistä tuttavista, joita he eivät mieltäneet todellisiksi ystäviksi. Kavereiden kanssa vietetään aikaa, mutta huumeiden käyttämistä ei koeta enää mielekkääksi. Haastateltavat toivovat aivan normaaleja ihmissuhteita ympärilleen. Vanhat kaveripiirit voidaan kokea rikoksettoman ja päihteettömän elämän esteenä (Näkki 2006, 132). Mikäli itse ei enää käytä päihteitä, ei sosiaalisia suhteita oikeastaan ole.

”Mul ei oo ketään kavereit. Mul on kaikki vaan kamankäyttäjiä. Ettei ikinä voi jutella et tuuppa tänään käymään ja pelattais x-boksia ja pidettäis hauskaa ja tällain. Ei. Kaikki liittyy vittu kaman käyttämiseen.” (H3)

”Mä en oo paljon kenenkään kans tekemisis. Mul on... Mä en luota kehenkään. Ja mul ei oo oikeita ystäviä. Mä oon vaan tekemisis semmosten ihmisten kans, kenen kans mun täytyy tai pitää tai kenen kans mä vaan hengaan. Kyl mul kavereit on, mut ei... Ei tosiystäviä.” (H5)

Haastateltavat kuvaavat Vastuullisesti vapauten 2 -toimintaa runsain kuvauksin. Heille toiminnalla on suuri merkitys. Haastateltavilla on tunne, että heitä halutaan oikeasti auttaa. Toiminnan työntekijät ovat olleet mukana haastateltavien elämässä toisinaan myös

usean vankeustuomion ajan. Kaikilla vangeilla ei ole perhettä tai muita läheisiä ihmisiä, jolloin on tärkeää, että edes joku tulee tapaamaan heitä vankilaan. Tieto siitä, että työntekijät ovat valmiita auttamaan, tuo lohtua myös vankilassa ollessa.

”Tää on ihan huippu, huippu toimintaa. Et tänne, tänne just tänään esimerkiksi voi tulla tekemään ruokaa. Kuunnella ajatuksia ja voi pyytää apua, ja sit joku, joka kysyy, et miten on mennyt ja miten, miten oikeesti on mennyt ja jos tarvitsee apua, niin on valmis auttamaan.” (H1)

”- - mä oon kokenut tästä tosi paljon apua. Ja saanut just sellasta henkistä voimaa siel vankilas tästä. Et nää ihmiset oikeesti tekee töitä sun eteen ja ne auttaa sua, ne antaa kaikkensa sulle, jotta sulla ois, tavallaan, hyvä olla. Mä en osaa sanoa sitä, en löydä oikeet sanaa siihen. Tulee vaan hyvä olo, et ne tekee sun eteen asioita.” (H6)

Koska toiminnasta ei systemaattisesti kerrota kaikille vapautumassa oleville vangeille, asiakkaaksi pääseminen on kiinni tiedottamisesta ja sattumasta. Haastateltavan mielestä olisi hyvä, jos vastaavanlaista toimintaa olisi enemmän, jotta useammat vapautuneet vangit voisivat päästä toiminnan asiakkaiksi.

”Mun mielest tää, tää toiminta on ihan oikee toiminta. Vois olla enemmän tän tapaisia, et pystyy auttaa muitakin.” (H1)

Haastateltavilla on joitakin kehitysehdotuksia toiminnan kehittämiseksi. Kun elämä päihteiden ja rikosten kierteessä supistuu, ei elämään välttämättä jää tilaa enää normaaleiksi mielletyille asioille. Haastateltavat toivovat Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnalta enemmän ihan tavallista yhteisöllistä tekemistä. Esille tuodaan myös mahdollisuus strukturoidulle vertaistukitoiminnalla. Tekeminen ja toiminnallisuus vähentävät näköalattomuutta ja auttavat löytämään uusia merkityksiä elämään (Granfelt 2014, 271).

”Tää koko ajan menee parempaan ja parempaan. Mä toivoisin et ois enemmän tämmösiä päiviä, et jotakin tehtäis. Et mentäis vaikka keilaamaan tai elokuviin tai jotakin tämmöstä näin. Että useempana päivänä viikossa ois.” (H3)

”Ehkä pitäis olla ehkä enemmän jotain just vertaistukiryhmä oikein, mis just vaiko vapaudes olevat pystyis niinku tapaamaan ja keskustele keskenään asioist. - - Mut vois olla sellanen oikee, joku oma oikee ryhmä heillä mikä ois niinku. Sais vaihtaa kokemuksia.” (H2)

Kukaan ei tuonut esille halua jatkaa rikollista elämäntapaa, vaikka yksi haastateltava odottaakin uuden tuomion täytäntöönpanoa. Rikoksiin ollaan alun perin päädytty eri-

laisten elämänvalintojen ja olosuhteiden seurauksena. Haastateltavilla on tulevaisuuden suunnitelmia ja tulevaisuus näyttää useimman kohdalla valoisalta.

”Tos parin kuukauden päästä mä pistän oman rakennusfirman pystyyn. Alan tekee raksahommii, asbestia ja muita hommia. Vähän kaiken näkösi. Kasvattaa omaa lasta siin sivussa. Et ainoastaan ylöspäin. Et nyt on alkanut huomaamaan, millasta se elämä on ja siit osaa nauttia. Se on tärkeintä, että osaa nauttia elämästään ja pystyy luopumaan vanhoista asioista ja jatkaa eteenpäin, vaikka ois ollu kuinka vaikeeta ja lähtökohdat ihan mitkä tahansa. Et pystyy jatkaa elämää. Et vaikka kävis kuoleman porteilla, sielt pääsee aina ylös. Matka on vaan kohti taivasta ja sen ylin.” (H6)

Tulevaisuuteen suuntaaminen ja oman identiteetin muuttuminen ovat yksi rikollisuudesta irrottautumisen edellytyksiä. Muutosvalmiuteen vaikuttavat uudenlaiset elämänvas-
tuut omien arvojen muuttuessa. Velvollisuudet muuttuvat elämänsisällöiksi, ja elämä koetaan merkitykselliseksi uusien elämäntehtävien myötä. (Myllärinen 2011, 150.)
Haastateltava unelmoi oman firman perustamisesta ja perhe-elämästä. Hän ei anna menneisyytensä tai vanhojen tekojensa määrittää itseään. Muutostyö on vaatinut vanhoista toimintamalleista ja elämäntyylistä luopumista. Haastateltava on selkeästi pohtinut omaa elämäänsä ja tehnyt muutostyötä itsensä kanssa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä sekä vapauteen valmistavasta työstä rikollisuudesta irrottautumisen ja asunnottomuuden vähentämisen näkökulmista. Aineisto on kerätty haastattelemalla, ja kyseessä on laadullinen tutkimus. Haastateltavat ovat Varsinais-Suomen Sini-nauha ry:n Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan asiakkaita, joten tarkastelin vapauteen valmistavaa työtä myös kyseisen toiminnan kontekstissa. Analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tuotu ilmi vapautuvien vankien heikko asema asuntomarkkinoilla (Karjalainen & Viljanen 2009, 21) sekä laaja-alainen tuen tarve vapautumisvaiheessa (Granfelt 2003, 11).

Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että palvelut eivät aina kohdanneet vankien tarpeita tai he jäivät kokonaan palveluiden ulkopuolelle. Vangeille ei annettu määrittelyvaltaa omassa tilanteessaan, ja kohtaamiset kunnan sosiaalityöntekijöiden kanssa olivat asian-tuntijälähtöisiä. Vangeille ei aina tiedotettu heidän oikeuksistaan palveluihin, eivätkä he aina päässeet tarvittavien palveluiden piiriin. Vapauteen valmistaminen oli tulosten perusteella vähäistä. Haastateltavat olivat osallistuneet vankilassa ollessaan kuntouttaviin toimintaohjelmiin, mutta niitä ei mielletty vapauteen valmistavana toimintana. Ne, jotka olivat päässeet valvottuun koevapauteen avovankilan kautta, kokivat asteittaisen vapautumisen hyväksi väyläksi päästä harjoittelemaan siviilissä tarvittavia taitoja. Vapauduttuaan vangit kokivat jääneensä yksin ilman apua Vastuullisesti vapauteen 2 -toimintaa lukuun ottamatta. Vangit toivoivat enemmän apua ja tukea vapautumisvaiheessa sekä asuntoasioiden selvittelyssä.

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) määritellään, että asiakkaalla on oikeus laadukkaaseen palveluun ja hyvään kohteluun sekä oikeus osallistua palvelujen suunniteluun ja toteuttamiseen. Tuloksista ilmenee, että lain takaamat oikeudet eivät kuitenkaan aina toteudu käytännössä. Vangeilla oli kokemuksia palveluiden ulkopuolelle sulkemisesta ja osallisuuden sivuuttamisesta (ks. myös Valokivi 2002, 165). Tutkimukseen osallistuneilla oli laaja-alaisia tuen tarpeita niin asumisessaan kuin muillakin elämän osa-alueilla. Silti heistä osa oli tippunut palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Tämä johtui suurelta osin vankien torjunnasta ja käännättämisestä palveluissa. Käännättämisessä asiakasta ja hänen toimintaansa pyritään muuttamaan palveluiden toimintalogiikkaa paremmin vastaavaksi. Mikäli tässä ei onnistuta, siitä seuraa torjunta

ja asiakkaan sulkeminen kokonaan palveluiden ulkopuolelle. (Karjalainen ja Viljanen 2009, 10.)

Palvelujärjestelmän ulkopuolelle joutumista selittää osaltaan myös se, etteivät haastateltavat ehkä ajatelleet asumisessaan ilmenneitä haasteita sellaisiksi, mihin he tarvitsivat ulkopuolista tukea. Tukitoimilla ei aina ajateltu olevan vaikutusta myöskään uusintari-kollisuuteen. Omaa vastuuta ja motivaatiota korostettiin, millä koettiin olevan suurempi merkitys sille, miten elämässään tulee pärjäämään. Aikaisemmat huonot palvelukoke-mukset ja torjunta vaikuttivat siihen, ettei avun piiriin aina edes hakeuduttu, ja kohta-loonsa tyydyttiin palvelujärjestelmän ulkopuolelle torjuttuna. Jokainen vankien kanssa työskentelevä ammattilainen voi siis omalla suhtautumisellaan ja toiminnallaan vaikut-taa siihen, missä määrin vangit pääsevät osallisiksi palveluihin.

Haastateltavat kuvasivat jääneensä ilman apua. Yhteistyö kunnan toimijoiden kanssa oli haastattelujen perusteella vähäistä tai olematonta (ks. myös Karjalainen & Viljanen 2009, 22). Mikäli kunnan sosiaalityöntekijöiden kanssa oltiin tekemisissä, oli vangeille jäänyt kokemus avun ulkopuolelle määrittelystä. Vapautuessaan vangit oli jätetty pär-jäämään yksin, eikä saumattomia palveluketjuja vankilasta siviiliin kuvattu lainkaan. Lähes kaikki olivat vapautuneet ilman, että asunto- tai kuntoutusasioita oli hoidettu en-nen vapautumisen ajankohtaa. Kokemukset palvelutarpeen vähättelystä ja epäoikeu-denmukaisuudesta sosiaalipalveluissa ovat yleisiä myös muiden asiakasryhmien kohdal-la (esim. Honkanen ym. 2018).

Aiemmat haasteet asumisessa olivat aineiston perusteella esteenä uuden asunnon saami-selle (ks. myös Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009). Kun väylät saada asuntoa kunnan asuntokannasta ja yksityisiltä asuntomarkkinoilta olivat suljettu, ainoaksi vaihtoehdoksi jäi välivuokratut tukiasunnot. Näyttääkin siltä, että vankien on lähes mahdotonta saada asuntoa normaaleilta asuntomarkkinoilta. Vankien tuen tarpeet tulee tunnistaa ja huo-mioida entistä paremmin, myös niissä tapauksissa, kun vanki ei omia tuen tarpeitaan osaa itse sanoittaa. Haastateltavat kertoivat aikaisemmista asumisen haasteistaan. Heistä kuitenkin vain muutama oli saanut tarvitsemiaan tuetun asumisen palveluita. Asumis-palveluista ei tulosten perusteella tiedotettu tarpeeksi, ja yksi haastateltava oli joutunut pidemmän aikaa vaatimaan itselleen kyseistä palvelua. Kaikilla ei kuitenkaan ole voi-mavaroja vaatia heille lain suomaa palveluja. Muunlaiset asumispalvelut eivät vastaa päihdekierteessä olevien vankien tarpeisiin, sillä päihdeettömyysvaatimus johtaa uloskir-

jaamiseen palveluista, mikä entisestään pitkittää asunnottomuutta (Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, 34).

Olen tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä kuvaillut asunnottomuuden vähentämiseksi toteutettuja toimenpideohjelmia. Näistä huolimatta vankien asunnottomuutta ei ole saatu vähennettyä (Karppinen & Fredriksson 2016, 12). Asunnottomuuden vähentämishoitoja arvioineessa selvityksessä (Ympäristöministeriö 2019b) todetaan, että asunnottomuusohjelmien tavoitteena on ollut palvelujärjestelmän uusiminen asiakaslähteisemmäksi. Kuitenkaan asumisen tukemiseen ei ole panostettu tarpeeksi, eivätkä palvelut vastaa etenkin haasteellisimpien ja moniongelmaisten ihmisten tarpeisiin. (Mt., 47, 55.) Tämä tuli esille myös omissa tuloksissani.

Haastateltavien kokemusten mukaan yksityisiltä vuokranantajilta oli helpompi saada asunto kuin kunnan asuntokannasta (vrt. Kaurala & Kylämarttila 2010, 32). Kunnan asuntotoimiston käytännöt ovat johtaneet siihen, ettei korkean riskin ihmisiä haluta asuttaa. Mikäli vangit eivät saa vuokrattua kohtuuhintaisia asuntoja kunnalta, joutuvat he tyytymään mahdollisesti kalliimpiin yksityishenkilöiden omistamiin vuokra-asuntoihin. Asumiskuluista huomioidaan kuitenkin kuntakohtaisesti vuokra tiettyyn pisteeseen asti, jolloin tätä kalliimpia vuokria ei huomioida täysimääräisenä perustoimeentulotuessa (Kela 2020). Tällöin vangit saattavat joutua kohtuuttomiin tilanteisiin liian suurien vuokrien takia. Tämä voi lopulta johtaa uudelleen asunnottomuuteen, mikäli taloudelliset vaikeudet johtavat uusiin vuokratilanteisiin.

Jotta asunnottomuutta voidaan tosiasiallisesti vähentää, tulee vuokra-asuntoyhtiöiden noudattaa ohjeistusta, minkä perusteella luottotiedottomuus ja vuokratilanteet eivät saa olla automaattisesti este asunnon saamiselle. Asumisen haasteisiin tulee puuttua ennaltaehkäisevästi, ennen kuin häiriöt ja maksamattomat vuokrat johtavat asunnon menettämiseen. (Ympäristöministeriö 2019b, 51.) Tämä onnistuu tiiviillä poikkihallinnollisella yhteistyöllä etenkin asunnottomien vankien kohdalla, joilla asumisen häiriöt ovat yleisiä. Tulosten perusteella etenkin välivuokrattuja tukiasuntoja lisäämällä voidaan vaikuttaa vankien asunnottomuuden vähentämiseen.

Vapautuessaan asunto-asiat olivat vangeille ajankohtaisia. Vangeilla oli kuitenkin vahva kokemus, ettei heitä valmisteltu vankilassa lainkaan vapautumiseen. He olisivat toivoneet tukea myös välittömästi vapautumisen jälkeen. Vankien kokemukset tuesta vankila-aikana olivat ristiriitaisia. Tulokset ovat samansuuntaisia Näkin (2006) tutkimuksen

kanssa. Vaikka vangit kertoivat luottamuksellisesta suhteestaan tiettyihin vankilan työntekijöihin, painotettiin vastauksissa avun ja tuen saamisen puutteita. Samat vastaajat kuvailivat saaneensa apua ilmaistuaan avun tarpeensa työntekijöille, kuitenkin kertoen, ettei vankilasta saanut minkäänlaista apua. Aineiston perusteella vankilassa asunnon hankinnassa autettiin lähinnä asuntohakemuksia täyttämällä. Aikaisempiin asumisen haasteisiin ei kiinnitetty huomiota, eikä vankeja ohjattu hakemaan tukea asumiseensa. Kunnan palvelut saattavat näyttäytyä vankilan työntekijöille vaikeasti hallittavilta ja monimutkaisilta, jolloin vapautumisen suunnitteluun ei panosteta tarpeeksi (Ihalainen & Järvelä & Rautniemi 2011, 234). Vangeilla ei näin ollen välttämättä ollut tiedossa mahdollisuutta hakea asumispalvelua. Vangeilla näyttäytyi olevan suuria haasteita elämähallinnassaan. Mikäli palvelun saaminen ja vaatiminen jätetään ainoastaan vankien omalle vastuulle, jäävät vangit helposti tuen ja avun ulkopuolelle.

Aineistossa kuvattiin ainoastaan Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan työntekijöiltä saatua apua vankilassa sekä vapautumisen jälkeen. Toiminnasta ei kuitenkaan kerrottu kaikille vangeilla, jolloin asiakkaaksi pääseminen oli kiinni työntekijöiden tiedottamisesta sekä tuttavien kautta saadusta tiedosta. Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminta on STEA:n rahoittamaa toimintaa, johon Varsinais-Suomen Sininauha ry hakee vuosittain jatkorahoitusta. Toiminta on asiakkaille ja kunnalle maksutonta. (Minski Niemi 17.04.2020.) Koska toiminta ei ole kunnan tarjoamaa palvelua, eivät vankilan tai kunnan työntekijät välttämättä ole tietoisia kyseisestä palvelusta. Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että tämän tyyppisille palveluille olisi kuitenkin enemmän kysyntää. Toiminnan työntekijät pystyvät jalkautumaan asiakkaiden luo, jolloin vankeja voidaan tulla vastaan jo vankilan porteille. Näin vapautuvilla vangeilla ei olisi kokemusta yksin jäämisestä, jolloin elämän rakentaminen uudelleen siviilissä onnistuisi helpommin.

Haastateltavat kuvasivat Vastuullisesti vapauteen 2 -toimintaa merkitykselliseksi. Toiminnan työntekijöiden tuen avulla heidän oli helpompi luopua haitallisista toimintamalleista ja pyrkiä kohti rikoksetonta elämää. Voikin sanoa, että tulosten perusteella Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnalla oli suuri merkitys haastateltavien rikollisuudesta irrottautumisessa. Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminta antoi vangeille merkityksellisiä ihmissuhteita, omien vahvuuksien huomioimista, tuomitsemattomuutta sekä uskoa muutokseen. Vankien kokemuksia palveluohjaustoiminnasta on aikaisemminkin tutkittu (esim. Valokivi 2002) ja tuloksissa on paljon yhtäläisyyksiä. Kaikkein merkityksellisimmäksi koettiin asiakkaan ja työntekijän välinen suhde. Vangit olivat toiminnan kautta

saaneet toisen mahdollisuuden elämässään. Toiminnan työntekijät toimivat haastateltavien asianajajina, kun kukaan muu ei ole sitä tehnyt.

Haastateltavat ilmaisivat halukkuutensa päästä itse vaikuttamaan palveluiden laatuun ja toivat ilmi aiheen tärkeyden. Vaikka haastateltavat esittivät kritiikkiä palvelujärjestelmää kohtaan, usean haastateltavan vastauksista tuli tunne omaan tilanteeseensa tyytymisestä. Vangit elävät moninkertaisessa marginaalissa ja olivat tulleet leimatuksi ja pois-luljetuksi monessakin eri mielessä. Vankien osallisuus näyttäytyikin vähäisenä, eivätkä he päässeet toimimaan tasavertaisina yhteiskunnan kansalaisina (ks. myös Valokivi 2002, 179).

Tutkimukseeni osallistuneet edustavat marginaalissa elävää asiakasryhmää. Asunnottomat vangit ovat erittäin haavoittuva ryhmä, joiden asunnottomuutta ei ole pystytty kansallisin toimenpitein vähentämään. Osallistamalla pyritään rohkaisemaan ihmisiä tuomaan oman äänensä kuuluviin (Juhila 2002, 16). Osallistamalla tutkimukseeni asunnottomana vapautuneet vangit pääsivät itse vaikuttamaan palveluiden kehittämiseen ja myös siihen, kuinka heihin palveluissa suhtaudutaan. Vankien omien kokemusten esille tuominen vähentää ennakkoluuloja ja lisää ymmärrystä heidän tarpeistaan.

Tutkimuksen keskeisenä havaintona voidaan pitää sitä, että yhteistyössä vankilan ja kunnan toimijoiden välillä ilmenee puutteita. Jatkossa olisi hyödyllistä tutkia toimijoiden näkemyksiä siitä, kuinka yhteistyötä voitaisiin parantaa. Näin vangit eivät vapautumisvaiheessa tippuisi palveluiden ulkopuolelle.

Tutkimuksen teosta

Kiinnostukseni asunnottomien vankien kokemuksiin perustuu työhöni asunnottomien parissa tehtävästä sosiaalityöstä. Minulla oli näin ollen ennakkokäsitys siitä, minkälaisia kokemuksia tutkimuksessani mahdollisesti tulee esille. Pyrin kuitenkin pysyttelemään neutraalina ja ottamaan mahdollisimman objektiivisen tutkijan roolin. Olin avoin myös ennakkokäsitysteni vastaisille tuloksille. Tutkimuskirjallisuutta lukiessani, työssäni kohtaamat asiat saivat kuitenkin lisävahvistusta.

Päädyin valitsemaan analyysimetodiksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin, sillä aiemmallalla tutkimuksella oli suuri rooli muun muassa haastattelukysymysten muotoilussa. Tämä oli mielestäni oikea valinta, sillä täysin aineistolähtöisellä analyysitavalla en välttämättä olisi saanut vastauksia vankien kokemuksista palvelujärjestelmästä. Vaikka haastatelta-

vat kertoivat avoimesti kokemuksistaan, jouduin kuitenkin kysymyksilläni johdattelemaan aiheita tiettyyn suuntaan. Palvelujärjestelmä voi vankien silmin näyttäytyä pirstaleiselta ja vaikeaselkoiselta, jolloin tarkentavat kysymykset auttoivat heitä kerronnsaan. Osasin myös työkokemukseni ja aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella kysyä tietyistä asunnottomille ja vangeille suunnatuista mahdollisista palveluista.

Koen, että työni asunnottomien päihteidenkäyttäjien parissa helpotti tutkielman kirjoittamista. Minulla oli jonkinlainen käsitys asunnottomien ja päihdekuntoutujien palveluista, mikä helpotti aiemman tutkimustiedon etsimisessä sekä haastattelun toteutuksessa. Myös henkilökohtaisista aiheista – kuten rikollisuudesta ja päihteiden käytöstä – kysyminen ja keskusteleminen oli vaivattomampaa, kun minulla oli kokemusta kyseisten aiheiden käsittelystä työni kautta. Haastatteluissa tuli kuitenkin esille myös vastavuoroisuus, sillä myös haastateltavat kertoivat ja avasivat minulle käsitteitä ja heidän käyttämiään palveluja. Etenkin vankilan sisäisistä toimintaohjelmista sain haastattelujen kautta paljon uutta tietoa.

Asiakasryhmä oli siinä mielessä haasteellinen, että vaikka haastateltavat vangit vaikuttivat olevansa halukkaita osallistumaan tutkimukseen, heidän tavoittamisensa oli toisinaan haasteellista. Liikkuva ja epäsäännöllinen elämäntapa loivat paineita saada haastattelut toteutettua vangeille sopivaan aikaan ja sopivan mittaisina. Tämä vaati minulta tutkijana joustavuutta haastattelujen toteuttamisessa toisinaan nopeallakin aikataululla. Olisi ollut hyödyllistä saada haastateltua useampaa asunnottomia vankia. Kuitenkin näinkin suppealla aineistolla aineistosta on havaittavissa saturaatiota.

Kaiken kaikkiaan tulokset mukailevat paljolti aikaisempia aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Yllättävää kuitenkin oli, kuinka suuri merkitys Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnalla oli vangeille. Toisaalta palvelu on vapaaehtoista, joten asiakkaat, jotka eivät koe palveluohjausta hyödylliseksi, jättäytyvät pois toiminnasta, enkä tavoittanut heitä tutkimukseeni.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, Anne-Maarit (2008). *Sosiaalityön kehittäminen suljetussa vankilassa. Kokemuksia Sukeva-projektista*. Vankilan sosiaalityön kehittämisprojektin (1.9.07–31.12.08) loppuraportti. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2008.
- ARA (2011). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. *Asunnottomat 2010*. Selvitys 4/2011.
- ARA (2019). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. *Asunnottomat 2018*. Selvitys 3/2019.
- Busch-Geertsema, Volker (2005). *Does Re-housing lead to Reintegration?* The European Journal of Social Sciences 18 (2), 205–226.
- Busch-Geertsema, Volker & Edgar, William & O’Sullivan, Eoin & Pleace, Nicholas (2010). *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research*. [online]
http://noticiaspsh.org/IMG/pdf/4099_Homeless_Policies_Europe_Lessons_Research_EN.pdf Viitattu: 25.11.2019.
- Erkkilä, Elisabet & Stenius-Ayoade, Agnes (2009). *Asunnottomat vastaanottoyksiköissä. Asunnottomien vastaanottoyksiköiden asiakkaiden sosiaalinen tilanne ja terveydentila pääkaupunkiseudulla*. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 2009:2.
- Furst, Terry & Evans, Douglas (2015). An Exploration of Stigma in the Lives of Sex Offenders and Heroin Abusers. *Deviant Behavior* 36 (2), 130–145.
- Grahn-Wilder, Malin (2016). Intersektionaalisuus, feministinen filosofia ja ymmärtämisen kehä. Teoksessa: Rolin, Kristina & Moisio, Olli-Pekka & Reuter, Martina & Tuominen, Miira (toim.) *Sukupuoli ja filosofia*. Jyväskylän yliopisto, 14–28.
- Granfelt, Riitta (2003). *Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Suomen ympäristö 613. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Granfelt, Riitta (2005). Vapautuvien vankien tuettu asuminen. Teoksessa: Hynynen, Raija (toim.) *Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista*. Suomen ympäristö 745. Helsinki: Ympäristöministeriö, 119–158.
- Granfelt, Riitta (2013). Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä – Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, Riitta (2014). Asunto vai rikoksettomuus ensin? Teoksessa: Linderborg, Henrik & Suonio, Mari & Lassila, Tytti (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraa-*

musalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 262–271.

Granfelt, Riitta (2015). *Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti?* Y-Säätiön julkaisuja 2015. [online] https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_ty_o_julkaisu_web.pdf Viitattu 09.01.2020.

HE 175/2008. *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 2c luvun 5§:n muuttamisesta*.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Honkanen, Kati & Poikolainen, Jaana & Karlsson, Liisa (2018). *Hyvinvointipalvelukemukset tuentarvitsijan institutionaalista luottamusta rakentamassa? Tarkastelussa lapsiperheiden vanhempien sekä nuorten aikuisten kokemukset hyvinvointipalveluista*. *Yhteiskuntapolitiikka* (83) 5–6, 532–543.

Hypén, Kimmo (2004). *Vankilasta vuosin 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudelleen palanneet*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004.

Ihalainen, Jari & Järvelä, Sampo & Rautniemi, Lasse (2011). *Lainrikkokojen integraatio – mistä ja mihin*. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. *Acta Poenologica* 2/2011. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 227–247.

Johnson, Guy & Chamberlain, Chris (2008). *Homelessness and Substance Abuse: Which Comes First?* *Australian Social Work* (61) 4, 342–356.

Juhila, Kirsi (2002). *Sosiaalityö marginaalissa*. Teoksessa: Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 11–19.

Juhila, Kirsi (2004). *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa: Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.

Juhila, Kirsi (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. Tampere: Vastapaino.

Jälkihuoltotyöryhmä (2006): *Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle*. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja Suomen kuntaliitto. Selvityksiä 2006:6.

Karjalainen, Jouko & Viljanen, Olli (2009). *Arki kuntoon – lainrikkokojen tuen tarve*. Avauksia 14/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Karjalainen, Jouko & Hänninen, Sakari (2012). *Pitkäaikaisen asunnottomuuden vähentämisestä tehtiin ohjelma*. Teoksessa: Hänninen, Sakari & Junnila, Maijaliisa (toim.)

Vaikuttavatko politiikkatoimet? Sosiaali- ja terveydenhuolto vaikuttavuusarvioinnin kohteena. Tampere: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 105–112.

Karppinen, Jari (2014). *Väliraportti 2012–2013.* Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012–2015 PAAVO 2. Ympäristöministeriö.

Karppinen, Jari & Fredriksson, Peter (2016). *Loppuraportti.* Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012–2015 PAAVO 2. Ympäristöministeriö.

Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko (2010). *Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema.* Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 2/2010.

Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko (2011). *Kriminaaliasiamiestoiminnan arviointi ja kehitysnäkymät.* Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 1/2011.

Kazemian, Lila (2007). *Desistance From Crime. Theoretical, Empirical, Methodological and Policy Considerations.* Journal of Contemporary Criminal Justice (23) 1, 5–27.

Kela (2020). *Asumismenot perustoimeentulotuessa.* [online] <https://www.kela.fi/toimeentulotuki-asumismenot> Viitattu: 26.04.2020.

Kettunen, Marko (2007). *Kysymyksiä asunnottomuudesta Suomessa.* Yhteiskuntapolitiikka (72) 4, s. 380–391.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Viitattu: 07.01.2020.

Lappi-Seppälä, Tapio (2000). *Rikosten seuraamukset.* Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki.

Lavikkala, Raino (2011). Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä.* Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 2/2011. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 93–140.

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari (2008). *Asunnottomuuden monet kasvot.* Suomen ympäristö 3/2008. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.

Manninen, Markku & Tuori, Tanja (2005). A-klinikkasäätiön tuettu asuminen. Teoksessa: Hynynen, Raija (toim.) *Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista.* Suomen ympäristö 745. Helsinki: Ympäristöministeriö, 9–26.

Maquire, Mike & Raynor, Peter (2006). *How the resettlement of prisoners promotes desistance from crime: Or does it?* Criminology and Criminal Justice 6 (1), 19–38.

Maruna, Shadd & Immarigeon, Russ & LeBell, Thomas P. (2004). Ex-offender Reintegration: theory and practice. Teoksessa Maruna, Shadd & Immarigeon, Russ (toim.)

After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration. Devon: William Publishing, 3–26.

McNeill, Fergus (2006). *A desistance paradigm for offender management.* Criminology and Criminal Justice (6) 1, 39–62.

Metteri, Anna (2003). *Asiakkaan ääntä kuunnellen. Kitkakohdista kehittämisehdotuksiin.* Helsinki: YTY ry & Edita.

Myllärinen, Anna Riitta (2011). *Lainrikkajien elämänsisällön muutos ja sitä tukeva auttamistyö.* Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö.

Mäki, Jukka (2012). Arjen asiat raiteilleen. Vankilasta vapauteen – rangaistuksesta vapautuvien jälkihuolto. Teoksessa: Moring, Juha & Martins, Anne & Partanen, Airi & Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) *Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015.* Kehittyviä käytäntöjä 2011. Raportti 46/2012. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 187–192.

Mäki, Jenni (2016). Identiteettimuutokset ja aika: Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Teoksessa: Kannasoja, Sirpa & Kuronen, Marjo & Poikolainen, Tytti (toim.) *Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön aika.* Talentia -lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura. [online] <https://talentia.e-julkaisu.com/2016/docs/tutkivasosiaalityo2016.pdf> Viitattu: 06.10.2019.

Mäkipää, Leena (2010). *Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus.* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249. Helsinki.

Niirainen, Vuokko (2002). Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityösäkin. Teoksessa: Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 63–80.

Nimi ovesa (2007). *Kansallinen tavoite: pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä.* Ympäristöministeriön 21.5.2007 asettaman työryhmän toimenpide-ehdotus. [online] https://asuntoensin.fi/assets/files/2016/09/nimi_ovessa-raportti.pdf. Viitattu: 05.10.2019.

Näkki, Pirjo (2006). *Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen.* Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia 2006:38. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

Närhi, Katri & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014). *Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä.* Janus 22 (3), 227–244.

Padgett, Deborah & Gulcur, Leyla & Tsemberis, Sam (2006). *Housing First Services for People Who Are Homeless With Co-Occurring Serious Mental Illness and Substance Abuse.* Research on Social Work Practice 16 (1), 74–83.

Perustuslaki (731/1999) [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu: 17.10.2019.

Pitkänen, Sari (2010). *Selvitys pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelystä ja tilastoinnista*. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2/2010.

Rikoslaki (39/1889) [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
Viitattu: 21.12.2019.

Rikosseuraamusviraston menettelyohje (6/011/2008) valvotun koevapauden toimeenpanosta.

RISE (2019). *AUNE – asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma*. [online] <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/aune-hanke.html> Viitattu: 01.12.2019.

Salo, Paula & Rantonen, Otso & Aalto & Oksanen, Ville & Vahtera, Tuula & Junnonen, Sanna-Riitta & Baldschun, Andreas & Väisänen, Raija & Mönkkönen, Kaarina & Hämmäläinen, Juha (2016). *Sosiaalityöntekijöiden hyvinvointi. Sosiaalityön kuormittavuus, voimavaratekijät ja sosiaalityöntekijöiden mielenterveys*. Työterveyslaitos. Helsinki: Juvenes Print.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) [online] <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
Viitattu: 10.12.2019.

Suvanto, Hannu (2009). Herttoniemen asuntola – portti palvelujärjestelmään. Teoksessa: *Asunnottomuuskirja II. Ensisuojasta moniammatilliseksi palvelukeskukseksi* (toim.) Nousiainen, Kiris & Sunikka, Sanna. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 20, 2009, 25–45.

Taali, Anne & Taruvuori, Karoliina & Karsikas, Vuokko (2010). *Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden ja vankien arjen taidot sekä niiden kehittäminen*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2010.

Tapio, Marko (2013). *Vahvasti vankilasta vapauteen*. Hanke-esittely. Kuntoutus 1/2013, 48–52. [online] https://yhteisomedia.fi/files/attachments/kuntoutus-lehden_artikkelit/2013/tapio.pdf Viitattu 07.01.2020.

TENK (2019). *Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK)*. [online] <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta> Viitattu: 6.11.2019.

Thompson, Sanna & Amanda Barczyk & Rebecca Gomez & Lauren Dreyer, & Amelia Popham (2010) *Homeless, Street-Involved Emerging Adults: Attitudes Toward Substance Use*. Journal of Adolescent Research 25 (2), 231–257.

Tietosuojalaki (1050/2018) [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181050>
Viitattu: 03.04.2020.

Tsemberis, Sam (2010). *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. Minnesota: Hazelden.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. [online] <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf> Viitattu: 06.11.2019.

Tyni, Sasu (2011). Rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuus. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.): *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 153–174.

Tyni, Sasu & Blomster, Peter (2012). Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6), 621–639.

Valokivi, Heli (2002). Toimiva asiakkuus – Kriminaalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa: Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 164–187.

Valokivi, Heli (2004). Lainrikkokojen ääni auttamisjärjestelmässä. Teoksessa: Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Helsinki: Gaudeamus, 115–133.

Valokivi, Heli (2008). *Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkokojien osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Vankeuslaki (767/2005) [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767> Viitattu: 21.12.2019.

Vilka, Hanna (2005). *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.

Virtanen, Petri & Suoheimo, Maria & Lamminmäki, Sara & Ahonen, Päivi & Suokas, Markku (2011). *Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen*. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes.

VS-Sininauha (2019). *Vastuullisesti vapauteen*. [online] <https://vs-sininauha.fi/nuoret/vastuullisesti-vapauteen/> Viitattu: 30.09.2019.

YM/2016/40. *Valtioneuvoston periaatepäätös*.

Ympäristöministeriö (2011). *Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset*. Ympäristöministeriön raportteja 7/2011. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö (2019a). *Asunnottomuusohjelmien arviointi. Ohjelmista asunnottomuustyön vakiinnuttamiseen*. Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:11. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö (2019b). *Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016–2019*. Valtioneuvoston periaatepäätös 9.6.2019.

Haastattelu 24.10.2019 ja 17.04.2020:

Minski Niemi. Vastuullisesti vapauten 2 -toiminnan palveluvastaava.

LIITTEET*LIITE 1: HAASTATTELUKUTSU*

Marraskuu 2019

Hei!

Olen sosiaalityön yliopisto-opiskelija Turusta ja olen toteuttamassa maisterivaiheeseen kuuluvaa pro gradu -tutkielmaa. Haluan tutkia juuri sinun kokemuksiasi palvelujärjestelmästä sekä Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnasta.

Tavoitteenani on tutkia asunnottomana vapautuneiden vankien kokemuksia heille tarjotuista palveluista sekä vapautteen valmistavasta työstä. Jotta palvelujärjestelmää pystytään kehittämään vastaamaan asunnottomien vankien tarpeita, tarvitaan tietoa palvelujen käyttäjiltä. Minua kiinnostaa, mikä sinun mielestäsi toimii ja mitä voisi parantaa. Millä tavoin oman asunnon saamista ja asunnon pitämistä voisi sinun näkökulmastasi edistää? Minkälaisia palveluja sinulle on tarjottu ja mitä olisit toivonut enemmän? Haluan myös kuulla, minkälainen merkitys Vastuullisesti vapautteen 2 -toiminnalla on ollut sinulle. Tule siis mukaan vaikuttamaan!

Haastattelut toteutetaan yksilöhaastatteluna VS-Sininauha ry:n tiloissa kahvittelun merkeissä. Haastattelut nauhoitetaan haastateltavien luvalla. Nauhoitukset toimivat minun muistini tukena tutkimusta kirjoittaessani ja ne tuhotaan tämän jälkeen. Tutkimus toteutetaan anonyymina, joten haastateltavia ei voi jälkikäteen tunnistaa tekstistä. Kaikki tunnistetiedot poistetaan ja epäsuoria tunnistetietoja karkeistetaan tai tarpeen vaatiessa poistetaan. Haastatteluja käytetään vain kyseisen tutkimuksen tekoon.

Ystävällisin terveisin,

Elina Kangas, opiskelija

LIITE 2: SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta ja haastatteluaineiston käyttämisestä pro gradu -tutkielmaa varten. Haastattelut nauhoitetaan tutkittavien suostumuksella.

Annan suostumukseni siihen, että Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan maisterivaiheen opiskelija Elina Kangas saa käyttää haastatteluaineistoa pro gradu -tutkielmassaan. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia asunnottomien vankien kokemuksia heille tarjotuista palveluista sekä vapautteen valmistavasta työstä. Olen saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta, sen tavoitteista ja toteutuksesta. Olen tietoinen siitä, että osallistumiseni on vapaaehtoista. Voin peruuttaa tämän suostumukseni missä vaiheessa tahansa syytä ilmoittamatta. Ennen suostumuksen peruuttamista kerättyjä tietoja voidaan kuitenkin hyödyntää tutkimuksen teossa.

Haastatteluaineiston käsittely on luottamuksellista. Kaikki haastatteluaineistot raportoidaan siten, ettei tutkittavien henkilöllisyys tule ilmi. Tutkimuksen valmistuttua haastattelunauhut ja muistiinpanot tuhoetaan asianmukaisesti.

Paikka ja aika

Haastateltava

(Allekirjoitus ja nimen selvennys)

Suostumuksen vastaanottaja

(Allekirjoitus ja nimen selvennys)

Elina Kangas

Turun yliopisto

LIITE 3: TEEMAAHAASTATELUN RUNKO

ASUNNOTTOMUUS

-Milloin jäit asunnottomaksi?

-Missä asuit sitä ennen? Kenen kanssa?

-Asunnottomuuteen vaikuttaneet tekijät?

-Mitä esteitä olet kohdannut asunnon saamisessa?

-Oletko vielä tällä hetkellä asunnoton? Jos et, mitä kautta sait asunnon/minkälainen asuntosi nyt on/kenen kanssa asut?

VANKEUSTUOMIO

-Mistä rikoksesta sinut tuomittiin?

-Kuinka pitkä tuomio?

-Onko ensimmäinen vankilatuomio?

VANKILASTA VAPAUTUMINEN

-Minne menit vapauduttuasi?

-Mitä teit heti vapauduttuasi?

-Minkälaista tukea/apua sait vapautumishetkellä? Mitä olisit toivonut?

PALVELUJÄRJESTELMÄ

-Mitä tukea sinulle tarjottiin vankilassa? Mitä olisit toivonut enemmän/vähemmän?

-Tehtiinkö sinulle vapautumissuunnitelma?

-Mitä palveluja sinulle tarjottiin vapauduttuasi? Mitä olisit toivonut enemmän/vähemmän?

VAPAUTEEN VALMISTAVA TYÖ

-Kuinka päästi Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnan asiakkaaksi?

-Oletko saanut toiminnan kautta jotain konkreettista apua? Mihin?

-Minkälainen merkitys vapauteen valmistavalla työllä on sinulle ollut?

-Minkälaisia kehitysehdotuksia sinulla on Vastuullisesti vapauteen 2 -toiminnalle?